

**Projekts “Novēršot cilvēku tirdzniecību un fiktīvās
laulības: daudznozaru risinājums” HESTIA
(HOME/2013/ISEC/AG/THB/4000005845)**

**Cilvēku tirdzniecība un fiktīvās laulības
Latvijā**

Autore: Inese Šūpule, Dr.sc.soc.

2016. gada 1. martā

Projekta partneri:

Projekta asociētie partneri:

Saturs

IZMANTOTIE SAĪSINĀJUMI.....	3
IEVADS.....	4
NACIONĀLAIS KONTEKSTS.....	6
NORMATĪVAIS REGULĒJUMS UN TĀ IZMAIŅAS: 2010.-2015. GADS.....	6
STATISTISKĀ INFORMĀCIJA: 2010.-2015. GADS.....	9
SISTĒMAS APRAKSTS: IESAISTĪTĀS INSTITŪCIJAS UN TO ATBILDĪBA.....	16
PĒTĪJUMA APRAKSTS.....	20
PĒTĪJUMA REZULTĀTI.....	22
UPURU VERVĒŠANA.....	22
<i>Upuru vervēšanas modeļi.....</i>	22
<i>Iedzīvotāju grupas, kas vairāk pakļautas riskam kļūt par ekspluatatīvu fiktīvo laulību upuriem.....</i>	25
CEĻOŠANA UN IERAŠANĀS MĒRĶA VALSTĪ.....	27
DZĪVE UZŅEMOŠAJĀ VALSTĪ UN EKSPLUATĀCIJA.....	29
<i>Ekspluatācijas veidi.....</i>	29
<i>Laulību slēgšana un uzturēšanās atļaujas kārtošana.....</i>	34
FIKTĪVO LAULĪBU ORGANIZĒŠANA.....	35
<i>Vai tā ir organizētā noziedzība?.....</i>	37
<i>Trešo valstu valstspiederīgo motivācija.....</i>	39
PALĪDZĪBAS MEKLĒŠANA.....	40
UPURU IDENTIFICĒŠANA UN PALĪDZĪBAS SNIEGŠANA.....	45
CILVĒKU TIRDZNICĪBAS AR MĒRĶI IESAISTĪT FIKTĪVĀS LAULĪBĀS NOVĒRŠANA.....	47
<i>Preventīvie informatīvie pasākumi.....</i>	47
<i>Apmācības speciālistiem.....</i>	49
<i>Normatīvais regulējums, cilvēku tirdzniecības jēdziena un ievainojamības jēdziena izpratne.....</i>	51
<i>Izpratnes paaugstināšana ES mērogā.....</i>	54
SECINĀJUMI UN IETEIKUMI.....	56
EKSPLUATATĪVO FIKTĪVO LAULĪBU VEIDI UN PAZĪMES.....	56
GALVENĀS PROBLĒMAS UN IZAICINĀJUMI EKSPLUATATĪVO FIKTĪVO LAULĪBU NOVĒRŠANĀ.....	57
IETEIKUMI.....	58
IZMANTOTO AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS.....	60
1. PIELIKUMS. INTERVĒTO EKSPERTU SARAKSTS.....	62

Izmantotie saīsinājumi

ANO – Apvienoto Nāciju Organizācija

ASV – Amerikas Savienotās Valstis

ĀM – Ārlietu ministrija

EK – Eiropas Komisija

ES – Eiropas Savienība

EEZ – Eiropas Ekonomikas zona

KL – Krimināllikums

LR - Latvijas Republika

NVO – nevalstiskā organizācija

n/i – nav informācijas

ONAP – Valsts policijas Galvenās Kriminālpolicijas pārvaldes Organizētās noziedzības apkarošanas pārvalde

PMLP – Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde

Projekts “Novēršot cilvēku tirdzniecību un fiktīvās laulības: daudznozaru risinājums” (HESTIA) tiek īstenots ar Eiropas Komisijas finansiālu atbalstu. Šis materiāls atspoguļo tikai autora viedokli, un, lai arī kā tiktu izmantota tajā ietvertā informācija, Eiropas Komisija par to neuzņemas nekādu atbildību.

Līdzfinansē Eiropas Savienības programma "Noziedzības profilakse un apkarošana"

levads

Latvijā cilvēku tirdzniecība ļoti bieži ir saistīta ar fiktīvām laulībām, vienlaikus ne visas fiktīvās laulības var uzskatīt par cilvēku tirdzniecību. Ziņojuma mērķis ir raksturot tieši tās cilvēku tirdzniecības formas, kas saistītas ar fiktīvām laulībām un kurās var novērot ekspluatācijas pazīmes. Ziņojuma galvenais jēdziens ir **eksploatatīvas fiktīvas laulības**, kas atbilst apzīmējumam angļu valodā „exploitative sham marriage”. Lai gan latviešu valodā līdz šim šāds jēdziens nav lietots, ziņojumā tā lietojums pamatojas tajā, ka, pirmkārt, tas ir jēdzieniski vistuvākais apzīmējums angliskajam ekvivalentam. Starptautiskais konteksts un angļu valodai tuvināta izpratne šajā ziņojumā ir ļoti būtiska, jo projekta mērķis ir, balstoties uz nacionālajiem ziņojumiem, izveidot starptautiski vienotu izpratni par cilvēku tirdzniecības formu – cilvēku tirdzniecību ar mērķi iesaistīt personu fiktīvās laulībās, kā arī izstrādāt politikas rekomendācijas nacionālā un Eiropas Savienības līmenī, kas balstītas uz ziņojuma secinājumiem par šo cilvēku tirdzniecības formu. Otrkārt, līdz šim latviešu valodā lietotie dažādie laulību apzīmējumi (Vucāne 2015) nav attiecināmi uz šo konkrēto fenomenu – fiktīvām laulībām, kurās identificējama ekspluatācija. Piemēram, jēdziens „piespiedu laulība” (angliski „forced marriage”) sašaurina izpratni un neatklāj ekspluatatīvo fiktīvo laulību fenomenu pilnībā, jo ekspluatatīvas fiktīvas laulības var būt arī tādā gadījumā, kad iesaistītā persona sākotnēji ir piekritusi slēgt fiktīvas laulības, bet pēc tam tikusi apkrāpta un pakļauta ekspluatācijai. Šajā ziņojumā autore nepretendē, ka piedāvātais jēdziens „eksploatatīvas fiktīvas laulības” noteikti turpmāk tiks ieviests un lietots avotos par cilvēku tirdzniecību, jo ir jēdzieni, kas ātri ieviešas un tiek lietoti dažādos tekstos, bet citi netiek pieņemti. Vai šis jēdziens latviešu valodā tiks pieņemts, rādīs laiks. Nozīmīgāk šajā ziņojumā ir nodrošināt izmantotā jēdziena precīzu izpratni, gan Latvijā, gan starptautiskā kontekstā.

Raksturojot jēdzienu „eksploatatīvas fiktīvas laulības”, to nepieciešams sadalīt divās daļās. „Fiktīvās laulības” un „eksploatācija” ir divi jēdzieni, kas veido pamatu jaunajam jēdzienam un tā interpretācijai. Jēdziena „fiktīva laulība” izpratne šajā ziņojumā ir balstīta uz Latvijas normatīvajā regulējumā noteikto. Saskaņā ar Civillikuma 60. pantā norādīto fiktīvas laulības ir tādas laulības, kas noslēgtas bez nolūka izveidot ģimeni. Savukārt Krimināllikuma 285.² pants, kas stājās spēkā 2013. gada 1. aprīlī, paredz, ka krimināli sodāmas fiktīvas laulības ir tikai tās, kuras noslēgtas ar mērķi nodrošināt trešo valstu valstspiederīgajam iespēju likumīgi iegūt tiesības uzturēties Latvijas Republikā, citā Eiropas Savienības dalībvalstī, Eiropas Ekonomikas zonas valstī vai Šveices Konfederācijā. Krimināllikuma 285.² pantā ietvertā izpratne atbilst arī ES Padomes 1997. gada 4. decembra rezolūcijā par pasākumiem fiktīvu laulību apkarošanā paustajai izpratnei, un šādā izpratnē arī lietota ziņojumā un interpretējot jēdzienu „eksploatatīvas fiktīvas laulības”.

Jēdziena „eksploatācija” izpratnei izmantots Krimināllikuma 154.² pantā ietvertais definējums, kas atbilst ANO Konvencijas pret transnacionālo organizēto noziedzību Protokolā par cilvēku tirdzniecības, jo sevišķi tirdzniecības ar sievietēm un bērniem, novēršanu, apkarošanu un sodīšanu par to ietvertajai ekspluatācijas izpratnei, un ar to tiek saprasta personas iesaistīšana prostitūcijā vai cita veida seksuālā izmantošanā; piespiešana veikt darbu, sniegt pakalpojumus vai izdarīt noziedzīgus nodarījumus; turēšana verdzībā vai citas tai līdzīgas formas vai turēšana kalpībā; personas audu vai

orgānu nelikumīga izņemšana. Fiktīvu laulību gadījumā parasti nav vērojama personas ekspluatācija komerciālos nolūkos (piespiedu darbā vai iesaistot prostitūcijā), bet gan turēšana verdzībā vai citas tai līdzīgas formas un seksuāla izmantošana nekomerciālos nolūkos, kā arī piespiešana izdarīt noziedzīgus nodarījumus, tajā skaitā, slēgt fiktīvas laulības, kas saskaņā ar Latvijas normatīvo regulējumu ir krimināli sodāma darbība. Izvērst ekspluatatīvu fiktīvu laulību pazīmju raksturojums, pamatojoties uz konkrētu gadījumu un ekspertu pieredzes izpēti Latvijā, ir ziņojuma galvenais uzdevums.

Ziņojuma pirmajā daļā ir raksturota Latvijas situācija, attiecībā uz cilvēku tirdzniecību un fiktīvām laulībām, pamatojoties uz jau pieejamo informāciju. Nacionālā konteksta raksturojumā ir iekļauts normatīvā regulējuma un tajā veikto izmaiņu, kas notikušas 2010.-2015. gadā, apraksts. Ir sniegts dažāda veida pieejamās statistiskās informācijas par 2010.-2015. gadu apkopojums, kur izmantoti gan sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēju, gan policijas, gan Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes, gan Ārlietu ministrijas Konsulārā departamenta dati. Izmantojot dažādus avotus, tai skaitā Cilvēku tirdzniecības pamatnostādnes 2014.-2020.gadam, ir sagatavots koncentrēts cilvēku tirdzniecības un fiktīvo laulību apkarošanas sistēmas apraksts.

Ziņojuma otrajā daļā ir apkopoti 2015. gada vasarā – rudenī veiktā pētījuma rezultāti. Pētījums tika veikts, izmantojot kvalitatīvās pētījumu veikšanas metodes, kas nesniedz informāciju par novērojamā fenomena kvantitatīvajiem aspektiem, bet ļauj padziļināti izprast konkrēto fenomenu – ekspluatatīvas fiktīvās laulības, atbildot uz jautājumiem, kādas pazīmes raksturo šādas laulības, kā tās tiek organizētas, kuras iedzīvotāju grupas un kādēļ ir vairāk pakļautas ekspluatatīvo fiktīvo laulību riskam.

Lai atbildētu uz šiem jautājumiem pētījumā, pirmkārt, tika veikta piecu ekspluatatīvo fiktīvo laulību gadījumu izpēte, kas balstījās uz sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēju lietu izpēti un analīzi un padziļinātajām intervijām ar ekspluatatīvo fiktīvo laulību upuriem. Otrkārt, pētījumā tika veiktas 15 padziļinātās intervijas ar kopumā 17 ekspertiem, kas ikdienā saskaras ar cilvēku tirdzniecības un fiktīvo laulību problemātiku. Intervēto ekspertu vidū ir pārstāvji no Ārlietu ministrijas, Tieslietu ministrijas, Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes, Ģenerālprokuratūras, Valsts policijas, Rīgas pilsētas dzimtsarakstu nodaļas, sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzējiem biedrības „Patvērums „Drošā māja”” un biedrības „Resursu centrs sievietēm „Marta””, kā arī vairāku pašvaldību sociālajiem dienestiem un biedrības „Par brīvu Vidzemi no cilvēku tirdzniecības”.

Nacionālais konteksts

Normatīvais regulējums un tā izmaiņas: 2010.-2015. gads

Fiktīvās laulības

Fiktīvas laulības ir parādība, kas var izpausties daudzos un dažādos veidos, un ne visi fiktīvo laulību gadījumi ir krimināli sodāmi vai uzskatāmi par noziegumu. Latvijā par krimināli sodāmu fiktīvās laulības gadījumu uzskata laulību slēgšanu, nevis ar mērķi veidot ģimeni, bet gan ar mērķi nodrošināt kādam iespēju likumīgi iegūt tiesības uzturēties Latvijas Republikā, citā Eiropas Savienības dalībvalstī, Eiropas Ekonomikas zonas valstī vai Šveices Konfederācijā.

Latvijas Krimināllikumā atbildība par ļaunprātīgu personas nodrošināšanu ar iespēju likumīgi iegūt tiesības uzturēties Latvijas Republikā, citā Eiropas Savienības dalībvalstī, Eiropas Ekonomikas zonas valstī vai Šveices Konfederācijā tika noteikta līdz ar grozījumiem 2012. gada 13. decembrī (KL 285.² pants), kas stājās spēkā 2013. gada 1. aprīlī. Normatīvā regulējuma izmaiņu pamatojums bija tieši saistītas ar ekspluatatīvu fiktīvu laulību skaita pieaugumu, ko novēroja gan policija, gan Latvijas pārstāvniecības ārvalstīs, gan sociālo pakalpojumu sniedzēji Latvijā.

1. logs. Normatīvais regulējums: fiktīvās laulības

Krimināllikums.

285.² pants. Ļaunprātīga nodrošināšana ar iespēju likumīgi iegūt tiesības uzturēties Latvijas Republikā, citā Eiropas Savienības dalībvalstī, Eiropas Ekonomikas zonas valstī vai Šveices Konfederācijā

(1) Par ļaunprātīgu personas nodrošināšanu ar iespēju likumīgi iegūt tiesības uzturēties Latvijas Republikā, citā Eiropas Savienības dalībvalstī, Eiropas Ekonomikas zonas valstī vai Šveices Konfederācijā —

soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz trim gadiem vai ar īslaicīgu brīvības atņemšanu, vai ar piespiedu darbu, vai ar naudas sodu.

(2) Par ļaunprātīgu personas nodrošināšanu ar iespēju likumīgi iegūt tiesības uzturēties Latvijas Republikā, citā Eiropas Savienības dalībvalstī, Eiropas Ekonomikas zonas valstī vai Šveices Konfederācijā, ja tas izdarīts mantkārīgā nolūkā vai ja šāda iespēja nodrošināta divām vai vairākām personām, vai ja to izdarījusi personu grupa, —

soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz pieciem gadiem vai ar īslaicīgu brīvības atņemšanu, vai ar piespiedu darbu, vai ar naudas sodu, konfiscējot mantu vai bez mantas konfiskācijas.

(13.12.2012. likuma redakcijā, kas stājās spēkā 01.04.2013.)

Fiktīvas laulības starp Latvijas pilsoni un trešo valstu valstspiederīgo ar mērķi nodrošināt iespēju tam likumīgi iegūt tiesības uzturēties LR vai citā ES dalībvalstī tiek slēgtas gan Latvijā, gan citās valstīs. Tomēr ir pamats uzskatīt, ka Latvijā slēgto fiktīvo laulību skaits ir neliels, salīdzinot ar fiktīvo laulību skaitu, kas slēgtas starp Latvijas pilsoņiem un trešo valstu valstspiederīgajiem ārzemēs – Īrijā, Lielbritānijā, Kiprā, Grieķijā un citur, jo Latvijā gan PMLP, gan Valsts robežsardze pievērš uzmanību aizdomīgiem gadījumiem, un, ja ir pamats uzskatīt, ka laulība ir noslēgta fiktīvi (lai saņemtu uzturēšanās atļauju Latvijā), ārzemniekam var tikt atteikta uzturēšanās atļauja vai tās reģistrācija (atjaunošana), kā arī uzturēšanās atļauju var anulēt. To nosaka Imigrācijas likumā un saistošajos noteikumos paredzētie noteikumi. Konkrēti Imigrācijas likuma 34. panta pirmās daļas 13. punkts nosaka, ka uzturēšanās

atļaujas izsniegšanu vai reģistrēšanu atsaka, ja ir pamats uzskatīt, ka ārzemnieks noslēdzis fiktīvu laulību, lai saņemtu uzturēšanās atļauju Latvijas Republikā. Daudzos gadījumos fiktīvas laulības nodomu ir grūti pierādīt, tādēļ ir paredzēta iespēja izsniegt uzturēšanās atļauju, bet pēc tam to anulēt, ja ir apstiprinājušās aizdomas par fiktīvām laulībām. Normatīvajā regulējumā to paredz Imigrācijas likuma 35. panta pirmās daļas 6. punkts. Šādos gadījumos tiek veiktas papildu intervijas un Valsts robežsardzes pārbaudes, bet tas attiecas uz gadījumiem, kad fiktīvās laulības tiek slēgtas Latvijā.

Par aizdomīgām laulībām ar ārzemniekiem PMLP, Valsts robežsardzi vai Drošības policiju informē dzimtsarakstu nodaļu darbinieki, un atbilstoši Civiltāvokļa aktu reģistrācijas likuma 18. panta ceturtajā daļā noteiktajam „dzimtsarakstu nodaļas amatpersona ir tiesīga noteikt citu laulības reģistrācijas laiku, kas ir ne mazāks par mēnesi, bet ne ilgāks par sešiem mēnešiem no iesnieguma pieņemšanas dienas, lai veiktu uzrādīto un iesniegto dokumentu pārbaudi”.

Latvijas tiesu prakse parāda, ka personām, kas stājušās fiktīvās laulībās, bet vēlas tās anulēt, ir iespējas civiltiesiskā kārtībā sniegt prasību tiesā par laulību atzīšanu par neesošu no noslēgšanas brīža. To paredz Civillikuma 60. pants, un tas tiek izmantots arī gadījumos, kad laulības noslēgtas ar trešo valstu valstspiederīgajiem.

2. logs. Normatīvais regulējums: Laulības atzīšana par neesošu

Civillikums.

60. Par neesošu atzīstama laulība, kas noslēgta fiktīvi, t. i., bez nolūka izveidot ģimeni. (Ar grozījumiem, kas izdarīti ar [29.11.2012.](#) likumu, kas stājas spēkā [01.01.2013.](#))

Fiktīvas laulības Latvijas Krimināllikuma izpratnē ir cita veida noziegums nekā cilvēku tirdzniecība, jo nozieguma objekts nav persona, bet gan valsts administratīvās procedūras, tomēr būtiski uzsvērt, ka fiktīvās laulības var būt saistītas ar cilvēku tirdzniecības noziegumiem vairākos veidos:

- 1) Viens no ekspluatācijas veidiem cilvēku tirdzniecības gadījumā ir personas piespiešana izdarīt noziedzīgus nodarījumus – stāties fiktīvā laulībā (gadījumā, kad persona nebija informēta par plāniem slēgt fiktīvu laulību, bet domāja, ka brauc uz citu valsti strādāt, un tas ir uzskatāms par piespiedu laulību gadījumu, kas saskaņā ar 1956. gada 7. septembra ANO Papildu konvenciju par verdzības, vergu tirdzniecības un verdzībai līdzīgu institūtu un paražu izskaušanu, ir uzskatāms par verdzībai līdzīgu institūtu);
- 2) Persona, kas sākotnēji iesaistās fiktīvā laulībā brīvprātīgi, var tikt piekrāpta un pakļauta ekspluatācijai jau pēc vervēšanas fiktīvām laulībām. Proti, par cilvēku tirdzniecības gadījumu var uzskatīt situāciju, kad persona sākotnēji ir piekritusi slēgt fiktīvas laulības, bet pēc tam faktiski atlīdzību nesaņem un tiek piespiesta slēgt fiktīvas laulības, kā arī tiek pakļauta citām ekspluatācijas formām.

Cilvēku tirdzniecība

Cilvēku tirdzniecības jēdziens Latvijā ir definēts Krimināllikuma 154.² pantā, saskaņā ar kuru cilvēku tirdzniecības noziegums ietver trīs elementus – darbību, līdzekli un mērķi.

Likumā noteiktās darbības, kas raksturo cilvēku tirdzniecības noziegumu, ir savervēšana, pārvadāšana, nodošana, slēpšana, izmitināšana vai saņemšana; līdzekļi ir vardarbība, draudi, aizvešana ar viltu, izmantojot personas atkarību no vainīgā vai tās ievainojamības vai bezpalīdzības stāvokli, vai arī dodot vai saņemot materiāla vai cita veida labumus.

Cilvēku tirdzniecības mērķis ir ekspluatācija, ar kuru tiek saprasta:

- a) personas iesaistīšana prostitūcijā vai cita veida seksuālā izmantošanā;
- b) piespiešana veikt darbu, sniegt pakalpojumus vai izdarīt noziedzīgus nodarījumus;
- c) turēšana verdzībā vai citas tai līdzīgas formas vai turēšana kalpībā;
- d) personas audu vai orgānu nelikumīga izņemšana.

Laika periodā no 2010.-2015. gadam likuma Krimināllikuma 154.¹ un 154.² pantā par cilvēku tirdzniecību ir veikti vairāki grozījumi:

- 1) Grozījumi 2012. gada 13. decembrī KL 154.¹ pantā ir mainījuši sodu apmēru un formu, pazeminot zemāko sodu sliekšni, piemēram, KL 154.¹ panta pirmajā daļā – ja iepriekš bija sods ar brīvības atņemšanu uz laiku no trim līdz astoņiem gadiem, tad šobrīd zemākā robeža vairs nav noteikta – sods ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz astoņiem gadiem, otrajā daļā ir iekļauts papildsods – probācijas uzraudzība, kas stājās spēkā 2015. gada 1. janvārī.
- 2) Grozījumi 2012. gada 13. decembrī, kas stājās spēkā 2013. gada 1. aprīlī, noteica izmaiņas KL 154.² pantā cilvēku tirdzniecības darbību uzskaitījumā ietverot arī izmitināšanu, kā arī papildinot ekspluatācijas jēdziena izpratni, definējot, ka ekspluatācija ir arī personas piespiešana izdarīt noziedzīgus nodarījumus. Tas nozīmē, ka personu var atbrīvot no kriminālatbildības, ja noziedzīgs nodarījums izdarīts laikā, kad persona bija pakļauta cilvēku tirdzniecībai un tika piespiesta izdarīt noziedzīgo nodarījumu. Grozījumu mērķis ir aizsargāt cietušo personu cilvēktiesības, nepieļaujot to, ka viņi atkārtoti tiek viktimizēti, un mudināt viņus iesaistīties kriminālprocesā kā lieciniekus pret noziedzīgo nodarījumu izdarītājiem.
- 3) Grozījumi 2014. gada 25. septembrī, kas stājās spēkā 2014. gada 29. oktobrī, noteica izmaiņas KL 154.² pantā, iekļaujot tajā ievainojamības jēdzienu. Ievainojamības stāvoklis šeit tiek definēts kā apstākļi, kad personai nav citas reālas vai pieņemamas izvēles, kā vien pakļauties ekspluatācijai.

3. logs. Normatīvais regulējums: cilvēku tirdzniecība

Krimināllikums.

154.¹ pants. Cilvēku tirdzniecība

(1) Par cilvēku tirdzniecību —
soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz astoņiem gadiem, konfiscējot mantu vai bez mantas konfiskācijas.

(2) Par cilvēku tirdzniecību, ja tā izdarīta pret nepilngadīgo vai ja to izdarījusi personu grupa pēc iepriekšējās vienošanās, —
soda ar brīvības atņemšanu uz laiku no trim līdz divpadsmit gadiem, konfiscējot mantu vai bez mantas konfiskācijas, un ar probācijas uzraudzību uz laiku līdz trim gadiem vai bez tās.

(3) Par cilvēku tirdzniecību, ja tā apdraudējusi cietušā dzīvību vai izraisījusi smagas sekas vai ja tā izdarīta ar sevišķu cietusirdību vai pret mazgadīgo, vai ja to izdarījusi organizēta grupa, —
soda ar brīvības atņemšanu uz laiku no pieciem līdz piecpadsmit gadiem, konfiscējot mantu vai bez mantas konfiskācijas, un ar probācijas uzraudzību uz laiku līdz trim gadiem vai bez tās.

(25.04.2002. likuma redakcijā ar grozījumiem, kas izdarīti ar 16.12.2004., 13.12.2007., 08.07.2011., 13.12.2012. un 14.03.2013. likumu, kas stājās spēkā 01.04.2013. Sk. Pārejas noteikumu 11.punktu)

154.² pants. Cilvēku tirdzniecības jēdziens

(1) Cilvēku tirdzniecība ir ekspluatācijas nolūkā izdarīta personu savervēšana, pārvadāšana, nodošana, slēpšana, izmitināšana vai saņemšana, lietojot vardarbību vai draudus, vai aizvešanu ar viltu vai izmantojot personas atkarību no vainīgā vai tās ievainojamības vai bezpalīdzības stāvokli, vai arī dodot vai saņemot materiāla vai citāda rakstura labumus, lai panāktu tās personas piekrišanu tirdzniecībai, no kuras ir atkarīgs cietušais.

(2) Nepilngadīgā vervēšana, pārvadāšana, nodošana, slēpšana, izmitināšana vai saņemšana ekspluatācijas nolūkā atzīstama par cilvēku tirdzniecību arī tādā gadījumā, ja tā nav saistīta ar jebkuru šā panta pirmajā daļā minēto līdzekļu izmantošanu.

(3) Ekspluatācija šā panta izpratnē ir personas iesaistīšana prostitūcijā vai cita veida seksuālā izmantošanā, piespiešana veikt darbu, sniegt pakalpojumus vai izdarīt noziedzīgus nodarījumus, turēšana verdzībā vai citās tai līdzīgās formās (parādu verdzība, dzimtbūšana vai personas cita veida piespiedu nodošana citas personas atkarībā), turēšana kalpībā vai arī personas audu vai orgānu nelikumīga izņemšana.

(4) Ievainojamības stāvoklis šā panta izpratnē nozīmē, ka tiek izmantoti apstākļi, kad personai nav citas reālas vai pieņemamas izvēles, kā vien pakļauties ekspluatācijai.

(25.04.2002. likuma redakcijā ar grozījumiem, kas izdarīti ar 13.12.2012. un 25.09.2014. likumu, kas stājas spēkā 29.10.2014.)

Statistiskā informācija: 2010.-2015. gads

Lai raksturotu fiktīvo laulību, kas saistītas ar cilvēku tirdzniecības noziegumiem, izplatību Latvijā un Latvijas pilsoņu iesaistīšanās apmēru šajos nodarījumos, izmantota daudzveidīga statistika, jo jāapzinās, ka atklātie noziegumi un identificētie fiktīvo laulību upuri ir tikai daļa no tiem, kas varētu būt iesaistīti. Tomēr statistiskās informācijas apkopojuma sākumā nepieciešams uzsvērt tieši oficiāli pieejamo informāciju, kas uzskatāma par visobjektīvāko.

Statistisko informāciju par cilvēku tirdzniecības upuriem apkopo **sociālās rehabilitācijas pakalpojumu cilvēku tirdzniecības upuriem sniedzēji**. Saskaņā ar biedrības „Patvērums „Drošā māja”” sniegto informāciju, sākot no 2007. gada līdz 2014. gadam, biedrība ir sniegusi sociālās rehabilitācijas pakalpojumus 113 personām, no kurām 59 jeb vairāk nekā puse ir bijušas saistītas ar fiktīvām laulībām. 2014. gadā bija 27 oficiāli atzīti cilvēku tirdzniecības upuri, no kuriem 15 (atkal vairāk nekā puse) tikuši ekspluatēti fiktīvu laulību situācijā. Šī statistiska parāda, ka vairāk nekā puse identificēto cilvēku tirdzniecības gadījumu ir saistīti ar fiktīvo laulību fenomenu. Šeit jāņem vērā tas, ka Latvijas pilsoņi fiktīvās laulībās tiek iesaistīti galvenokārt ārzemēs, nevis Latvijā, bet Latvijā notiek cilvēku vervēšana fiktīvām laulībām, kā arī – Latvijas pilsoņi pēc palīdzības vēršas lielākoties tieši Latvijas, nevis citu valstu iestādēs. Par to, ka identificētie upuri ir tikai daļa no faktiskajiem upuriem, liecina arī biedrības „Patvērums „Drošā māja”” apkopotā statistika par diennakts Uzticības tālruņa sniegtajām konsultācijām 2014. gadā: kopumā sniegtas 220 konsultācijas dažādos jautājumos, no kurām 63 konsultācijas saistītas ar fiktīvām laulībām.

Biedrības „Patvērums „Drošā māja”” apkopotā statistika par valsts apmaksāto sociālās rehabilitācijas pakalpojumu saņēmējiem 2013. un 2014. gadā parāda, ka galvenie ekspluatācijas veidi, ar ko sastopas cilvēku tirdzniecības upuri no Latvijas, ir iesaistīšana fiktīvās laulībās, seksuālā ekspluatācijā un darba ekspluatācijā (1. tabula). Visbiežāk upuri pēc palīdzības vēršas paši tieši biedrībā „Patvērums „Drošā māja”” vai arī palīdzība tiek meklēta ar Latvijas vēstniecību ārvalstīs starpniecību.

1. tabula. Biedrības „Patvērums „Drošā māja”” apkopotā statistika par valsts apmaksāto sociālās rehabilitācijas pakalpojumu saņēmējiem

	2013	2014
Kopējais jauno cilvēku tirdzniecības upuru skaits	19	27
Apkopojums par visiem konkrētā gadā pakalpojumus saņēmušajiem upuriem, iekļaujot arī tos, kuri rehabilitāciju uzsāka iepriekšējā gadā	33	38
Dzimums		
Sievietes	32	30
Vīrieši	1	8
Ekspluatācijas veids		
Fiktīvas laulības	17	15*
Seksuālā ekspluatācija	8	
Darba ekspluatācija	8	12*
Institūcija, kas identificējusi un nosūtījusi sociālās rehabilitācijas pakalpojuma saņemšanai		
Valsts policija	3	1
Latvijas vēstniecības	8	6
Sociālais dienests	4	1
NVO „Par brīvu Vidzemi no cilvēku tirdzniecības”	0	4
Vērsās pats personīgi	7	14
Valstis, kurās konstatēti Latvijas pilsoņu cilvēku tirdzniecības gadījumi	Īrija, Lielbritānija , Kipra	Īrija, Lielbritānija, Brazīlija, Grieķija, Kipra, Vācija, Zviedrija

* Konkrētajā gadā identificētie upuri

Avots: Biedrība „Patvērums „Drošā māja””

Latvijas diplomātiskās un konsulārās pārstāvniecības ārvalstīs apkopo statistisko informāciju par to Latvijas valstspiederīgo skaitu ārzemēs, kas situācijā, kur ir aizdomas par cilvēku tirdzniecību, vērsas pēc palīdzības Latvijas pārstāvniecībās.

Pēdējo piecu gadu laikā (no 2011. gada līdz 2015. gada 30. jūnijam) Latvijas diplomātiskajās un konsulārajās pārstāvniecībās ārvalstīs ir sniegta palīdzība 365 iespējamajiem cilvēku tirdzniecības upuriem (2. tabula). Visbiežāk palīdzība ir lūgta Latvijas pārstāvniecībā Īrijā (divas trešdaļas no visiem gadījumiem jeb 241 gadījums), otra Latvijas pārstāvniecība, kur visbiežāk lūgta palīdzība, ir Lielbritānijā (14% no visiem gadījumiem jeb 53 gadījumi), un trešajā vietā ir Latvijas pārstāvniecība Grieķijā (5% no visiem gadījumiem jeb 17 gadījumi). Šajā statistikā nav precizēta informācija, vai gadījumi ir saistīti ar fiktīvām laulībām, tomēr aizdomas par ciešu saistību ar fiktīvām laulībām rada gan konsulāro pārstāvniecību darbinieku pieredze, gan Latvijas pārstāvniecības Īrijā veiktais pētījums (skatīt zemāk), gan arī pieejamā statistiskā informācija par ļoti augsto noslēgto laulību skaitu ar trešo valstu

valstspiederīgajiem, kur trešo valstu valstspiederīgie uz laulību pamata ar Latvijas pilsoni pieprasījuši uzturēšanās atļaujas (5. tabula).

2. tabula. Latvijas diplomātiskajās un konsulārajās pārstāvniecībās ārvalstīs sniegtā palīdzība cilvēku tirdzniecības upuriem. 2011-2015.

LR pārstāvniecība	2011	2012	2013	2014	2015. I-VI	KOPĀ
ASV	0	0	1	0	0	1
Austrija	0	0	1	0	0	1
Beļģija	0	1	0	0	0	1
Dānija	0	0	0	0	1	1
Francija	12	0	1	2	0	15
Grieķija	0	7	7	1	2	17
Itālija	1	1	0	0	0	2
Izraēla	0	0	2	0	0	2
Īrija	89	74	47	22	9	241
Japāna	0	0	0	1	0	1
Lielbritānija	2	19	14	10	8	53
Nīderlande	2	0	0	3	5	10
Norvēģija	0	0	0	1	0	1
Polija	0	2	0	0	0	2
Turcija	0	0	1	0	0	1
Vācija	5	7	1	2	0	15
Zviedrija	1	0	0	0	0	1
KOPĀ	112	111	75	42	25	365

Avots: Ārlietu ministrijas Konsulārais departaments

Valsts policijas apkopotā statistika par fiktīvo laulību fenomenu attiecas, pirmkārt, uz kriminālprocesiem, kas ierosināti, pamatojoties uz Krimināllikuma 285.² pantu, kas stājās spēkā 2013. gada 1. aprīlī, un otrkārt, pamatojoties uz Krimināllikuma 154.² pantu par cilvēku tirdzniecību (3. tabula).

Pamatojoties uz Krimināllikuma 285.² pantu, 2013. gadā Latvijā ir uzsākti 7 kriminālprocesi, 2014. gadā – 13 kriminālprocesi, bet 2015. gadā – 11 kriminālprocesi (ONAP dati uz 2015. gada 11. decembri). Uzsāktajos kriminālprocesos 2015. gadā par aizdomās turētajiem atzītas 16 personas (14 sievietes un 2 vīrieši).

Savukārt, pamatojoties uz Krimināllikuma 154.¹ pantu par cilvēku tirdzniecību, piespiedu laulību gadījums bija kriminālprocesā, kas tika uzsākts 2010. gadā, kā arī 2014. gadā, bet divi piespiedu laulību gadījumi bija 2015. gadā. Valsts policijas pārstāvju sniegtā informācija liecina, ka šajā periodā tika izmeklēti arī citi gadījumi, bet izmeklēšanas rezultātā lietas netika nosūtītas iztiesāšanai. Pirms Krimināllikuma 285.² panta stāšanās spēkā 2013. gada 1. aprīlī, kriminālprocesus, kuros nebija identificēts upuris, bet izmeklēšana veikta vervēšanas fiktīvām laulībām posmā, nebija pamata virzīt tālāk iztiesāšanai, jo nevarēja pierādīt ekspluatācijas faktu, kas ļautu tās definēt par cilvēku tirdzniecības gadījumiem.

3. tabula. Uzsāktie kriminālprocesi, pamatojoties uz Krimināllikuma 154.¹ pantu par cilvēku tirdzniecību. 2009-2015.

Gads	Uzsāktie kriminālprocesi	Aizdomās turamās personas	Iztiesāšanai nosūtītie kriminālprocesi	Personu skaits, pret kurām iztiesāšanai nosūtīti kriminālprocesi
2009	3 (2 – piespiedu laulības, 1 – seksuāla izmantošana)	4 (2 vīrieši un 2 sievietes)	3	10 personas
2010	3 (2 – seksuāla izmantošana, 1 – piespiedu laulības)	4 (2 vīrieši un 2 sievietes)	3	4 personas (3 vīrieši, 1 sieviete)
2011	0	0	0	0
2012	3 (seksuāla izmantošana)	2 personas (2 vīrieši)	1	1 persona (1 vīrietis)
2013	5 (seksuāla izmantošana)	6 (5 vīrieši un 1 sieviete)	1	1 persona (1 vīrietis)
2014	1 (piespiedu laulības, seksuāla izmantošana, piespiedu darbs)	14 (10 vīrieši un 4 sievietes)	0	0
2015	3 (2 – piespiedu laulības, 1 – seksuāla izmantošana)	3 vīrieši un 6 sievietes, t.sk. viena nepilngadīga meitene	2	12 personas – 4 sievietes, 8 vīrieši

Avots: Valsts policija

Pēc KL 154.¹ panta 2015. gadā valstī tika uzsākti trīs kriminālprocesi (2 – par piespiedu laulībām, 1 – par seksuālo ekspluatāciju). Par aizdomās turētiem atzītas 9 personas (3 vīrieši un 6 sievietes). Kriminālvajāšanai ONAP 3.nodaļā nodoti divi kriminālprocesi (pret 12 personām – 4 sievietes, 8 vīrieši). Par cietušajiem no cilvēku tirdzniecības atzītas divas personas – pilngadīga sieviete ar ievainojamības stāvokļa pazīmēm un viena nepilngadīga meitene.

Būtiski uzsvērt, ka ONAP 3. nodaļa cilvēku tirdzniecības un sutenerisma apkarošanai uzsāk kriminālprocesus pēc KL 154.¹ panta, kas saistīti ar fiktīvām laulībām, un ONAP 3. nodaļā ir izstrādāta pieeja, kā kvalificēt šos cilvēku tirdzniecības noziegumus. Nozīmīgākie aspekti, kas raksturo cilvēku tirdzniecības noziegumus Latvijā, kas saistīti ar fiktīvām laulībām, pirmkārt, ir tas, ka tie ir organizēti personu grupā – ir pasūtītāji, ir organizētāji, ir vervētāji un starpnieki. Otrkārt, ir pazīmes, ka noziegumi ir izdarīti mantkārīgā nolūkā, un tiek izmantots personas ievainojamības stāvoklis. Treškārt, upuri tiek ekspluatēti, liekot tiem veikt piespiedu pakalpojumu (fiktīvās laulības), bet kopš grozījumiem KL, kas stājās spēkā 2013. gada 1. aprīlī, to var kvalificēt arī kā piespiešanu izdarīt noziedzīgus nodarījumus – ļaunprātīgu personas nodrošināšanu ar iespēju likumīgi iegūt uzturēšanās atļauju pēc KL 285.² panta (fiktīvās laulības) (4. tabula).

4. tabula. ONAP uzsākto kriminālprocesu pēc KL 154.¹ panta kvalifikācijas pieejas gadījumos ar fiktīvām laulībām: darbības, līdzekļi, mērķis

Darbības	Līdzekļi	Mērķis: ekspluatācijas veidi
Savervēšana, pārvadāšana, nodošana, izmitināšana vai saņemšana	personas ievainojamības stāvoklis, draudi, aizvešana ar viltu, dodot vai saņemot materiāla vai cita veida labumus	a) piespiedu pakalpojums b) piespiešana izdarīt noziedzīgus nodarījumus (konkrēti: ļaunprātīgu personas nodrošināšanu ar iespēju likumīgi iegūt uzturēšanās atļauju pēc KL 285. ² panta)*

* Kvalifikācija, kas kļuva iespējama pēc grozījumiem KL 2012. gada 13. decembrī un kas stājās spēkā 2013. gada 1. aprīlī.

Līdz šim aplūkotā statistika attiecas uz fiktīvām laulībām, kas slēgtas lielākoties ārvalstīs, bet **PMLP un Valsts robežsardze** izskata gadījumus, kad ir aizdomas par fiktīvo laulību slēgšanu Latvijā. Saskaņā ar izstrādāto kārtību, fiktīvo laulību ar trešo valstu valstspiederīgiem aizdomu gadījumā PMLP pārstāvji vērsas pie Valsts robežsardzes ar lūgumu veikt pārbaudes laulāto dzīvesvietās. 2014. gadā Valsts robežsardze veica 223 pārbaudes par laulāto kopdzīvi, 48 gadījumos bija aizdomas par fiktīvām laulībām. Apkopotā statistika par termiņuzturēšanās atļaujām, kas tikušas anulētas, pamatojoties uz fiktīvu laulību faktu, kas konstatēts pārbaužu laikā, liecina, ka konstatēto pārkāpumu skaits ir neliels. Kopš 2004. gada desmit gadu laikā kopumā ir anulētas 38 termiņuzturēšanās atļaujas, pamatojoties uz fiktīvu laulību faktu, pēdējo piecu gadu laikā – 19 termiņuzturēšanās atļaujas. Jāpiebilst, ka laika periodā no 2011. gada līdz 2015. gada vidum septiņas personas ir vērsušās tiesā, lai pārsūdzētu lēmumu par uzturēšanās atļaujas anulēšanu vai neizsniegšanu. No šiem septiņiem gadījumiem, četros tiesa ir sūdzību noraidījusi, bet trīs gadījumi vēl tiek izskatīti.

5. tabula. Kopējais anulēto termiņuzturēšanās atļauju skaits Latvijā, pamatojoties uz noslēgto fiktīvo laulību, 2009-2014

Gads	Anulēto termiņuzturēšanās atļauju skaits	Personu, kurām anulētas termiņuzturēšanās atļaujas, valstiskā piederība
2009	6	Krievija (2), Gruzija (3), Armēnija
2010	5	Krievija (2), Armēnija (2), Ukraina
2011	5	Pakistāna, Dienvidāfrika, ASV, Turcija, Krievija
2012	5	Krievija (4), Kamerūna
2013	3	Kazahstāna, Pakistāna, Ukraina
2014	1	Jordānija

Avots: Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde

Vislielākais novēroto fiktīvo laulību ar Latvijas pilsoņiem īpatsvars **ārvalstīs** līdz šim ir bijis Īrijā. Šī iemesla dēļ tieši Latvijas pilsoņu laulībām Īrijā ir pievērsta lielāka uzmanība, un Ārlietu ministrijas Konsulārais departaments apkopo Īrijas iestāžu sniegto informāciju par Latvijas un trešo valstu pilsoņu Īrijā noslēgtajām laulībām. Visvairāk laulības tiek slēgtas ar Pakistānas, Indijas un Bangladešas pilsoņiem, tādēļ statistika par Latvijas pilsoņu laulībām tiek apkopota tieši par šīm valstīm.

Pieejamā statistika (6. tabula) liecina, ka pēdējo gadu laikā visaugstākais Latvijas pilsoņu un trešo valstu pilsoņu Īrijā noslēgtais laulību skaits ir bijis 2009. gadā, kad ar Pakistānas pilsoņiem Īrijā ir noslēgtas 257 laulības, ar Indijas pilsoņiem – 80 laulības, bet Bangladešas pilsoņiem – 20 laulības. Kopumā 357 laulības. Salīdzinājumam 2014. gadā ar trešo valstu pilsoņiem Īrijā ir noslēgtas 225 laulības, bet Pakistāna joprojām ir valsts, ar kuras valstspiederīgajiem Latvijas pilsoņi (lielākoties pilsones) slēdz laulības visbiežāk (2014. gadā 76 laulības).

Kopumā pēdējos sešos gados (2009-2014) Īrijā ir noslēgtas 1262 laulības ar trešo valstu pilsoņiem, no kurām 625 jeb 50% ir ar Pakistānas pilsoņiem, bet 177 jeb 14% ir ar Indijas pilsoņiem. Jāuzsver, ka nav pamata uzskatīt, ka visas šīs laulības ir fiktīvas laulības vai laulības, kurās sastopama ekspluatācija, bet eksperti – gan sociālās rehabilitācijas pakalpojumu cilvēku tirdzniecības upuriem sniedzēji, gan Latvijas konsulārajās pārstāvniecībās ārvalstīs strādājošie pauž bažas, ka liela daļa laulību, iespējams, tomēr ir fiktīvas no vienas vai no abām pusēm laulībā. Īpaši lielas aizdomas par fiktīvām laulībām ir tajos gadījumos, kad laulātie nedzīvo kopā un tiekas reizi gadā, lai apmeklētu migrācijas dienestus konkrētajā valstī uzturēšanās atļaujas pagarināšanai.

6. tabula. Latvijas pilsoņu un trešo valstu pilsoņu Īrijā noslēgtais laulību skaits. 2009-2014.

Kopējais skaits	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Kopā (2009-2014)
Kopā	357*	245	124	108	203	225	1262
<i>Pakistāna</i>	257	143	56	28	65	76	625
<i>Indija</i>	80	37	15	5	18	22	177
<i>Bangladeša</i>	20	20	16	9	7	-	72
<i>Cita</i>	*	45	37	66	113	127	388

*Par 2009. gadu informācija sniegta tikai par noslēgtām laulībām ar Pakistānas, Indijas un Bangladešas pilsoņiem.

Avots: Ārlietu ministrijas Konsulārais departaments

Laika posmā no 2010. gada oktobra līdz 2013. gada augustam Latvijas vēstniecība Īrijā veica pētījumu „Latvijas pilsoņu – potenciālo fiktīvo laulību dalībnieku sociālais stāvoklis”, aptaujājot Latvijas pilsoņus, kas vērsušies vēstniecībā sakarā ar Īrijā plānoto laulību ar trešo valstu valstspiederīgo. Pētījuma kopsavilkums (Buša 2015) liecina, ka 90% no kopumā 500 aptaujātajiem Īrijā ir ieradušies īsi pirms laulību

reģistrācijas. Tas ir faktors, kas rada bažas par fiktīvo laulību gadījumu, jo Latvijā pierasts, ka pāris satiekas vai pat dzīvo kopā ilgāku laiku pirms laulībām.

Otrkārt, jāatzīmē, ka 104 gadījumos (21%) tās ir jaunas sievietes, kas nav sasniegušas 20 gadu vecumu. Diezgan daudz ir tādu gadījumu, kad laulāties ar trešo valstu valstspiederīgajiem plāno uzreiz vairākas ģimenes locekles – māsas (29 gadījumi), vai māte un meita (četri gadījumi), kas nav neiespējami, bet tomēr var radīt aizdomas par fiktīvām laulībām. Vairāk kā 185 gadījumos (37%) sievietes, kas plāno stāties laulībā ar trešo valstu valstspiederīgo, ir no daudzbērnu ģimenēm, kur ģimenē ir četri un vairāk bērni. 167 gadījumos (33%) topošajām līgavām jau ir bērni, 71 gadījumā – divi vai vairāki bērni.

Latvijas vēstniecības Īrijā pētījumā „Latvijas pilsoņu – potenciālo fiktīvo laulību dalībnieku sociālais stāvoklis” identificēti trīs gadījumi, kad ir aizdomas, ka fiktīvās laulībās ar trešo valstu valstspiederīgo varētu būt stājies Latvijas valstspiederīgais vīrietis.

Sistēmas apraksts: iesaistītās institūcijas un to atbildība

Valsts politikas pamatnostādnes

Valsts politikas īstenošanu cilvēku tirdzniecības novēršanai un apkarošanai Latvijā nosaka Cilvēku tirdzniecības pamatnostādnes 2014.-2020.gadam, un tas ir vidēja termiņa plānošanas dokuments, kas nosaka principus, darbības un atbildīgās institūcijas cilvēku tirdzniecības novēršanai. Cilvēku tirdzniecības pamatnostādnes 2014.-2020.gadam kopumā turpina to politiku, kas formulēta iepriekšējos politikas plānošanas dokumentos attiecībā uz cilvēku tirdzniecības novēršanu (Programma cilvēku tirdzniecības novēršanai 2004.-2008.gadam; Programma cilvēku tirdzniecības novēršanai 2009.-2013.gadam).

Cilvēku tirdzniecības pamatnostādnes 2014.-2020.gadam balstās uz četriem starptautiski atzītiem cīņai pret cilvēku tirdzniecību politikas pamatprincipiem: 1) profilakse; 2) upuru aizsardzība; 3) kriminālizmeklēšana, vajāšana un iztiesāšana; 4) kompetento institūciju un organizāciju sadarbība nacionālajā un starptautiskajā līmenī.

Profilakse

Cilvēku tirdzniecības novēršanas profilakses pasākumu galvenais uzdevums ir mazināt iespējamību, ka cilvēks kļūst par cilvēku tirdzniecības upuri. Tādēļ būtisks profilakses darbības virziens ir mērķtiecīgu informatīvu un izglītojošu pasākumu organizēšanā tām grupām, kuras ir visvieglāk ietekmējamas un pakļaujamās ekspluatācijai. Latvijā īstenotos profilakses pasākumus var iedalīt trīs grupās:

- 1) Izglītošana izglītības iestādēs;
- 2) Sabiedrības informēšana;
- 3) Speciālistu apmācības.

Profilakses nodrošināšanā izglītības iestādēs Latvijā ir iesaistīta Izglītības un zinātnes ministrija, kas ar savām padotības iestādēm izglīto skolēnus un pedagogus par cilvēku tirdzniecības problemātiku un riskiem (šī tēma ir iekļauta mācību saturā).

Sabiedrības informēšana par cilvēku tirdzniecības problemātiku un riskiem Latvijā netiek organizēta sistemātiski, tam nav paredzēts valsts finansējums. Sabiedrības informēšanas kampaņas, savu iespēju robežās piesaistot finansējumu un projektu veidā, īsteno nevalstiskās organizācijas. Valsts iestāžu speciālisti atbalsta informatīvās kampaņas un piedalās šajās aktivitātēs kā lektori vai nodrošinot informāciju. NVO projekti ir balstīti uz ļoti daudzveidīgiem finansējuma avotiem, kuru vidū īpaši jāizceļ ASV valdības piešķirtais finansējums un Rīgas domes regulārais atbalsts projektiem.

Tāpat valsts līmenī pietiekošā apmērā netiek organizētas speciālistu, kuri var identificēt cilvēku tirdzniecības upurus, apmācības. Kā pozitīvs piemērs ir minami Rīgā īstenotie projekti (Rīgas domes sabiedriskās kārtības uzturēšanas fonda finansējums), kur kopš 2010. gada katru gadu apmācībās piedalās līdz pat 100 Rīgas domes speciālisti (sociālie darbinieki, pašvaldības policijas darbinieki un skolu sociālie pedagogi Rīgā), diemžēl līdzīgas iniciatīvas nav pietiekošā apmērā izvērstas

ārpus Rīgas. Valsts budžeta līdzekļi speciālistu apmācību organizēšanai Latvijā netiek piešķirti nepieciešamajā apjomā.

Upuru aizsardzība

Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums paredz, ka cilvēku tirdzniecības upuri saņem sociālās rehabilitācijas pakalpojumus par valsts budžeta līdzekļiem. Likumā ir noteikts, ka cilvēku tirdzniecības upuris ir persona, kura atzīta par cietušo noziedzīgā nodarījumā ar cilvēku tirdzniecību, vai kurai Valsts policija izsniegusi izziņu, ka tā ir cietusi cilvēku tirdzniecībā ārvalstī, kā arī persona, kuru par atbilstošu cilvēku tirdzniecības upura kritērijiem atzinis sociālo pakalpojumu sniedzējs.

Labklājības ministrijas kompetencē ietilpst valsts sociālās rehabilitācijas pakalpojumu nodrošināšanas organizēšana un valsts piešķirtā finansējuma administrēšana. Valsts apmaksātie sociālās rehabilitācijas pakalpojumi paredz, ka, lai novērtētu personas atbilstību cilvēku tirdzniecības upura kritērijiem, pakalpojumu sniedzējs izveido speciālistu komisiju, kurā iekļauj sociālo darbinieku, psihologu, juristu, Valsts policijas amatpersonu, kā arī, ja nepieciešams, citus speciālistus. Valsts nodrošinātā cilvēku tirdzniecības upuru rehabilitācijas programma ilgst līdz 180 kalendāra dienām. Papildus persona var saņemt piecas pakalpojuma sniedzēja konsultācijas (konsultācijas ilgums – viena stunda) divu gadu laikā pēc pakalpojuma kursa beigām, ja vien persona nesaņem atbalstu, kas tiek sniegts kriminālprocesa laikā. Atbalsts, kas tiek sniegts kriminālprocesa laikā pēc pakalpojumu kursa beigām, paredz psihosociālu palīdzību (tai skaitā individuālas jurista, sociālā darbinieka, psihologa konsultācijas), tulka pakalpojumus, palīdzību juridisko dokumentu noformēšana, un, ja nepieciešams, pārstāvību tiesā, nepārsniedzot 150 stundu gadā.

Sociālās rehabilitācijas pakalpojumus cilvēku tirdzniecības upuriem Latvijā sniedz divas organizācijas – biedrība „Patvērums „Drošā māja”” un biedrība „Resursu centrs sievietēm „Marta””. Valsts apmaksātos sociālās rehabilitācijas pakalpojumus cilvēku tirdzniecības upuriem no 2007. gada līdz 2015. gadam sniedza biedrība „Patvērums „Drošā māja””, 2007., 2015. un 2016. gadā – biedrība „Resursu centrs sievietēm „Marta””.

Latvijā par cilvēku tirdzniecības gadījumiem ziņot vai arī lūgt palīdzību var, izmantojot vairākus izveidotos palīdzības un informatīvos tālruņus. Ikviens persona var sniegt informāciju par iespējamajiem cilvēku tirdzniecības gadījumiem, izmantojot vienotā ārkārtas palīdzības izsaukumu tālruni 112, vai tieši sazinoties ar Valsts policijas Galvenās Kriminālpolicijas pārvaldes Organizētās noziedzības apkarošanas pārvaldes 3.nodaļu cilvēku tirdzniecības un sutenerisma apkarošanai vai NVO, kas sniedz atbalstu cilvēku tirdzniecības upuriem.

Biedrība „Patvērums „Drošā māja”” nodrošina diennakts Uzticības tālruni cilvēku tirdzniecības mazināšanai par nepieciešamo rīcību konkrētajā situācijā. Tas ir viens no resursiem, ja nepieciešama palīdzība cilvēku tirdzniecības gadījumos Latvijā vai ārvalstīs.

Biedrībā „Resursu centrs sievietēm „Marta”” darbojas bezmaksas karstais informatīvais tālrunis darba dienās no 10.00 - 18.00., lai sniegtu palīdzību un atbalstu grūtās dzīves situācijās, tai skaitā, lai ziņotu par cilvēku tirdzniecības gadījumiem

Latvijā un ārpus Latvijas un iegūtu nepieciešamo informāciju pirms došanās uz ārvalstīm un uzturēšanās laikā ārvalstīs.

ĀM Konsulārais departaments nodrošina bezmaksas informatīvā tālruņa līniju ceļotājiem, lai sniegtu konsultācijas par drošu ceļošanu, darbu ārvalstīs un citiem konsulārajiem jautājumiem, kā arī diennakts dežūrtālruni ārkārtas situācijās: nāves gadījumi, smagas saslimšanas, katastrofas utml.

Cilvēku tirdzniecības apkarošana

Cilvēku tirdzniecības apzināšana, apkarošana un novēršana ir Valsts policijas Galvenās Kriminālpolicijas pārvaldes Organizētās noziedzības apkarošanas pārvaldes (ONAP) 3. nodaļas cilvēku tirdzniecības un sutenerisma apkarošanai uzdevums. Savukārt Valsts robežsardzes uzdevums ir kontrolēt, kā tiek ievēroti noteikumi par ārzemnieku ieceļošanu, uzturēšanos, izceļošanu un tranzītu Latvijas Republikas teritorijā. Tas attiecas arī uz tiem ārzemniekiem, kas laulājušies vai plāno laulāties ar Latvijas valstspiederīgajiem.

Gan Valsts policijas, gan Valsts robežsardzes darbinieki tiek regulāri apmācīti par cilvēku tirdzniecības novēršanas un cilvēku tirdzniecības upuru identificēšanas jautājumiem, jo svarīgi ir uzlabot policistu un robežsargu spējas identificēt iespējamus cilvēku tirdzniecības upurus.

Kriminālprocesu, kas saistīti ar cilvēku tirdzniecību, izmeklēšanas uzraudzību un kriminālvajāšanu īsteno Organizētās noziedzības un citu nozaru specializētās prokuratūras prokurori.

Raksturojot tiesu praksi cilvēku tirdzniecības lietās saskaņā ar Krimināllikuma 154.¹ pantu, jāuzsver, ka šīm lietām ir raksturīgs liels cietušo personu skaits, bieža tiesas sēžu atlikšana sakarā ar cietušo personu neierašanos tiesā vai atrašanos ārvalstīs, kā arī bieža tiesas procesa pārtraukšana sakarā ar apsūdzēto personu atrašanos stacionāros slimības dēļ. Šo iemeslu dēļ tiesvedības laiks ir ļoti ilgs, kas ir galvenais iemesls kopumā nelielajam notiesāto personu skaitam, salīdzinājumā ar uzsākto vai pirmajā instancē izskatīto kriminālprocesu skaitu. Tiesu nolēmumi par 2009.-2013. gadu liecina, ka kopumā šajā periodā Krimināllikuma 154.¹ pantā paredzētā nozieguma izdarīšanā apsūdzētas 10 personas, bet par vainīgām atzītas un notiesātas 5 personas, 5 personas attaisnotas (Liholaja 2014).

Kompetento institūciju un organizāciju sadarbība

Institūciju un organizāciju sadarbību cilvēku tirdzniecības un fiktīvo laulību novēršanai nodrošina darba grupa, kas izveidota Cilvēku tirdzniecības novēršanas pamatnostādņu 2014.-2020. gadam īstenošanas koordinēšanai. Darba grupa ir izveidota ar Ministru Prezidenta rīkojumu Nr. 307 2014. gada 25. augustā, bet jāuzsver, ka līdzīga darba grupa darbojās arī iepriekšējo attīstības politikas plānošanas dokumentu darbības laikā un atbilstoši tajā periodā koordinēja spēkā esošā politikas plānošanas dokumenta ieviešanu.

Darba grupas uzdevums ir koordinēt valsts pārvaldes iestāžu, pašvaldību un nevalstisko organizāciju darbību Cilvēku tirdzniecības novēršanas pamatnostādņu 2014.-2020. gadam īstenošanā, kā arī nodrošināt operatīvu informācijas apmaiņu un saskaņotu rīcību cilvēku tirdzniecības novēršanā un atbalsta un sociālo pakalpojumu sniegšanā cilvēku tirdzniecības upuriem. Darba grupā kopumā ir apstiprināti 32 pārstāvji no valsts iestādēm un nevalstiskajām organizācijām.

Pētījuma apraksts

Lai raksturotu ekspluatatīvo fiktīvo laulību fenomenu Latvijā, pētījumā, pirmkārt, ir veikta piecu ekspluatatīvo fiktīvo laulību gadījumu izpēte, un, otrkārt, 15 padziļinātās intervijas ar kopumā 17 ekspertiem, kas ikdienā saskaras ar cilvēku tirdzniecības un fiktīvo laulību problemātiku.

Piecu ekspluatatīvo fiktīvo laulību gadījumu izpēte ir balstīta uz sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēja biedrības „Patvērums „Drošā māja”” lietu izpēti un analīzi un padziļinātajām intervijām ar ekspluatatīvo fiktīvo laulību upuriem. Īss katra gadījuma apraksts sniegts 4. logā.

4. logs. Pētījumā iekļautie ekspluatatīvo fiktīvo laulību gadījumi

1. gadījums. Sieviete, 35 gadi, šķīrusies, 3 bērni, Latvijā dzīvojuši laukos. Strādāja polietes un trešo valstu valstspiederīgā ģimenē Īrijā par aukli. Trešo valstu valstspiederīgais piedāvāja fiktīvi precēties ar savu brāli, piedāvājot par to samaksu. Pirms laulībām ar darba devēja brāli sieviete sāka dzīvot pie viņa. Sieviete neļāva atstāt viņai ierādīto istabu, neļāva kontaktēties ar radiem un draugiem, pārtiku izsniedza vienu reizi dienā, piespieda sniegt seksuālos pakalpojumus topošajam vīram, solīja, ka pēc laulībām varēs atgriezties Latvijā. Fiktīvā laulība ir atzīta par spēkā neesošu no noslēgšanas brīža.

2. gadījums. Sieviete, 20 gadi, neprecējusies, bez bērniem, Latvijā dzīvojuši laukos. Sieviete pēc vidusskolas beigšanas strādāja par šuvēju ar ļoti zemu algu. Paziņa piedāvāja labi atalgotu darbu, konkrēti neminot kādu, Vācijā. Ierodoties Vācijā, sieviete tika informēta, ka darba nav, bet ir jāprecas ar trešo valstu valstspiederīgo. Par laulību noslēgšanu tika solīta atlīdzība un „parāda atlaišana” - nevajadzēs atgriezt naudu par lidmašīnas biļeti, bet, ja nepiekritīs, tad draudēja, ka atstās sievieti lidostā bez naudas un viņa nevarēs atgriezties Latvijā. Tika atņemti dokumenti un ierobežota iespēja atstāt dzīvokli, nedrīkstēja kontaktēties ar saviem radiem un draugiem. Pēc ilgstošas lūgšanās sievietei tika nopirkta autobusa biļete uz Latviju, un viņa atgriezās Latvijā. Iesniegti dokumenti par fiktīvās laulības atzīšanu par neesošu no noslēgšanas brīža.

3. gadījums. Sieviete, 20 gadi, neprecējusies, bez bērniem, Latvijā dzīvojuši laukos. Draudzene uzaicinājusi uz Īriju un piedāvājusi tur darbu. Īrijā darba nebija, un sievietei tika paziņots, ka viņa ir parādā, tādēļ viņai ir jāprecas ar trešo valstu valstspiederīgo. Pēc fiktīvajām laulībām sieviete atgriezās Latvijā, bet pēc kāda laika fiktīvais vīrs pieprasīja, lai viņa atbrauc uz Dublinu apliecināt laulību esamību. Šajā uzturēšanās laikā sievietei tika atņemti dokumenti, un viņa tika seksuāli izmantota, viņa un viņas mazgadīgā meita, kas bija piedzimuši attiecībās Latvijā, tika sistas. Fiktīvi apprecējusies ir arī sievietes pusmāsa. Iesniegti dokumenti par fiktīvās laulības atzīšanu par neesošu no noslēgšanas brīža.

4. gadījums. Sieviete, 22 gadi, neprecējusies, 6 mēnešus vecs bērns, Latvijā dzīvojuši laukos. Sieviete ir no daudz bērnu ģimenes ar sliktiem ekonomiskiem apstākļiem. Fiktīvām laulībām savervējusi radniece, solot labu dzīvi sievietei un tās bērnam, un darbu Īrijā. Atbraucot uz Īriju, sieviete tika piespiesta precēties ar trešo valstu valstspiederīgo. Sieviete pakļauta seksuālai ekspluatācijai, draudiem, sistas gan pati, gan viņas mazais bērns. Fiktīvās laulības piedzimuši vēl divi bērni. Fiktīvā laulība ir atzīta par spēkā neesošu no noslēgšanas brīža.

5. gadījums. Sieviete, 19 gadi, neprecējusies, bez bērniem, uzaugusi bērnu namā, Latvijā dzīvojuši mazpilsētā. Sieviete sociālajos tīklos tika piedāvāts darbs Īrijā. Atbraucot uz Īriju, sievieti sagaidīja divi trešo valstu valstspiederīgie, un izrādījās, ka darba nav. Sieviete tika iepazīstināta ar vēl vienu citu trešo valstu valstspiederīgo, kas viņu aplidoja un piedāvāja precēties. Pēc kāzām vīra attieksme mainījās, sievietei atņēma dokumentus, viņu kontrolēja, fiziski iespaidoja (spēra, rāva aiz matiem) un piespieda stāties seksuālās attiecībās, kuru rezultātā piedzima bērns. Iesniegti dokumenti par fiktīvās laulības atzīšanu par neesošu no noslēgšanas brīža.

Ekspertu intervijas ir veiktas ar pārstāvjiem no Ārlietu ministrijas, Tieslietu ministrijas, Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes, Ģenerālprokuratūras, Valsts policijas, Rīgas pilsētas dzimtsarakstu nodaļas, sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzējiem biedrības „Patvērums „Drošā māja”” un biedrības „Resursu centrs sievietēm „Marta””, kā arī vairāku pašvaldību sociālajiem dienestiem un biedrības „Par brīvu Vidzemi no cilvēku tirdzniecības” (intervēto ekspertu saraksts ir sniegts 1. Pielikumā).

Pētījumā veiktās ekspertu intervijas tika ierakstītas audio formātā, un daļai no tām tika sagatavotas interviju transkripcijas. Pētījuma veikšanas laiks ir 2015. gada vasara – rudens.

Lai nodrošinātu pētījuma rezultātu salīdzināmību ar citām HESTIA projektā “Novēršot cilvēku tirdzniecību un fiktīvās laulības: daudznazaru risinājums” iesaistītajām valstīm – Lietuvu, Igauniju, Īriju un Slovākiju, pētījumā izmantota Eiropas institūta noziegumu novēršanai un kontrolei (European Institute for Crime Prevention and Control, affiliated with the United Nations (HEUNI)) izstrādātā pētījuma metodoloģija – interviju vadlīnijas ekspertu intervijām, kā arī intervijām ar ekspluatatīvo fiktīvo laulību upuriem.

Padziļināto interviju vadlīnijas aptver šādas pētnieciskās tēmas: ekspluatatīvo fiktīvo laulību upuru raksturojums, upuru vervēšanas modeļi, ceļošana un ierašanās saņēmējvalstī, dzīve saņēmējvalstī un ekspluatācija, fiktīvo laulību organizēšana, upuru identificēšana un palīdzības sniegšana, intervēto ekspertu un ekspluatatīvo fiktīvo laulību upuru viedoklis par nepieciešamajiem preventīvajiem pasākumiem. Šīs tēmas arī veido pamatu turpmākajam pētījuma izklāstam, kas balstīts uz ekspertu sniegtās informācijas, kā arī informācijas, kas iegūta no ekspluatatīvo fiktīvo laulību upuru lietām un intervijām, analīzi.

Pētījuma rezultāti

Upuru vervēšana

Upuru vervēšanas modeļi

Fiktīvo laulību upuru lietas un intervijas atklāj vairākus modeļus, kā tiek vervēti fiktīvo laulību upuri. Ir gadījumi, kad, lai rekrutētu sievieti fiktīvām laulībām, tiek izmantota viņas uzticēšanās, un viņa tiek ļaunprātīgi apkrāpta. Šādos gadījumos sākotnēji upurim tiek stāstīts, ka viņai ārzemēs tiks piedāvāts kaut kāds darbs un iespēja nopelnīt, bet, aizbraucot uz konkrētu valsti, izrādās, ka nekāda darba nav:

Paziņa S. piedāvāja labi atalgotu darbu, konkrēti neminot kādu. Vācijā, kur nebija nepieciešamas vācu valodas zināšanas. Piekritu un kopā ar S. lidoju uz Vāciju. Lidmašīnas biļeti apmaksāja S., jo man naudas nebija. Bet iepriekš netika minēts, ka nauda būs jāatdod. (Intervija ar fiktīvās laulības upuri)

Situācijā, kad sieviete ir aizbraukusi uz svešu valsti, bez šīs valsts valodas zināšanām, un biļeti ceļojumam ir apmaksājis vervētājs, uz sievieti tiek izdarīts psiholoģisks spiediens, norādot, ka tagad viņa ir vervētājam parādā, un tādēļ viņai jāstājas fiktīvās laulībās jeb, citiem vārdiem sakot, sieviete mākslīgi tiek iedzīta parāda jūgā:

Lidostā mūs sagaidīja divi tumsnēji vīrieši, un pēc sarunas ar viņiem S. teica, ka darba nav, bet būs jāprecas ar vienu no viņiem. Es nepiekritu, bet S. uzstāja, ka nedrīkst pievilt viņas draugus. Par laulību noslēgšanu solīja 2000 EUR un nevajadzēs atgriezt naudu par lidmašīnas biļeti. Ja neprecēšos, tad mani atstās lidostā bez naudas un nevarēs atgriezties Latvijā. Es nobijos, jo pirmo reizi biju ārzemēs, nerunāju vāciski, tāpēc piekritu fiktīvajām laulībām. (Intervija ar fiktīvās laulības upuri)

Šie gadījumi ir uzskatāmi par piespiedu fiktīvām laulībām, kur sievietei ar viltu, manipulējot ar viņas bezpalīdzību, pieredzes un valodas zināšanu trūkumu, piespiež slēgt fiktīvās laulības, nekādu atlīdzību nesolot vispār. Fiktīvās laulībās piespiež stāties, lai segtu parādu, kas radies ceļojuma izmaksu dēļ:

Draudzene I. mani uzaicināja ciemos uz Īriju un apsolīja man tur atrast darbu. Lidmašīnas biļeti nopirka I. [...] Dublinā es dzīvoju pie I., kura aizbildinājās, ka darbavietu šobrīd ir aizņēmusi kāda cita persona un būs jāgaida, līdz tā vieta atbrīvosies, vai I. meklēs citu iespēju. [...] I. arī atgādināja, ka ir segusi visus ar atlidošanu saistītos izdevumus un es esmu viņai parādā, ka parāds jāatdod. Es nesapratu, ka ar mani manipulē, tāpēc piekritu noslēgt laulību. (Intervija ar fiktīvās laulības upuri)

Citā gadījumā sievietei tieši tā arī pasaka, ka viņa ir nopirkta, lai viņu apprecētu un vīram tiktu nodrošināta uzturēšanās atļauja, un, atrodoties bezpalīdzīgā situācijā, ļoti jaunas sievietes, psiholoģiski un ekonomiski atkarīgas no citiem, pakļaujas šādam spiedienam:

Kad es ar vārdnīcas palīdzību mēģināju prasīt, kur ir mans darbs, nākamais vīrs man atbildēja, ka es esmu te atbraukusi precēties, ka viņš par mani ir samaksājis un ka man ar viņu ir jāprecas. (Intervija ar fiktīvās laulības upuri)

Ir arī gadījumi, kad sievietes stājušas fiktīvās laulībās apzināti un pat brīvprātīgi, un šajos gadījumos ir izmantots tas, ka sievietēm ir bijušas ekonomiskās grūtības un vajadzība pēc naudas, bet ekspluatatīvu fiktīvu laulību gadījumā šīs sievietes ir apkrāptas, nauda nav samaksāta, un viņas pakļautas dažāda veida ekspluatācijai:

Strādāju par auklīti polietes un pakistāņa ģimenē Īrijā, saņemot ļoti mazu algu 75 EUR mēnesī. Pakistānis piedāvāja precēties ar savu brāli, un, tā kā bija ļoti nepieciešama nauda, piekritu. Par laulības noslēgšanu tika piedāvāts samaksāt 400 EUR. Es neapzinājos riskus, kas var būt pēc šādas laulības noslēgšanas. (Intervija ar fiktīvās laulības upuri)

Sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēji intervijās sniedz informāciju, ka pēdējā laikā sievietēm, kas iesaistītas fiktīvās laulībās labprātīgi, samaksa visbiežāk netiek nodrošināta un viņas tiek apkrāptas, vai arī samaksa ir ļoti niecīga:

Summas gadu gaitā ir ārkārīgi samazinājušās. [...] Lai sievietes „uzķertos” uz fiktīvo laulību piedāvājuma, tiek solīti trīs, četri tūkstoši eiro par laulību slēgšanu, bet nav garantijas, ka viņas tādu naudas summu saņems. Kad laulība noslēgta, vervētājs ātri sarēķina savus izdevumus un paziņo sievietei: „Jā, protams, ka ir tie četri tūkstoši, bet tev taču bija ceļš jāapmaksā, ēdināšana jānodrošina, tu pati taču nestrādāji, es tevi uzturēju, dzīvokļa izmaksas jādala uz pusēm, tu taču arī tur dzīvo, vai ne? Un skaties, kādu es tev telefonu un jaunu datoru nopirku.” (Intervija ar sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēju)

Atlīdzību par stāšanos fiktīvā laulībā nesaņem arī tās sievietes, kas ir piemānītas, jo domājušas, ka tā ir īsta abpusēja mīlestība un tā būs īsta laulība ar trešo valstu valstspiederīgo, jo viņām iepazīšanās sākumā ar aplidošanu un solījumu precēt ir radīts šāds priekšstats:

Darbs netika atrasts, ne pēc nedēļas, kā bija solīts, nedz arī pēc mēneša. Es tiku iepazīstināta ar indiešu izcelsmes vīrieti, kurš bija ļoti draudzīgs, uzmanīgs, gādīgs un ātri iemantoja manu uzticību un pieķeršanos. Pēc kāda laika viņš izteica man piedāvājumu stāties laulībā un piedāvāja dzīvot pie viņa onkuļa. Es piekritu, jo biju viņā iemīļējusies. [...] Biju iemīļējusies, cerēju, ka man būs laimīga ģimenes dzīve. (Intervija ar fiktīvās laulības upuri)

Vervēšanas pieeja, kad netiek piedāvātas fiktīvas laulības, bet tiek radīta ilūzija par īstām attiecībām, ir ļoti izdevīga trešo valstu valstspiederīgajam, jo nav jāmaksā par fiktīvu laulību slēgšanu. Intervēto sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēju vērtējumā tā ir ļoti izplatīta vervēšanas stratēģija. Šajos gadījumos ir ļoti sarežģīti pierādīt, ka sieviete tika izmantota, jo sieviete domā, ka laulība nebija fiktīva, bet bija īsta. Vienlaikus vairākas pazīmes rāda, ka laulība bija īsta tikai no vienas puses, jo sievietes tiek ļoti steidzinātas apprecēties un laist pasaulē bērnus (kopīgs bērns ar Latvijas pilsoni arī ir pietiekams iemesls, lai saņemtu uzturēšanās atļauju ES), bet pats galvenais – attiecības ir pakārtotas migrācijas dienestu apmeklējumam, lai saņemtu uzturēšanās atļauju:

Meitenes patiešām iemīlas, un viņām ir sapnis par īstu ģimeni, jo īpaši, tām, kuras daudzus gadus ir dzīvojušas bērnunamā. Potenciālie līgavaiņi cenšas meitenes aplidot, piecērt, ir rūpīgi un gādīgi, jo, ko Latvijas puisiem vajag pēc ballītes - vai precēties? Nav Latvijā modē precēties, jūtas izrādīt. Bet te – līgavaiņi tādi karstasinīgi, trīs reizes dienā pateiks, ka mīl, viņiem pirms kāzām seksu nevajag. Tas ir katras meitenes sapnis. Kāzas, balta kleita. Un pats vēl izskatīgs. (Intervija ar sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēju)

Kopumā vervēšana lielākoties notiek tieši uzrunājot konkrētu indivīdu vai nu klātienē, vai izmantojot sociālos tīklus. Būtiski uzsvērt, ka nereti upuru vervēšanā ir iesaistīti upuriem pazīstami cilvēki – darba devējs, paziņa, draudzene, radnieki, bet tāpat ir arī gadījumi, kad meitenes savervē nepazīstami cilvēki sociālajos tīklos. Situācija, kad vervētājs ir radnieks vai draugs/ draudzene ekspluatatīvo fiktīvo laulību upuriem ir traumējošāka, jo sievietes ļoti pārdzīvo par tuvā cilvēka nodevību:

Vistraumatizējošākais, bet ne biežākais gadījums ir, kad vervētāji ir šo sieviešu draugi, radnieki, kuriem ir psihopātiska uzvedība – kuriem nav empātijas un kuri gādā par savu labumu. Tas ir traumatizējoši, jo upuris jau uzticas šiem cilvēkiem, un nodevības sajūta sagādā daudz ciešanu. (Intervija ar sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēju)

Viņu savervēja māsa, kas dzīvo Īrijā. Aizbrauca pie māsas, darba nebija – klasiskā shēma, un tad māsa piedāvā precēties. Jau nākamā dienā pie sievietes tiek vesti dažādi vīrieši – kāds nu kurš – kurš nekaunīgāks, tas arī vairāk atļaujas. Sieviete saprot, ka nebūs labi, un bēg. (Intervija ar sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēju)

Tas, ka vervētājs ir pazīstams, nenozīmē, ka viņš vai viņa nav iesaistīts organizētā noziedzīgā grupējumā. Gan ekspertu intervijas, gan intervijas ar upuriem parāda, ka paziņas, kas nodarbojas ar vervēšanu, cenšas iesaistīt fiktīvās laulībās arī citas sievietes:

Vervētāja bija paziņa, kura dzīvo ārzemēs. Un zināms, ka tas nebija vienīgais upuris, bija arī centieni aicināt vairākas citas meitenes uz ārzemēm. Izskatās pēc noziedzīga grupējuma. Policija šo gadījumu izmeklē. (Intervija ar sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēju)

Vēl plašāk un masveidīgāk notiek sociālajos tīklos veiktā vervēšana. Potenciālajiem fiktīvo laulību upuriem tiek nosūtīti desmitiem vai simtiem e-pastu vai ziņu, uz kuriem uzķeras tikai daži:

Tie ir sociālie tīkli un internets. Uzrunāti ir daudz vairāk, kā tie, kas piekrīt. Vervētāji uzrunā, ņemot vērā šos faktoros – nabadzība, nespēja izvērtēt situāciju, vajadzības. [...] Sludinājumi ir krāpnieciski - par darbu, izglītību. (Intervija ar sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēju)

Intervijas ar sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzējiem atklāj, ka fiktīvo laulību upuri arī paši iesaistās nākamo upuru vervēšanā. Dažkārt viņas to dara labprātīgi, cerot par vervēšanu saņemt naudu, dažkārt viņas vienkārši tā tiek izmantotas, piemēram, tiek lietots upuru profils sociālajos tīklos:

Viņa pati bija savervējusi divas meitenes. Viņa tika piespiesta to darīt. Viņai pašai arī bija fiktīva laulība. Diemžēl ir apzināta vervēšana, kad persona zina, ko dara, bet ir gadījumi, kad persona nezina, ka tiek izmantota kā vervētājs/starpnieks. Izmantojot sociālos tīklus, tu pat vari nezināt, ka esi piedalījies vervēšanā. (Intervija ar sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēju)

Iedzīvotāju grupas, kas vairāk pakļautas riskam kļūt par ekspluatatīvu fiktīvo laulību upuriem

Latvijā lielākā daļā identificēto cilvēku tirdzniecības gadījumu un fiktīvo laulību upuri ir sievietes. Tas gan neizslēdz iespēju, ka upuri ir arī vīrieši, bet tie nav identificēti. Aplūkojot identificēto upuru vecumu, jāatzīmē, ka par ekspluatatīvu fiktīvo laulību upuri var kļūt dažāda vecuma sievietes, tomēr ir vērojama tendence, ka biežāk tās ir jaunas sievietes vecumā ap 20 gadiem, kā arī biežāk tās ir sievietes ar pamata vai nepabeigtu vidējo izglītību. Daudzas no viņām nepārvalda konkrētajā valstī lietoto valodu un ārzemēs ir bezpalīdzīgas valodas zināšanu trūkuma dēļ:

Es tiku aizvesta uz dzīvokli pie sava potenciālā līgavaiņa. Ar līgavaini nevarēju sarunāties, jo nerunāju arī angļiski. Sazinājāties ar Google tulkotāja palīdzību. (Intervija ar fiktīvās laulības upuri)

Intervijas ar sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzējiem atklāj, ka lielākam riskam kļūt par ekspluatatīvu fiktīvo laulību upuri ir pakļauti tie, kas uzauguši disfunkcionālās ģimenēs, daudzbērnu ģimenēs, kur vecākiem ir atkarības problēmas un kur vecāki ir bijuši nevērīgi pret saviem bērniem:

Ģimenes, kuras ir vāji funkcionālas – ilgstošs bezdarbs, vecāki bez izglītības, alkoholisms – jebkura negatīva sociālā pieredze. (Intervija ar sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēju)

Arī intervijas ar ekspluatatīvo fiktīvo laulību upuriem parāda, ka atbalsta trūkums ģimenē ir viens no riska faktoriem nokļūt vervētāju tīklos:

Man nebija, ar ko aprunāties, mammai bija vienalga, ko daru, lai tik nesēžu viņai uz kakla. (Intervija ar fiktīvās laulības upuri)

Augstākam riskam ir pakļauti tie, kas jau ir pārcietuši kādu negatīvu pieredzi, vardarbību:

Par upuri var kļūt jebkurš, gandrīz jebkurš, ja ir izveidojušies noteikti apstākļi. Kā riska faktori var būt – negatīva pieredze, pārciesta vardarbības pieredze, nabadzība, vājas sociālās funkcionēšanas prasmes. (Intervija ar sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēju)

Īpaša riska grupa ir meitenes, kas uzaugušas bērnu namos (bērnu ārpusģimenes aprūpes iestādēs), jo viņām raksturīga izteikta vajadzība pēc ģimeniskām attiecībām, kas kombinējas ar vājām sociālajām prasmēm – meitenes nespēj nošķirt vēlamu no esošā un ir viegli manipulējamas:

Bērnu namos augušajiem ir arī cits faktors, kas ir spēcīgāks – hipertrofēta vajadzība pēc attiecībām. Un nav svarīgi, vai cilvēks bagāts vai nabags, izglītots vai mazāk. Ja ir hipertrofēra vajadzība pēc attiecībām, tad tas jau ir riska faktors. [...] Emocionālie, psiholoģiskie riski – negatīva attiecību pieredze, kas saasina vajadzību pēc pozitīvām attiecībām; vēl var būt krīzes situācija, kad mēs esam vēl neaizsargātāki. (Intervija ar sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēju)

Daudzos identificētajos gadījumos ekspluatatīvu fiktīvo laulību upuri ir personas ar vidēji smagu vai smagu garīgās atpalcības pakāpi, kas arī ir būtisks faktors, jo tiek izmantota šo personu bezpalīdzība un nespēja adekvāti novērtēt situāciju un meklēt palīdzību:

Spēju novērtēt riskus nosaka intelektuālais līmenis. Cilvēkiem ar garīgās veselības traucējumiem šis risks ir lielāks. (Intervija ar sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēju)

Šajā lietā tikai viena meitene tika piespiesta stāties laulībās, pārējām izdevās aizbēgt. Visām meitenēm bija pateikts, ka viņas brauks uz ārzemēm strādāt, un visas meitenes ir ar garīgo atpalcību. Viņām bija pateikts, ka viņas brauks uz Londonu, ka tur būs skaista dzīve, pelnīs labu naudu. Viņas brauca, lai strādātu. Kad atbrauca, tikai tad uzzināja, ka būs jāstājas fiktīvās laulības ar pakistāniešiem. (Intervija ar policijas/prokuratūras pārstāvi)

Fiktīvajām laulībām pārsvarā tiek vervētas sievietes ar zemiem ienākumiem, jo viņu sarežģītā ekonomiskā situācija tiek izmantota, gan lai manipulētu ar viņām (fiktīvās laulības, kas noslēgtas krāpniecības rezultātā), gan arī lai motivētu iesaistīties šādā darījumā (fiktīvās laulības ar apzinātu piekrišanu, cerot uz atlīdzību), gan arī situācijās, kad vīrietis cenšas pārliecināt, ka tās ir īstas jūtas:

Viņas tiek izmantotas, radot ekonomisku atkarību no vervētāja vai starpnieka, vai tiek izmantoti citi ievainojamības apstākļi. Sievietes tiek piemānītas no to vīriešu puses - tiek izrādītas jūtas, un sievietes notic, ka attiecības ir īstas. (Intervija ar sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēju)

Ekspluatatīvās fiktīvās laulībās, kur sievietes sākotnēji ir piekritušas darījumam slēgt fiktīvas laulības, viņu galvenais motīvs ir nauda – viņas cer, ka uzreiz pēc laulībām saņems atlīdzību un varēs braukt projām, bet realitātē daudzas saskaras ar draudiem un vardarbību gan pirms, gan pēc fiktīvās laulības noslēgšanas:

Tas, kas izriet no krimināllietas materiāliem: viņas sapņo par labu dzīvi, ka uzreiz, kad atbrauks, noslēgs laulību, saņems baigo naudu – divi, trīs tūkstoši, un brauks atpakaļ uz Latviju. Bet viņām ir tur jāpaliek. Ir gadījumi, kad viņas tur sit, ir nežēlīga attieksme pret viņām, viņas nevar atgriezties Latvijā, mājās, notiek psiho-emocionāla un fiziska ietekmēšana. (Jurists, prokurors)

Kopumā var secināt, ka riskam kļūt par ekspluatatīvu fiktīvo laulību upuri ir pakļauts ikviens, tomēr augstāka varbūtība nokļūt vervētāju tīklos ir šādām iedzīvotāju grupām:

- sievietēm;

- mazizglītotām personām;
- tiem, kas uzauguši bērnu namos (bērnu ārpusģimenes aprūpes iestādēs);
- tiem, kas uzauguši disfunkcionālās ģimenēs, kurās nav nodrošināta pienācīga aprūpe no vecākiem (vecākiem ir atkarības problēmas, vardarbība ģimenē, daudz bērnu ģimenes, vecāku nevērība);
- tiem, kam ir diagnosticēta vidēji smaga vai smaga garīgās atpalcības pakāpe;
- tiem, kas uzauguši sliktos ekonomiskos apstākļos (nabadzība, slikti dzīves apstākļi);
- sievietēm, kas vienas pašas audzina bērnus.

Bieži vien ekspluatatīvu fiktīvo laulību upuri ir pakļauti vairākiem riskiem, tomēr minētie riska faktori nav visiem kopīgi.

Ceļošana un ierašanās mērķa valstī

Dažādām ES un EEZ valstīm atšķiras normatīvais regulējums un pieeja laulību ar trešo valstu valstspiederīgajiem regulējumam un kontrolei. Tas nosaka, kāpēc noteiktās valstīs Latvijas pilsoņu un trešo valstu valstspiederīgo fiktīvās laulības ir biežāk sastopamas. Viena no valstīm ar visbrīvāko un nekontrolētāko pieeju līdz šim bija Īrija, jo līdz nesenam laikam Īrijā nebija ierobežojumu apprecēties tādiem trešo valstu valstspiederīgajiem, kas uzturas tur nelegāli, tāpat netika prasīti dokumenti, kas apliecina viņu statusu (ir vai nav iepriekš precējies). Ne policijai, ne laulību reģistrētājiem nebija tiesību aizkavēt laulības un pārbaudīt konkrēto laulāto statusu aizdomīgu laulību gadījumā (piemēram, kad laulātie vispār nespēj savā starpā sazināties), kā arī – fiktīvas laulības ar trešo valstu valstspiederīgo Īrijā nebija krimināli sodāma rīcība.

Situācija mainījās līdz ar 2012. gada 13. decembra Latvijas Krimināllikuma grozījumiem, kur Krimināllikuma 285.² pants nosaka atbildību par ļaunprātīgu personas nodrošināšanu ar iespēju likumīgi iegūt tiesības uzturēties Latvijas Republikā, citā Eiropas Savienības dalībvalstī, Eiropas Ekonomikas zonas valstī vai Šveices Konfederācijā, jo šis regulējums paredz iespēju ierosināt kriminālprocesu arī ārpus Latvijas noslēgtu fiktīvu laulību gadījumos.

Jāpiebilst, ka arī Īrijā pēdējo divu gadu laikā vērojami uzlabojumi attiecībā uz laulību procedūras kontroli. 2015. gada 18. augustā stājās spēkā grozījumi Īrijas Laulību likumā, kas paredz izskaust fiktīvās laulības. Turpmāk Laulību reģistrācijas dienesta darbiniekiem īpaša uzmanība būs jāpievērš pāriem, no kuriem viens ir kādas Eiropas Savienības dalībvalsts pilsonis, bet otrs – trešo valstu pilsonis. Ja Laulību reģistrācijas dienesta darbiniekiem pāris šķitīs aizdomīgs, tiks uzsākta izmeklēšana un, ja aizdomas apstiprināsies, laulības netiks reģistrētas un par konkrēto gadījumu tiks ziņots Tieslietu un līdztiesības departamentam. Šī informācija tika izplatīta arī Latvijas pilsoņiem Īrijā, un to veica Īrijas Sociālās aizsardzības departaments sadarbībā ar Īrijas latviešu portālu Baltic – Ireland (Kārkliņa 2015).

Izmaiņas regulējumā attiecībā uz laulību reģistrēšanu un fiktīvām laulībām ir iemesls tam, ka mainās fiktīvo laulību organizētāju tipiskie uzvedības modeļi. Latvijas

ekspertu vidū vairākas reizes izskanēja viedoklis, ka regulējuma izmaiņas attiecībā uz fiktīvām laulībām veicinājušas to, ka Latvijas pilsones tagad tiek mazāk vervētas, kā arī to, ka laulības tiek organizētas ne vairs Īrijā, bet kādā citā valstī, kur laulību regulējums neparedz īpašu kontroli attiecībā uz laulībām ar trešo valstu valstspiederīgajiem.

Upuru lietās un intervijās sniegtā informācija liecina, ka pārsvarā uz konkrēto valsti, kur tiek iepazīts līgavainis un bieži vien slēgta arī laulība, sievietes ceļo ar lidmašīnu, un lidmašīnas biļetes tām nopērk vervētājs – tas, kurš ir apsoltījis sameklēt darbu konkrētajā valstī, vai ar vervētāju saistīta kontaktpersona. Tas, ka sievietes pašas nav maksājušas par ceļojumu, bieži vien tiek izmantots pret viņām kā papildu arguments, lai piespiestu stāties fiktīvā laulībā:

*Man nebija darba, bet bija jāprecas, par precībām naudu man nesolīja, **solīja dzēst parādu** [par ceļa izdevumiem uz konkrēto valsti]. (Intervija ar fiktīvās laulības upuri)*

Ja vervētājs ir kāda paziņa vai draudzene, tad viņa arī pavada fiktīvo laulību upuri ceļojuma laikā. Citos gadījumos savervētā sieviete lido viena, bet lidostā viņu sagaida draudzene vai arī topošais līgavainis, vai viņa radnieki:

Brāļa sieva nopirka biļetes, iesēdināja mani lidmašīnā un teica, ka lidostā mani sagaidīs cilvēks, kas man palīdzēs ar darbu un dzīvošanu. [...] Es lidoju viena. Mani sagaidīja mans nākamais vīrs. (Intervija ar fiktīvās laulības upuri)

Vēl citos gadījumos kopā lido vairākas Latvijā savervētās „līgavas”, kuras sagaida topošie līgavaiņi vai viņu radnieki:

Dublinas lidostā mani un vēl vienu meiteni no Latvijas sagaidīja divi indieši. Viņi man solīja atrast darbu un nokārtot PPC numuru. (Intervija ar fiktīvās laulības upuri)

Fiktīvo laulību upuru lietas un intervijas atklāj, ka vervēšana fiktīvām laulībām var notikt arī ārzemēs uz vietas. Jāuzsver, ka trešo valstu valstspiederīgajam tas ir dārgi un sarežģīti atbraukt uz Latviju, īpaši, ja viņš Īrijā vai Lielbritānijā uzturas nelegāli. Tieši tādēļ „līgavaiņi” savas „līgavas” pirmo reizi klātienē visbiežāk satiek tikai ārzemēs, nevis Latvijā. Ja sievietes ceļojumā kāds pavada, tad biežāk tie ir starpnieki vai vervētāji, vai arī vēl citas savervētās sievietes.

Sociālo pakalpojumu sniedzēji savā praksē saskaras arī ar situācijām, kad vecākiem rodas aizdomas par to, ka viņu meitai ir risks kļūt par fiktīvo laulību upuri. Viena no tādām pazīmēm ir tas, ka puisis ārzemēs vēlas ļoti ātri apprecēties, bet pats nevar atbraukt uz Latviju – visticamākais, ka iemesls, kādēļ viņš nevar atbraukt uz Latviju, ir tas, ka nav uzturēšanās atļaujas, un līdz ar to arī rodas aizdomas, ka vēlme ātri apprecēties ir saistīta ar uzturēšanās atļaujas iegūšanu, nevis vēlmi veidot ģimeni:

Meitene stāsta, ka viņai ir puisis ārzemēs, ar kuru iepazīšies internetā un kurš grib ātri precēties, bet pats nevar atbraukt uz Latviju. Mēs, prasām: „Kāpēc?” Mēs jau zinām, kāpēc puisis nevar atbraukt, bet meitene stāsta, ka viņam tur jākārto eksāmeni, un tāpēc nevarot. Vārdu sakot, puisis nepasaka īsto iemeslu, ka

viņš te nemaz nevar iebruukt un iepazīties ar vecākiem, taču meitene viņam notic un uzskata, ka viņai noteikti jābrauc uz turieni pašai. (Intervija ar sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēju)

Dzīve uzņemošajā valstī un ekspluatācija

Ekspluatācijas veidi

Ekspluatācijas situācijas, ar kurām sastapušās sievietes, kas iesaistītas fiktīvās, laulībās ir visdažādākās. Viena no fiktīvo laulību upuru lietām un sniegtā intervija atklāj gadījumu, kad sieviete tika vistiešākā veidā paverdzināta vēl pirms laulībām – viņai bija liegta iespēja atstāt savu istabu, kontaktēties ar radiem un draugiem, netika nodrošināta nepieciešamā apjomā pārtika, un viņai topošajam vīram bija jāsniedz seksuālie pakalpojumi. Iesaistīšanās fiktīvās laulībās tika pasniegtas kā iespēja atgriezties Latvijā un pārtraukt vardarbību. Šis gadījums viennozīmīgi ir uzskatāms par cilvēku tirdzniecības gadījumu, ar mērķi piespiest noslēgt fiktīvas laulības un nodrošināt trešo valstu valstspiederīgajam uzturēšanās atļauju ES:

Pirms laulībām ar pakistāņu tautības vīrieti sāku dzīvot pie viņa. Man ierādīja istabu, no kuras nedrīkstēju iziet. Pārtiku izsniedza vienu reizi dienā, un bija jāsniedz seksuālie pakalpojumi topošajam vīram. Es vairs nevēlējos precēties, bet biju depresijā un iebiedēta, cietu no emocionālas un seksuālas vardarbības. Man tika liegtas saskarsmes iespējas ar radiem un draugiem. Man solīja pēc laulības noslēgšanas, ka varēšu atgriezties Latvijā. Tāpēc, lai izkļūtu no vardarbības, piekritu apprecēties. (Intervija ar fiktīvās laulības upuri)

Cita fiktīvo laulību upuru lieta ilustrē psiholoģiskas vardarbības un manipulēšanas ar fiktīvo laulību upuri gadījumu. Jaunā sieviete (20 gadi) ar psiholoģiskiem paņēmieniem tika pārliecināta, ka viņa nedrīkst iziet no dzīvokļa, nedrīkst kontaktēties ar saviem tuviniekiem un ka viņai ir jāatdod sava pase. Tādējādi tika izmantots viņas pieredzes trūkums, un manipulācijas rezultātā viņa kļuva vēl ievainojamāka:

Es dzīvoju atsevišķā istabā, nedrīkstēju iziet no dzīvokļa, mani pārliecināja, ka tas ir bīstami. Tika pieprasīts atdot pasi, solot, ka tā būs pieejama, tiklīdz man to vajadzēsot, tāpēc to atdevu. [...] Es nedrīkstēju kontaktēties ar saviem radiem un draugiem. Viena pati iet ārpus dzīvokļa nedrīkstēju. Pēc ilgas lūgšanās man nopirka autobusa biļeti, un es atgriezos Latvijā. (Intervija ar fiktīvās laulības upuri)

Cita sieviete, kas kļuvusi par fiktīvo laulību upuri krāpniecības rezultātā un sākotnēji domāja, ka tā ir īsta laulība un īsta mīlestība, saskārās ar attieksmes maiņu uzreiz pēc kāzām, kad tika pakļauta gan psiholoģiskai, gan ekonomiskai, gan fiziskai, gan seksuālai vardarbībai:

Pēc kāzām vīra attieksme pret mani krasī mainījās. Vīrs mani stingri kontrolēja, katru manu soli. Es bez vīra atļaujas nevarēja pamest māju, vīrs regulāri rīkoja skandālus, aizrādīja par manu ģērbšanās stilu. Ja es nepakļāvos, pielietoja fizisku spēku – rāva aiz matiem, spēra. (Intervija ar fiktīvās laulības upuri)

Vairākas intervijas ar fiktīvo laulību upuriem liecina, ka sievietēm tiek ierobežotas iespējas atstāt dzīvokli, bet vienlaikus netiek nodrošināta pārtika, un arī bērni no iepriekšējām attiecībām ir pakļauti vardarbībai:

Ļoti bieži man un manam bērnam nebija, ko ēst, vīrs mūs sita. [...] Es nekur negāju, jo vīrs bija greizsirdīgs, teica, ka tikai maukas vienas staigā apkārt. (Intervija ar fiktīvās laulības upuri)

Pētījumā iegūtā informācija atklāj, ka sievietes ir pakļautas seksuālai vardarbībai, turklāt sievietes intervijās apstiprina, ka prezervatīvi vai citi kontracepcijas līdzekļi šajās attiecībās netiek izmantoti:

Mans vīrs mani seksuāli izmantoja, liekot nodarboties ar seksu vienmēr, kad viņš gribēja. (Intervija ar fiktīvās laulības upuri)

Sieviešu pieredzes un izglītības trūkums lielā mērā padara tās ievainojamākas, jo viņas notic tam, ko fiktīvo laulību vīrs saka, ka viņai ir „jāpilda sievas pienākumi”, paklausība no sieviešu puses tiek panākta arī ar vardarbību:

Man bija jādara, tas, ko liek vīrs, jāpilda sievas pienākumi. Ja neklausīju, vīrs mani sita. (Intervija ar fiktīvās laulības upuri)

Fiziskā vardarbība pret sievietēm izpaužas dažādi, sastopama fiziskā vardarbība ar atšķirīgu smaguma pakāpi. Sievietes tiek grūstītas, raustītas, viņām sit ar kaut kādiem priekšmetiem:

Vīrs mēdza mani grūstīt, spārdīja, rāva aiz matiem. (Intervija ar fiktīvās laulības upuri)

Faktiski vienmēr ir novērojama psiholoģiska vardarbība, draudēšana. Sievietēm tiek draudēts ar to, ka atņems bērnu, kas piedzimis fiktīvo laulību rezultātā, viņām draud, ka viņas tiks izliktas no mājām, ka viņām būs jāatmaksā kaut kāds parāds vai ka viņām Latvijā draud kriminālatbildība par stāšanos fiktīvā laulībā:

Vīrs man visu laiku ar kaut ko draudēja. (Intervija ar fiktīvās laulības upuri)

Draudi ar naudas atmaksāšanas pieprasīšanu. Ar bērna atņemšanu. Ar izlikšanu no mājām. Finanšu ierobežošanu. Draudēja, ka Latvijā būs kriminālatbildība – to informāciju, ko ieguva no vēstniecības [par kriminālatbildību par stāšanos fiktīvās laulībās], izmanto draudot. (Intervija ar sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēju)

Vēl viens sastopams ekspluatācijas veids ir piespiedu darbs, kad sievietei liek strādāt ģimenes uzņēmumā, bet viņa nesaņem atlīdzību, vai arī viņa ir mājas kalpone:

Tāpat ir arī piespiedu darbs, piemēram, mājas pirmajā stāvā ir kāda kafejnīca, un otrajā stāvā ir viņu dzīvoklis. No rīta līdz vakaram viņa strādā tajā kafejnīcā, viņai nav normēts darba laiks, viņai nav oficiālas darba attiecības, viņai tikai kaut ko

atmet. Un nekur aizbēgt viņa arī nevar, jo dokumenti ir atņemti. (Intervija ar sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēju)

Sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēji norāda, ka sievietes tiek spiestas veikt arī dažādas nelikumīgas darbības, piemēram, vervēt citas sievietes fiktīvām laulībām vai arī zagt:

Ir bijusi arī piespiedu zagšana. Vīrietis piespieda sievieti iet zagt, viņa nozaga, un vīrietis tās mantas tirgoja. (Intervija ar sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēju)

Ir bijuši arī gadījumi, kad uz sievietes vārda ir noformēta kredītkarte, kur kredītu izmanto fiktīvo laulību vīrs, bet prasība segt iztērēto kredītu tiek sūtīta sievietei:

Kad pāris apprecas, tiek noformēta tā saucamā „ģimenes bankas karte”, un kredītkartes oficiālā lietotāja ir meitene. Pēc 2 gadiem viņa atgriežas Latvijā, un tad sāk pienākt vēstules, ka viņa ir aizņēmusies Īrijā naudu un to neatmaksā. Diemžēl izrādās, ka tas vīrietis ir vairākas reizes aizņēmis kredītus. Lai gan sieviete un vīrietis jau sen nedzīvo kopā, viņš izmanto iespēju aizņemt kredītus, taču oficiālā kredītu atmaksātāja joprojām ir sieviete. (Intervija ar sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēju)

Ja fiktīvā laulībā piedzimst bērns, tas tiek izmantots manipulēšanā ar sievieti – sievietei neļauj ņemt līdzi bērnu uz Latviju, draud, ka tas tiks atņemts:

Viņi ierobežo pārvietošanās brīvību. Jo īpaši, ja ir bērni. Viens no klasiskiem gadījumiem, kad tiek manipulēts ar bērnu: „Tu nevari bērnu ņemt, es atņemšu tev bērnu, tu nevari braukt uz Latviju, nevari izvest bez manas atļaujas bērnu”. Protams, ka sieviete bērnu neatstās, tur [ārzemes] viņai nav iztikas līdzekļu, uz Latviju bērna dēļ netiek – tāds ierobežojums var izpausties: „Pati vari braukt, bērns lai paliek”. Un sieviete arī pati paliek. Viņi rada apstākļus, ka nav citas izvēles, kā palikt. (Intervija ar sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēju)

Vairāki sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēji intervijās norāda, ka viena daļa trešo valstu valstspiederīgo ļoti cenšas veicināt bērnu piedzimšanu, jo kopīgs bērns nodrošina iespēju pretendēt uz uzturēšanās atļauju ES, pat ja laulība tiek šķirta:

Viņi iepazīnās, un sieviete ātri palika stāvoklī. Viņš uzreiz gribēja precēt, bet viņa nē, jo tikko esam pazīstami. Bet, kad palika stāvoklī, - nu, labi, precamies, lai mums būtu ģimene. Šī vīrieša mērķis bija ātrāk panākt grūtniecības iestāšanos, lai piesaistītu kopīgais bērns. (Intervija ar sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēju)

Situācijās, kad laulība ir bijusi fiktīva tikai no vienas puses, tieši pēc bērna nākšanas pasaulē vīrietis var kļūt varmācīgs pret sievieti, jo sieviete viņam vairs nav nozīmīga uzturēšanās atļaujas nodrošināšanai:

Un tad, kad laulību ātri noslēdz, ir šis bērns, tad apstākļi izmainās, un ‘mīlais’ vīrs paliek par varmāku vai neinteresējas par ģimeni. Jāskatās pēc apstākļiem, vai tā ir

labprātīga laulība, jo izmantots viltus. (Intervija ar sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēju)

Šajos gadījumos, kad sieviete ir domājusi, ka laulība ir īsta, viņa bieži vien nevēlas atzīt, ka laulība no trešo valstu valstspiederīgā puses tika noslēgta tikai, lai iegūtu uzturēšanās atļauju. Tie drīzāk ir radnieki, sociālais dienests vai sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēji, kas pamana, ka laulībai ir vairākas fiktīvās laulības pazīmes:

Bija kāds gadījums, kur pēc palīdzības vērsās radnieki, bija iesaistīties arī viens sociālais dienests, taču pati sieviete neatzina, ka laulība būtu neīsta. Visas pazīmes liecināja, ka sieviete bija savervēta fiktīvajām laulībām, bet viņa pati atteicās to atzīt, teica, ka man ir laba laulība, es viņu mīlu, braukšu atpakaļ. No malas jau saskati, ka tur ir vardarbība, un zināms pat ātrais process, kā tika slēgtas laulības. Speciālisti saskata cilvēku tirdzniecības pazīmes, bet pati vēl 'rozā briļļu' stadijā, nesaredz sevi kā upuri, izmantoto. [...] Un, ja vēl ir bērns, tad tas vēl mazina vēlmi šķirties. (Intervija ar sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēju)

Sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēji uzsver, ka šādos gadījumos ir jāapzinās, ka apmāns var tikt uzturēts vairākus gadus, jo pastāvīgās uzturēšanās atļaujas iegūšana ir ilgstošs process, bet tas, protams, apgrūtina iespēju pierādīt to, ka laulība ir noslēgta tikai, lai iegūtu uzturēšanās atļauju:

Nevar pierādīt fiktīvo laulību uzreiz. Lai iegūtu šīs uzturēšanās atļaujas, ir jānodzīvo laulībā 5 gadi. Tātad cilvēks var būt ļoti labs 4-5 gadus, jo sievai ir jāparāda, ka viņi labi un saticīgi dzīvo. Un tikai tad, kad sasniegts mērķis un iegūta pastāvīgā uzturēšanās atļauja, vīrs vairs nav tāds, kā pirms tam. (Intervija ar sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēju)

Tie, kas apšaubā šādu laulību definēšanu par ekspluatatīvām fiktīvām laulībām, uzsver, ka ilgstoša kopdzīve liecina par īstu laulību, nevis krāpšanu, tomēr psihologi norāda, ka aprāptās sievietes ļoti ilgi cenšas pašas noticēt, ka tā ir īsta laulība:

Sieviete domā, beidzot mēs salabsim... Ir kas iebilst, jo, redz, palika tik ilgi kopā. Bet viņa jau notic tam, jo liekas, ka būs īsta laulība... (Intervija ar sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēju)

Lai pierādītu šādu laulību definēšanu par ekspluatatīvām fiktīvām laulībām, sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēji uzskaita kritērijus, kas raksturo fiktīvas laulības, kas sākotnēji šķiet īstas, bet reāli no vienas puses ir krāpšanās. Pirmkārt, laulības tiek organizētas ļoti ātri pēc iepazīšanās; otrkārt, tiek kārtota uzturēšanās atļauja; treškārt, pēc laulībām ļoti ātri vērojama uzvedības maiņa – nav vairs aplidošana, bet ir vardarbība un kontrole; ceturtkārt, attieksme mainās saistībā ar nepieciešamību apmeklēt migrācijas dienestu saistībā ar uzturēšanās atļaujas kārtošanu/ pagarināšanu:

Laulības noslēgtas ļoti neilgi pēc iepazīšanās – apmēram pēc diviem mēnešiem. Tā jau parasti nenotiek. Svarīgi ir saprast, vai pirms laulībām ir vai nav bijusi uzturēšanās atļauja – jo, ja iegūta tikai pēc tam, tad laulības var tikt uzskatītas par iemeslu, uz kā pamata tiek izsniegta termiņuzturēšanās atļauja. Tad – straujā uzvedības maiņa no aplidošanas līdz ignorēšanai, vai parasti līdz vardarbībai un

kontrolei. Vēl – bija viens gadījums, kad pēc laulībām uzreiz neieguva uzturēšanās atļauju, un tiklīdz bija jāiet reģistrēties valsts iestādēs, tā atsākās aplidošana, pielabināšanās. Dabūja parakstu, ka ir laulība, tā vardarbība atsākās. Tad, kad vīrietis iegūst pastāvīgo uzturēšanās atļauju, tad sievieti vispār izmet uz ielas, atstāj bez iztikas līdzekļiem. Pārāk aizdomīgi, ja [uzvedas]pakārtoti vizītēm uz migrācijas dienestu. (Intervija ar sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēju)

Jāuzsver, ka dažādos gadījumos vardarbība pret sievieti var izpausties gan ātrāk, gan vēlāk, tomēr kopumā raksturīga pazīme ir, ka attieksme pret sievieti ir pakārtota migrācijas dienesta apmeklēšanai un uzturēšanās atļaujas kārtošanai, un, ja ir parādījies bērns, sieviete vairs nav tik būtiska un pret to biežāk atļaujas izturēties vardarbīgi:

Vardarbība parasti sākās, kad iegūta uzturēšanās atļauja, un sieviete ir ar bērnu piesaistīta. (Intervija ar sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēju)

Teju vai visos ekspluatatīvu fiktīvu laulību gadījumos sastopama sievietes ekonomiskā atkarība, kad sieviete ir bez iztikas līdzekļiem, nestrādā, nevar atrast darbu, ir atkarīga no vervētājiem vai līgavaiņa/ vīra. Tas ir būtisks aspekts, jo samazina sievietes spēju pretoties, vairo viņas bezpalīdzību:

Ja sieviete atsāk strādāt, tad darbā var izstāstīt, kas mājās notiek. Otrkārt, strādājot viņa ir patstāvīga, jo ir savi ienākumi, un var nopelnīt naudu atpakaļ ceļa biļetei un aizlidot. Tajā brīdī, kad nestrādā, viņa ir pilnīgi pakļauta fiktīvajam vīram. (Intervija ar sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēju)

Būtiski, ka sievietei neļauj neko pasākt patstāvīgi, un dažkārt tieši situācijās, kad sieviete sāk pretoties un mēģina pati kaut ko pasākt, atklājas, ka laulība nav patiesa:

Visbiežāk tiek identificēta ekonomiskā vardarbība, kad sievieti padara materiāli atkarīgu no formālā vīra – viņš to uztur, gādā, pavada. Un, ja sieviete vēlas kaut ko uzsākt patstāvīgi, viņai tas netiek ļauts, un tajā brīdī var sākties arī jebkura cita vardarbība. [...] Caur šo ekonomisko, sociālo izolāciju – sievietei neļauj būt līdzvērtīgam partnerim ne pēc Eiropas kultūras pieņēmumiem, ne austrumu. [...] Kad sieviete sāk pretoties, tad arī atklājas, ka laulība nav patiesa. (Intervija ar sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēju)

Ekspluatatīvu fiktīvo laulību gadījumos sieviete retāk tiek spiesta strādāt, biežāk tiek izolēta no citiem un visu laiku uzraudzīta, nekad netiek atstāta viena pati, jo tad ir lielāks risks, ka var sākt pretoties. Sieviete atrodas nevienlīdzīgu varas attiecību situācijā, kas tiek izmantots pret viņu. Sievietes ir pakļautas pilnīgai kontrolei, viņām neļauj vienām staigāt apkārt, sazināties ar radniekiem, draudzenēm, un sievietes bailēs par savu drošību pakļaujas:

Krāpniecība bija vervēšanas sākumstadijā, bet, atbraucot galamērķī, bija piespiešana, kontrolēšana. Kad viņa gribēja ar e-pasta starpniecību meklēt palīdzību, no viņas vārda tika raksūtās atbildes iestādēm, ka „viss ir kārtībā, tikai ar vīru sastrīdējos”. (Intervija ar sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēju)

Laulību slēgšana un uzturēšanās atļaujas kārtošana

Laulības tiek slēgtas dažādās vietās. Viens no faktoriem, kas nosaka, kur oficiāli tiek slēgta laulība, ir tas, cik konkrētajā mītnes valstī ir vienkārši vai sarežģīti noslēgt fiktīvās laulības. Piemēram, Īrijā līdz šim tas bija salīdzinoši vienkārši, tāpēc laulības oficiāli tika noformētas turpat, bet Vācijā tas ir sarežģītāk, tāpēc laulību slēgšana tika īstenota kādā citā valstī, konkrētajā piemērā – Serbijā:

Mani aizveda uz Serbiju, kur augstu kalnos, divu liecinieku klātbūtnē tika noslēgta laulība. Pase visu laiku atradās pie mana līgavaiņa. Pēc laulībām laulātais vēlējās seksuālas attiecības, bet es atteicos. Uzreiz pēc kāzām Serbijā dzīvojām atsevišķi. (Intervija ar fiktīvās laulības upuri)

Pētījumā iekļauto fiktīvo laulību upuru lietas un intervijas liecina, ka Īrijā laulības tiek slēgtas Īrijas dzimtsarakstu birojā, bet ekspertu sniegtā informācija atklāj, ka vairākos gadījumos kāzas tiek organizētas arī Islāma Kultūras centrā Dublinā un Galvejas islāma centrā.

Vairākās intervijās fiktīvo laulību upuri dalās savā pieredzē, ka pēc kāzām viņām bija jāiet uz konkrētās valsts migrācijas pārvaldi, lai fiktīvo laulību vīrs varētu iegūt uzturēšanās atļauju:

Pēc kāzām man bija jāiet kopā ar vīru uz kaut kādu imigrācijas iestādi, kārtot viņam uzturēšanās atļauju. (Intervija ar fiktīvās laulības upuri)

Intervijās teiktais liecina, ka sievietes tika gatavotas tam, lai viņas pareizi atbildētu uz konkrēto dienestu jautājumiem un spētu tos pārliecināt, ka laulība ir īsta:

Lai nodrošinātu laulības ticamību, man bija jānācās laulātā radu raksti, paradumi. (Intervija ar fiktīvās laulības upuri)

Tajos gadījumos, kad sievietes pēc fiktīvajām laulībām atgriežas Latvijā, viņām ik pa laikam ir jādodas uz konkrēto valsti, jo nepieciešams atkārtoti apliecināt, ka tā ir īsta laulība. Fiktīvo laulību upuru lietas un intervijas atklāj, ka ir gadījumi, kad ekspluatācija sākas tieši šajā posmā:

Tad, kad es biju Latvijā, Īrijā esošais fiktīvais vīrs ik pa laikam zvanīja man un lika man atgriezties Dublinā, jo viņam bija nepieciešams pierādījums, ka viņa sieva dzīvo kopā ar viņu. Draudīgie un biežie telefona zvani, vēstules elektroniskajā pastā, kur tika draudēts visu izstāstīt manam draugam Latvijā, lika man otrreiz doties uz Īriju. [...] Otrreiz, kad aizbraucu, pasi man vīrs atņēma. [...] Pret mani sākās fiziska un emocionāla vardarbība. [...] Es vērsos pēc palīdzības Īrijas policijā un kopā ar bērnu tiku ievietota krīžu centrā. (Intervija ar fiktīvās laulības upuri)

Gan fiktīvo laulību upuru lietas, gan ekspertu intervijas liecina, ka fiktīvo laulību upuri tiek ierauti vardarbības ciklā: pēc viena vardarbības gadījuma vīrs lūdz piedošanu, sieviete notic un atgriežas, bet pēc kāda laika atkal tiek pakļauta vardarbībai:

Vīrs lūdza piedošanu un centās mani apmānīt, lai es atgriežos, es noticēju un atgriezos. Bet vardarbība turpinājās, un es atkārtoti kopā ar savu mazgadīgo meitu tiku izlikta uz ielas bez jebkādiem iztikas līdzekļiem. (Intervija ar fiktīvās laulības upuri)

Vīrs saņēma uzturēšanās atļauju, un kļuva vēl agresīvāks un vardarbīgāks pret mani un bērniem. (Intervija ar fiktīvās laulības upuri)

Vairākos gadījumos saskaņā ar fiktīvo laulību upuru teikto sievietes ir bijušas reģistrētas kā strādājošas, bet faktiski nestrādāja:

Pēc pāris nedēļām atgriezāmie Vācijā, un mani fiktīvi iekārtoja darbā. (Intervija ar fiktīvās laulības upuri)

Es biju noformēta darbā, bet reāli nestrādāju. (Intervija ar fiktīvās laulības upuri)

Sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēju vidū izskan viedoklis, ka trešo valstu valstspiederīgie, lai nodrošinātu iespēju uzturēties ES, ir izveidojuši dažādu fiktīvu iestāžu tīklu, kas palīdz radīt priekšstatu, ka viņi mācās vai strādā ES, piemēram, tiek minēts tas, ka pastāv fiktīvas augstskolas un fiktīvas darba vietas:

Ir fiktīvās augstskolas, kur viņi pierēģistrējas un mācās. Tad ir arī fiktīvas darba vietas, kur it kā viņi strādā, bet to darbavietu nav. (Intervija ar sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēju)

Fiktīvo laulību organizēšana

Gan statistikas dati, gan ekspertu intervijā paustais liecina, ka kopumā pēdējos gados **eksploatatīvo fiktīvo laulību** skaits pēdējos divos gados, salīdzinot ar 2009. gadu, ir nedaudz samazinājies. Saskaņā ar ekspertu viedokli fiktīvo laulību skaita samazināšanos ir sekmējuši, pirmkārt, aktīvi preventīvie pasākumi, sabiedrības informēšana; otrkārt, intensīvs atbildīgo institūciju darbs cilvēku tirdzniecības apzināšanā, apkarošanā un novēršanā, tai skaitā, izmaiņas Krimināllikumā ar 285.² pantu, kas stājās spēkā 2013. gada 1. aprīlī:

2009. gadā bija liels „bums”, kad ļoti daudzas meitenes brauca un precējās. Bet neviens īsti nezināja, vai tā ir cilvēku tirdzniecība. Tad tika uzsāktas kampaņas, kad stāstījām par to, kā tas notiek un ka tas ir liels risks. Īstenojot dažādus preventīvus pasākumus, varam secināt, ka prevence mums devusi ļoti daudz. Mēs Latvijā labi saprotam, kas ir fiktīvas laulības. Papildus sociālām kampaņām 2013. gadā tika veiktas izmaiņas Krimināllikumā. Ar KL 285.² pantu fiktīvo laulību skaits būtiski samazinājās. Es domāju, ka tas lielā mērā izmainīja situāciju. (Intervija ar sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēju)

Savukārt kriminālprocesu skaits ar fiktīvām laulībām ir pieaudzis, jo daudzi kriminālprocesi tiek uzsākti, izmeklējot vervēšanu, kad neviens vēl nav kļuvis par eksploatacijas upuri, bet tikai notiek vervēšana fiktīvām laulībām. Arī sabiedrība kopumā ir labāk informēta, un biežāk tiek ziņots par vervēšanu fiktīvām laulībām.

Ļoti pozitīvi šeit jāvērtē tas, ka tiek novērsta cilvēku tirdzniecības iespēja jau pašā sākumā, vienlaikus šos gadījumus nevar attiecināt uz cilvēku tirdzniecību:

Fiktīvo laulību ziņā ir vērojams pieaugums, bet grūti ir to nodalīt no cilvēku tirdzniecības, jo daudzos gadījumos lieta tiek uzsākta, izmeklējot vervēšanu. Nenonākot līdz pašām laulībām vai izmantošanai. Tāpat vairāk tiek ziņots, cilvēki ir labāk informēti, samazinās meiteņu tolerance pret šiem gadījumiem. (Intervija ar policijas/ prokuratūras pārstāvi)

Tomēr jāuzsver, ka fiktīvās laulības joprojām ir izplatīta cilvēku tirdzniecības forma, kur iesaistīti Latvijas pilsoņi, bet mainās vervēšanas paņēmieni, kā arī tas, kur izvēlas laulāties. Attiecībā uz vervēšanas paņēmieniem, eksperti norāda, ka šobrīd retāk ir sastopamas piespiedu fiktīvās laulības, bet biežāk ir sastopama krāpniecība un upuru ievainojamības izmantošana, jo ir samazinājies to gadījumu skaits, kad var identificēt klaju piespiešanu stāties fiktīvās laulībās un vardarbību, biežāk novērojami gadījumi ir tie, kurus grūtāk pierādīt kā cilvēku tirdzniecības gadījumus, kad sievietēm tiek radīta ilūzija par īstām attiecībām:

Tagad šie paņēmieni kļūst rafinētāki. Biežāk tiek veidotas it kā attiecības, mazāk ir klaja vardarbība. Biežāk rada attiecību ilūziju. (Intervija ar sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēju)

Tāpat ir mainījies veids, kā notiek vervēšana. Ja agrāk vervēšanā vairāk tika izmantoti starpnieki, tad tagad vervēšanu cenšas organizēt bez starpniekiem, lai samazinātu izdevumus, un upuri tiek uzrunāti dažādos veidos internetā:

Ir mainījies vervēšanas mehānisms – ja agrāk uzaicinājums precēties ar ārvalstnieku nāca no starpnieka - brāļa, drauga, civilvīra - puses, tad šobrīd šāds vervēšanas ceļš ir kļuvis par dārgu potenciālajiem fiktīvajiem vīriem, un viņi šādos piedāvājumus raksta paši, izmantojot sociālos tīklus. Tādas „copy-paste” vēstules var izsūtīt 100 cilvēkiem, gan jau kāds atbildēs. „Skypā” uzrunāt var ikvienu, un tas vairs nav pastarpināti, kā gadījumā, kad kāda persona, iespējams, pat cita vārdā izsūta vēstules. Sociālie tīkli tiek izmantoti pilnībā, un tādējādi tiek ietaupīta nauda, jo nav jāmaksā starpniekiem. (Intervija ar sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēju)

Vēl eksperti norāda, ka aizvien biežāk laulības tiek organizētas ārpus ES, jo tā ir vieglāk izvairīties no dažādām kontroles procedūrām, kā arī – ekspertu vidū pastāv viedoklis, ka pēdējos gados ir pieaudzis fiktīvās laulībās iesaistīto Igaunijas un Lietuvas pilsoņu skaits:

Ja fiktīvie vīri saprot, ka viņi var iekļūt policijas redzeslokā, viņi ar savām līgaviņām brauc uz Pakistānu, Indiju, Serbiju, Horvātiju un tur salaulājas. Ārvalstī saņemto laulību apliecināšu dokumentu iztulko angļu valodā, saspiež zīmogus, un brauc uz Angliju, un saka „Re, kur mana sieva!”. Dokuments tiek legalizēts caur vēstniecībām, un – lūdzu, dodiet uzturēšanās atļauju. Policisti jau saka – noziedzīgā pasaule vienmēr ir kādus soļus priekšā, attīstās un ikreiz ir spiesti izdomāt ko jaunu. Kamēr izmaina normatīvo regulējumu, tam ir pietiekami daudz laika. (Intervija ar sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēju)

Izmaiņas Latvijas likumdošanā liek mainīt fiktīvo laulību slēgšanas taktiku, tāpēc daudzi potenciālie pāri brauc precēties ārpus ES. Šobrīd Īrijā daudz vairāk fiktīvo laulību slēdzēju vidū ir igauņi un lietuvieši. (Intervija ar sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēju)

Vai tā ir organizētā noziedzība?

Vairāki faktori ļauj secināt, ka fiktīvo laulību organizēšana daļā gadījumu ir uzskatāma par organizēto noziedzību, jo tajā var būt iesaistīti fiktīvo laulību organizētāji, vervētāji, starpnieki un līgavaiņi, kas saņem uzturēšanās atļauju:

Tas ir organizēts. Tā ir shēma, metode. Nav tā, ka viens izdomājis un atrakstījis internetā. (Intervija ar sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēju)

Vervēšanas paņēmieni ļauj secināt, ka ir gadījumi, kad nav acīmredzamu pazīmju, ka vervēšana ir organizēts pasākums, bet ir gadījumi, kas skaidri norāda, ka fiktīvajām laulībām tiek vervēti vairāki upuri. Piemēram, fiktīvo laulību upuru lietas un intervijas atklāj, ka daudzos gadījumos sievietes, kas kļuvušas par fiktīvo laulību upuriem, zina savā paziņu lokā arī citas sievietes, kas stājušās fiktīvās laulībās:

Mana pusmāsa arī fiktīvi apprecējās. (Intervija ar fiktīvās laulības upuri)

Vienā no intervijām ar upuriem atklājās, ka sieviete ceļoja kopā ar vēl vienu savervētu topošo līgavu. Šajā gadījumā ir pamats runāt par organizētās noziedzības gadījumu, jo vervētāji bija vairāki ar sadalītiem pienākumiem (vervētājs internetā, cita kontaktpersona, kas organizēja braucienus), un vienā braucienā tika „nosūtītas” uzreiz divas „līgavas”, kuras lidostā sagaidīja vēl citi cilvēki – līgavaiņu pārstāvji:

Braukt uz Īriju man piedāvāja G. no portāla “Draugiem.lv”. [...] Ceļojumu organizēja Z., arī biļetes viņa apmaksāja. Lidojam kopā ar meiteni no T. [apdzīvota vieta lauku teritorijā]. Sagaidīja mūs divi indiešu izcelsmes vīrieši. (Intervija ar fiktīvās laulības upuri)

Atsevišķos gadījumos izmitināšana konkrētajā valstī arī ļauj secināt, ka šis piespiedu fiktīvo laulību gadījums ir organizētās noziedzības daļa, jo vienā dzīvoklī dzīvoja četri vai pieci pāri, kur visos pāros vīrs bija pakistānietis, bet sieva – kādas ES valsts izcelsmes:

Šajā gadījumā tur bija arī citu valstu meitenes, katra ieslodzīta savā istabā, savstarpēji viņām neļāva komunicēt. Viņas bija sievas Pakistānas pilsoņiem. Tas acīmredzami ir cilvēku tirdzniecības gadījums. (Intervija ar sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēju)

Pētījumā intervētie policisti un prokuratūras pārstāvji pauda dažādus viedokļus jautājumā, vai ekspluatatīvo fiktīvo laulību noziegumi tiek izdarīti personu grupā pēc iepriekšējas vienošanās, vai to izdarīšana veikta organizētā grupā. Jāsecina, ka dažādos gadījumos var būt dažādi. Pazīmes, kas liecina, ka noziegumi ir izdarīti personu grupā pēc iepriekšējas vienošanās (kvalificēts sastāvs), ir, ka grupējumos

novērojama horizontāla, nevis vertikāla hierarhija, un nav iespējams nodalīt hierarhiskas lomas, vērojama pašorganizācija:

Krimināllikuma izpratnē organizētās noziedzības grupas ir hierarhiskas grupas, kurām raksturīga vertikālā hierarhija. Šajos gadījumos mēs redzam horizontālu hierarhiju grupējumos. Saītes grupas dalībnieku vidū, gan kā starpniekiem, gan kā organizētājiem, nav tik noturīgas un stingras kā vertikālas hierarhijas grupējumu gadījumā. Mēs nevaram stingri nodalīt hierarhiskas lomas. Vertikālas hierarhijas gadījumā ir vadonis, šeit tādu nevar identificēt. Vairāk ir pašorganizācija. Līdz ar to ir grūtības kvalificēt šo noziegumu kā organizēto noziedzību, prokuratūra mums norāda, ka tas ir noziegums personu grupā. (Intervija ar policijas/ prokuratūras pārstāvi)

Tomēr viennozīmīgi var teikt, ka lielākā daļa ekspluatatīvo fiktīvo laulību ir uzskatāmi par noziegumiem, kas izdarīti personu grupā, nevis individuāli, jo izmeklēšanā var konstatēt, ka ir personas, kas organizē, ir personas, kas savervē, ir kas nosūta, un ir kas saņem, topošais vīrs.

Sākumā likās, ka tie ir atsevišķi gadījumi, bet skaidrs, ka ir cilvēki, kas organizē tajā pusē, piegādā vīrus. No Latvijas meklē sievietes, kas vervē citas sievietes. Vesela transnacionāla organizācija. Pirmkārt, tā puse, kas ir Pakistānā – meklē, kas ir gatavs maksāt vai aizņemt, lai nokļūtu Eiropā un legalizētos. Viņus sagaida, izmitina, piegādā sievas. Atrod pašvaldības [ārzemēs, ne Latvijā], kas skatās „caur pirkstiem”. Tad apstrādā Latvijas meitenes, lai piespiestu laulāties. (Intervija ar ekspertu - juristu)

Peļņas guvēji šajos noziegumos ir laulību organizētāji un vervētāji, bet maksātāji ir trešo valstu valstspiederīgie, kas iegūst uzturēšanās atļauju, un viņa ģimene:

Lielāko peļņu gūst vervētāji un starpnieki. Vervētāja galvenā loma ir meiteni savervēt un nodrošināt viņas došanos uz konkrētu ES valsti, kurā tiks slēgtas laulības. Savukārt pārējie ķēdes locekļi - starpnieki organizē personas sagaidīšanu, izmitināšanu, rada mākslīgo parādu, plus vēl meklē otro pusi – trešvalstnieku. (Intervija ar sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēju)

Diemžēl pētījums neatklāj, kādas summas tiek maksātas vervētājiem par vervēšanu un organizētājiem par organizēšanu, bet attiecībā uz nepieciešamo līdzekļu izcelsmi, ekspertu vidū pastāv viedoklis, ka nepieciešamā nauda tiek savākta no ģimenes locekļiem, kas cer, ka līgavainis, iegūstot uzturēšanās atļauju ES, spēs atbalstīt viņus un sekmēs arī pārējo ģimenes locekļu pārcelšanos uz ES:

Iespējams, viss ciemats samet naudiņu izredzētajam, nosūta uz Eiropu, kur viņa uzdevums ir pēc iespējas ātrāk iegūt legālu uzturēšanos. Naudas vākšana kopienās ir raksturīga. Kopienas ir spēcīgas. Radniekiem ir cerība, ka viņš iekārtosies un tad aicinās pārējos ģimenes locekļus uz Eiropu. (Intervija ar sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēju)

Vai nu ģimene, dzimta, kopiena dod naudu, jo musulmaņu valstīs ir ļoti spēcīgas kopienas. Un vēl ir arī aizņemšanās. Ka tikai tikt Eiropā, jo Eiropā var nodarboties ar uzņēmējdarbību, vai saņemt pabalstus – bezdarbnieku, slimības,

bērnu. Tāpēc viņi ļoti labprāt vēlas bērnus, jo par katru bērnu var saņemt labu summu, tāpēc pieņem arī svešus bērnus. Un vēl – kredītu izkrāpšana. (Intervija ar ekspertu - juristu)

Trešo valstu valstspiederīgo motivācija

Ekspertu intervijās vairākums ekspertu uzskata, ka galvenais dzinējspēks, kādēļ trešo valstu valstspiederīgie izmanto fiktīvās laulības, lai iegūtu uzturēšanās atļauju ES, ir vēlme celt savas ģimenes, savas kopienas labklājību. Daudzos gadījumos trešo valstu valstspiederīgie, kas cenšas iegūt uzturēšanās atļaujas ES, nāk no valstīm, kuras ir pārapdzīvotas un relatīvi nabadzīgas. Pārcelšanās uz kādu ES valsti tiek saistīta ar labklājības celšanu ne tikai konkrētajam indivīdam, bet visai paplašinātajai ģimenei.

Eksperti uzsver, ka nereti trešo valstu valstspiederīgajiem no tādām valstīm kā Pakistāna, Indija, Bangladeša, ir ļoti atšķirīga kultūra un daudz nozīmīgākas ir kolektīvās vērtības, tādēļ, apmetoties ES, tiek uzturētas ciešas saites ar savas ģimenes locekļiem, visdažādākajos veidos veicināta viņu pārcelšanās uz ES, un trešo valstu imigranti nebūt neplāno atteikties no savas kultūras un pieņemt Eiropas vērtības. Tas attiecas arī uz ģimenes tradīcijām, kur „Eiropas sieva”, kas nodrošinājusi iespēju saņemt uzturēšanās atļauju, nebūt netiek uztverta kā īstā sieva, vai arī viņai liek atteikties no eiropiešu dzīvesveida un tradīcijām:

Tiek uzturētas attiecības ar radniekiem, piesaistīti citi klana locekļi, lai izbēgtu no tur esošās nabadzības. Šie cilvēki nav gatavi atteikties no savas kultūras, un Eiropas sieva diemžēl ir tikai Eiropas sieva, bet īstā sieva tiek ņemta tikai no savas kultūras. Ir gadījumi, kad fiktīvais vīrs saka – tu man dzemdēsi bērnu un pāriesi manā reliģijā, vai būsi tikai eirosieva. Es gādāšu par tevi, bet kā patieso sievu apņemšu tikai to, kuru izvēlēšies mani vecāki. (Intervija ar sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēju)

Palīdzības meklēšana

Intervijas ar ekspluatatīvo fiktīvo laulību upuriem atklāj, ka sievietes palīdzību meklē visdažādākajos veidos. Ir sievietes, kas lūgušas palīdzību ārzemēs konkrētās valsts policijā vai arī Latvijas pārstāvniecībā:

Es nespēju izturēt vīra vardarbību un vērsos policijā. Policija mani ievietoja krīžu centrā un sazinājās ar Latvijas vēstniecību. (Intervija ar fiktīvās laulības upuri)

Ir sievietes, kas pēc palīdzības vērsušas Latvijas pašvaldības sociālajā dienestā:

Es lūdzu palīdzību pašvaldībā Latvijā, un viņi kopā ar vēstniecību un Drošo māju palīdzēja man atgriezties Latvijā. (Intervija ar fiktīvās laulības upuri)

Sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēji savukārt norāda, ka cilvēku tirdzniecības, tai skaitā ekspluatatīvo fiktīvo laulību upuri, nereti palīdzību meklē paši – gan nāk pie sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēja, gan zvana uz informācijas tālruņiem:

Viens ir tas, ka cilvēki palīdzību meklē paši, otrs ceļš ir uzticības tālrunis. No 2013. gada tas darbojas visu diennakti. Ir zvanīts un jautāts, teiksim: „Man ir draudzene, viņa tagad ir apprecējusies...” un tālāk tiek stāstīts stāsts. Un tad mēs saprotam, ka tā nav draudzene, bet šis notikums ir saistīts ar pašu stāstītāju, un cilvēks grib zināt, ko darīt. Visbiežāk mēs tad aicinām uz klātienes konsultāciju. (Intervija ar sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēju)

Tomēr visbiežāk sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēju pieredzē ekspluatatīvu fiktīvo laulību upuri tiek apzināti ar Latvijas pārstāvniecību, īpaši bieži, Latvijas vēstniecības Īrijā starpniecību:

Vislielākais skaits ir no vēstniecībām ārpus Latvijas, it īpaši no Īrijas, jo Īrija bija imigrantu izvēlēta valsts, kur visvienkāršāk nokārtot šādas fiktīvās attiecības. (Intervija ar sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēju)

Vairākām sievietēm vērsties pēc palīdzības ieteikuši tuvinieki vai draugi. Arī sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēji atzīst, ka bieži palīdzību ekspluatatīvo fiktīvo laulību upuriem meklē sieviešu tuvinieki vai paziņas, un tieši viņi mēģina pierunāt konkrēto sievieti iesaistīties programmā, lai saņemtu nepieciešamo palīdzību:

Par piedzīvoto pēc atgriešanās Latvijā pastāstīju paziņai un no paziņas uzzināju informāciju par iespēju saņemt palīdzību biedrībā “Patvērums “Drošā māja””. Paziņa arī iedeva juristes e-pastu, uz kuru arī uzrakstīju savu stāstu. (Intervija ar fiktīvās laulības upuri)

Kopumā retāki ir gadījumi, kad upuri paši meklē palīdzību. Biežāk - tuvinieki meklē vai pierunā, ka palīdzība ir nepieciešama. Ir arī variants, kad tiek atklāts vervēšanas tīkls, un policija piedāvā šo palīdzību. (Intervija ar sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēju)

Ir gadījumi, kad pēc palīdzības vērsas ar lielu laika nobīdi, piemēram, pēc 5-6 gadiem vai tad, kad sieviete saprot, ka viņai nepieciešama palīdzība, lai šķirtu fiktīvo laulību. Latvijas gadījumā sievietēm tiek piedāvāta juridiskā palīdzība, lai nevis šķirtu laulības, bet panāktu to, ka laulības tiek atzītas par spēkā neesošām. Sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēji uzsver, ka īpaši smagi atzīt, ka laulības no otras puses ir bijušas fiktīvas, lai iegūtu uzturēšanos atļauju, ir tām sievietēm, kas noticejušas, ka laulības ir īstas, un tikai vēlāk uzzinājušas, ka par viņu savervēšanu fiktīvām laulībām vervētājam ir ticis samaksāts:

Laulības ar tām sievietēm, kuras tiešām ir iemīlējušas un sasapņojušās, fiktīvam vīram neizmaksā nekādu lielu naudas summu, jo nav daudz jāmaksā starpniekiem, tomēr vīra attieksmi pret pārkamū precī izmainīt nav iespējams. Pēc kāda laika vīrs „met kažoku” – sāk sist, izvarot, iznomāt draugam. Tieši šai meitenei ir vēl smagāk. Klientes ir teikušas: Tas bija šoks, kad es uzzināju, ka par mani ir samaksāts, ka viņš mani ir nopircis. (Intervija ar sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēju)

Ne vienmēr sievietes pašas apzinās, ka viņas varētu tikt uzskatītas par cilvēku tirdzniecības upuriem, un viņām ir nepieciešama palīdzība. Ir gadījumi, kad sievietes atsakās saņemt palīdzību, jo nevēlas sevi uzskatīt par cilvēku tirdzniecības upuri.

Klients jau nenāk pie mums un nesaka, redz, es esmu cilvēktirdzniecības upuris, rehabilitējiet mani. Nāk ar citu problēmu – es vēlos šķirties vai ko citu. (Intervija ar sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēju)

Intervija ar ekspluatatīvo fiktīvo laulību upuri atklāj, ka sieviete nevēlējās meklēt palīdzību zināmas stigmatas dēļ, kas saistīta ar vardarbības upuriem un fiktīvām laulībām:

Šķirtais vīrs zināja, ka esmu fiktīvi precējusies. Arī bērni zināja, bet palīdzību pie bērniem nemeklēju, jo negribēju viņus traumēt. (Intervija ar fiktīvās laulības upuri)

Vienā no 2015. gadā konstatētiem cilvēku tirdzniecības gadījumiem, kur sieviete piespiesta stāties fiktīvā laulībā, sieviete aizbraukt no Latvijas pierunāta ar viltu, solot tai iespēju strādāt Grieķijā. Atbraucot izrādījās, ka darba nav, bet vīrietim no Pakistānas izdevās pārliecināt sievieti palikt. Sievietei tika arī samelots, ka vīrietim jau ir uzturēšanās atļauja, jo viņš studē, ar to viņam izdevās pārliecināt, ka viņa jūtas ir īstas. Tomēr situācija ļoti strauji mainījās, sareģistrēšanās jau tika veikta piespiedu veidā, dokumenti bija pie topošā vīra, e-pasta sarakste ar tuviniekiem tika kontrolēta. Sieviete, baidoties par savu drošību, piekrita sareģistrēties, jo cerēja, ka dzimtsarakstu nodaļā varēs vērsties pie kāda pēc palīdzības, bet tas neizdevās. No sava fiktīvā vīra tika prom ar viltības palīdzību:

Radinieki izmantoja viltu, teica, ka viens no radiem nonācis slimnīcā un lūdza tikai apciemot. Radinieki nopirka viņai turp-atpakaļ biļetes un teica, ka apciemojums ilgs tikai nedēļu. Atbraucot uz Latviju, viņai līdzī bija tikai pase, jo visas pārējās mantas sieviete atstāja pie fiktīvā vīra, lai nerastos aizdomas. Atbraucot uz Latviju, sieviete vērsās pēc palīdzības un nonāca pie mums, un, protams, nekur

atpakaļ neplānoja braukt. (Intervija ar sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēju)

Šis gadījums ilustrē to, ka sievietes, baidoties par savu veselību un dzīvību, atliek palīdzības lūgšanu vai nevar saņemt meklēt palīdzību. Ekonomiskā atkarība un valodu nezināšana vēl pastiprina psiholoģisko bezpalīdzību, kas raksturīga daudziem ekspluatatīvo fiktīvo laulību upuriem:

Kad cilvēks ir bezpalīdzīgs, tad nespēj saskatīt glābšanās ceļus. Viņam pasaka - tu nedrīksti iet no mājas, tiksi piekauts; un cilvēks sēž mājā pie atvērtām durvīm. (Intervija ar sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēju)

Rezumējot iepriekšējās nodaļās aplūkotos ekspluatatīvu fiktīvu laulību gadījumus, var identificēt trīs galvenos ekspluatatīvu fiktīvo laulību veidus, kas sastopami Latvijā:

- 1) Cilvēku tirdzniecība, kur persona piespiesta stāties fiktīvās laulībās (piespiedu fiktīvās laulības);
- 2) Cilvēku tirdzniecība, kur persona sākotnēji piekritusi stāties fiktīvās laulībās, bet pēc tam apkrāpta un pakļauta vardarbībai;
- 3) Fiktīvas laulības, kur personai sākotnēji radīts priekšstats, ka tā ir īsta laulība, bet pēc laika izrādās, ka tā ir krāpšana, un persona pakļauta ekspluatācijai.

Šo trīs ekspluatatīvu fiktīvo laulību pazīmes, balstoties uz iepriekš veikto analīzi, ir apkopotas 7. tabulā.

7. tabula. Eksploatatīvu fiktīvo laulību veidi, kas sastopami Latvijā, un to pazīmes

Eksploatatīvo fiktīvo laulību veidi			
	Cilvēku tirdzniecība, kur persona piespiesta stāties fiktīvās laulībās (piespiedu fiktīvās laulības)	Cilvēku tirdzniecība, kur persona sākotnēji piekritusi stāties fiktīvās laulībās, bet pēc tam apkrāpta un pakļauta vardarbībai	Fiktīvas laulības, kur personai sākotnēji radīts priekšstats, ka tā ir īsta laulība, bet pēc laika izrādās, ka tā ir krāpšana, un persona pakļauta eksploatācijai
Vervēšana	Krāpšana un viltus: sākotnēji piedāvā ārzemēs darbu, atbraucot piespiež stāties fiktīvās laulībās	Krāpšana attiecībā uz veidu, kā darījums notiks: nauda netiek samaksāta, ir jādzīvo kopā, persona tiek pakļauta vardarbībai	Krāpšana un viltus: tiek radīta ilūzija par īstām attiecībām
Upura ievainojamība	Upura ievainojamība ir būtisks aspekts visos gadījumos. Biežāk sastopamie ievainojamības aspekti ir: nabadzība, nelabvēlīgi ģimenes apstākļi (disfunkcionālas ģimenes), zems izglītības līmenis, diagnosticēta vidēji smaga vai smaga garīgās atpalicības pakāpe, vājas sociālās prasmes		
Eksploatācijas veidi	Eksploatācijas veidi ir sastopami dažādi: 1) Iesaistīšana noziedzīga nodarījuma izdarīšanā – fiktīvās laulībās, dažkārt arī citās nelikumīgās darbībās, piemēram, citu upuru vervēšanā, zagšanā; 2) Piespiedu seksuālo pakalpojumu sniegšana; 3) Verdzības stāvoklis, personas brīvību ierobežošana: nevar atstāt savu istabu, nevar kontaktēties ar tuviniekiem, draugiem, jāpieņem svešas tradīcijas u.c., psiholoģiskas un fiziskas vardarbības situācija, pilnīga ekonomiska atkarība, dzīve nepārtrauktu draudu ēnā.		
Cilvēku tirdzniecības situācijas pierādīšana	Ja var pierādīt, ka persona ir piespiesta stāties laulībā (braucot uz ārzemēm ir bijis nodoms strādāt), salīdzinoši vienkārši ir pierādīt cilvēku tirdzniecības gadījumu. Persona tiek uzskatīta par	Ja var pierādīt, ka persona ir apkrāpta, atļūdzība par stāšanos laulībā nav saņemta, un var pierādīt, ka persona ir cietusi no eksploatācijas, cilvēku tirdzniecības gadījumu var pierādīt. Persona tiek uzskatīta par cilvēku tirdzniecības upuri	Cilvēku tirdzniecības gadījumu ir ļoti sarežģīti pierādīt, jo upuris pats var ilgstoši neatzīt, ka attiecības nav bijušas īstas, upurim ir grūti noticeēt, ka viņš ir apmānīts, upuris nereti ir no attiecībām atkarīgs (gan psiholoģiski, gan ekonomiski), paiet ilgs laiks (trīs līdz pieci gadi) līdz tiek atzīts, ka tās nav īstas laulības un

	cilvēku tirdzniecības upuri		upuris spēj saskatīt ekspluatāciju un sasaistīt attiecības ar patieso fiktīvo laulību mērķi – uzturēšanās atļaujas iegūšanu
Būtiskas pazīmes, kas palīdz identificēt, ka tas ir ekspluatatīvu fiktīvu laulību gadījums	<p>1) Tiek kārtota uzturēšanās atļauja, kuras pamatojums ir laulība;</p> <p>2) Upuri tiek piespiesti slēgt fiktīvu laulību, izmantojot draudus, upura ievainojamību un vardarbību.</p> <p>3) Laulības tiek organizētas ārpus Latvijas valstī, kur ir ļoti minimāla kontrole attiecībā uz laulību slēgšanas procedūru;</p> <p>4) Laulību ceremonijā vairācumā gadījumu nepiedalās līgavas vecāki, radnieki, draugi.</p>	<p>1) Tiek kārtota uzturēšanās atļauja, kuras pamatojums ir laulība;</p> <p>2) Upuri tiek apkrāpti (netiek samaksāts) un tiek piespiesti slēgt fiktīvu laulību (vai arī apliecināt to), izmantojot draudus, upura ievainojamību un vardarbību.</p> <p>3) Visādi veicina grūtniecības iestāšanos un kopīga bērna piedzimšanu (intīmās attiecībās netiek lietoti kontracepcijas līdzekļi);</p> <p>4) Laulības tiek organizētas ārpus Latvijas valstī, kur ir ļoti minimāla kontrole attiecībā uz laulību slēgšanas procedūru;</p> <p>5) Laulību ceremonijā vairācumā gadījumu nepiedalās līgavas vecāki, radnieki, draugi.</p>	<p>1) Tiek kārtota uzturēšanās atļauja, kuras pamatojums ir laulība;</p> <p>2) Piedāvājums precēties uzreiz pēc iepazīšanās;</p> <p>3) Visādi veicina grūtniecības iestāšanos un kopīga bērna piedzimšanu (intīmās attiecībās netiek lietoti kontracepcijas līdzekļi);</p> <p>4) Laulības tiek organizētas ārpus Latvijas valstī, kur ir ļoti minimāla kontrole attiecībā uz laulību slēgšanas procedūru;</p> <p>5) Laulību ceremonijā vairācumā gadījumu nepiedalās līgavas vecāki, radnieki, draugi.</p> <p>6) Attiecības ģimenē (vardarbības cikls) ir pakārtotas nepieciešamībai apmeklēt migrācijas dienestus</p>

Upuru identificēšana un palīdzības sniegšana

Identificētie cilvēku tirdzniecības upuri saņem sociālās rehabilitācijas pakalpojumus par valsts budžeta līdzekļiem. Tos nodrošina šajā jomā pieredzējuši pakalpojumu sniedzēji – biedrība „Patvērums „Drošā māja”” un biedrība „Resursu centrs sievietēm „Marta””. Valsts apmaksāto pakalpojumu klāsts kopumā ir samērā plašs, tai skaitā individuālas jurista, sociālā darbinieka, psihologa konsultācijas. Sociālās rehabilitācijas programma ilgst līdz 180 dienām, un finansējums tai tiek vērtēts kā pietiekošs:

180 dienas ir visgarākais pakalpojums, salīdzinot ar jebkuru valsts apmaksāto sociālo rehabilitācijas pakalpojumu. Tiem, kuriem šo dienu skaits ir nepietiekošs, tiem tiek piedāvātas atbalsta grupas un arī palīdzības un atbalsta saņemšana caur uzticības tālruni. Valsts ir nodrošinājusi ne tikai palīdzības minimumu, bet diezgan lielu atbalsta pakalpojumu apjomu arī pēc sociālās rehabilitācijas. (Intervija ar sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēju)

Pozitīvi jāvērtē tas, ka Latvijā identificēt cilvēku tirdzniecības upurus ir tiesīga gan valsts policija, gan arī sociālo pakalpojumu sniedzējs. Tas nozīmē, ka arī gadījumos, kad upuris nevēlas sadarboties ar policiju, tam var nodrošināt valsts apmaksātus sociālās rehabilitācijas pakalpojumus:

Situācijās, kad tiek atpazīta cilvēku tirdzniecība, Latvijas normatīvie akti ļauj novērtēšanu veikt gan policijai (un piešķirt cilvēku tirdzniecības upura statusu), gan sociālo pakalpojumu sniedzēja institūcija to var veikt. (Intervija ar sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēju)

Ja persona atsakās atzīt cilvēku tirdzniecības upura statusu, arī tad palīdzība netiek atteikta, bet tam tiek piesaistīts cits finansējums:

Fiktīvo laulību gadījumi ir tie, kuros meitenes neizvēlās sadarboties ar policiju, neizvēlās nodot vervētāju (kas var būt brālis, draugs, civilvīrs), bet pie mums viņas rehabilitāciju saņem. (Intervija ar sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēju)

Palīdzību ekspluatatīvu fiktīvo laulību upuriem ārzemēs sniedz arī Latvijas pārstāvniecības ārzemēs, tās galvenokārt nodrošina atbalsta sniegšanu ārzemēs un atgriešanos Latvijā, un tad sazināšanās rezultātā ar sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēju, pašvaldības sociālo dienestu un policiju, upuris var tālāk saņemt palīdzību jau Latvijā.

Sievietēm, kurām sniegta palīdzība biedrībā “Patvērums “Drošā māja”, tiek piedāvāts sniegt prasību tiesā, lai, pamatojoties uz Latvijas Civillikuma 60. pantu, prasītu atzīt viņu laulības par neesošām no noslēgšanas brīža. Visi pieci fiktīvo laulību upuri, kuru lietas iekļautas pētījumā, ir izmantojušas šo iespēju. Dažos gadījumos tiesas lēmums jau ir pieņemts, dažos gadījumos sievietes vēl gaida tiesas lēmumu:

Tika sagatavoti dokumenti tiesai par fiktīvās laulības atzīšanu par neesošu no noslēgšanas brīža, un šobrīd tiek gaidīta tiesa. (Intervija ar fiktīvās laulības upuri)

Ekspluatatīvo fiktīvo laulību upuri atzīst, ka viņu pieredze ir ļoti traumējoša, viņas nelabprāt stāsta citiem par notikušo un vēlas visu pēc iespējas ātrāk aizmirst:

Ir grūti kādam par šo situāciju stāstīt, jo nedomāju, ka ar mani kaut kas tāds varētu notikt. Gribas pēc iespējas ātrāk visu aizmirst un vairs šo dzīves posmu necilāt. Šādu dzīves situāciju nenovēlu nevienam. (Intervija ar fiktīvās laulības upuri)

Sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēji aktīvi sadarbojas gan ar policiju, gan ar vēstniecībām, lai sekmētu gadījumu izmeklēšanu un vervētāju sodīšanu vai vismaz izraidīšanu no ES. Piemēram, ja gadījums netiek definēts par cilvēku tirdzniecību, bet tiek panākta fiktīvās laulības atzīšana par spēkā neesošu no laulību noslēgšanas brīža, informācija tiek sūtīta Latvijas pārstāvniecībām ārzemēs, lai tālāk informācija tiktu nosūtīta atbilstošajiem migrācijas dienestiem un veicināts tas, ka konkrētais trešo valstu valstspiederīgais tiek izraidīts no ES:

Mēs to lūgumu sūtām vēstniecībai, un vēstniecība pārtulko un sūta migrācijas dienestam, līdz ar to tam cilvēkam zūd iemesls uzturēties šajā valstī. Tas ir mūsu mērķis, lai fiktīvais vīrs tiktu izraidīts no ES. Protams, viņš var mēģināt tikt citās valstīs, mēģināt atrast citus ceļus, bet mūs mērķis ir, lai tiktu pārrautu vervēšanas ķēde. (Intervija ar sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēju)

Sarežģītāk ir vērsties pret fiktīvo laulību vīru tad, ja laulībās ir piedzimis bērns. Šādos gadījumos bērnu tiesības paredz, ka bērnam ir tiesības uzturēt attiecības arī ar tēvu, un tas ir pamats tam, lai tēvs paliktu ES. Šī iemesla dēļ daudzi trešo valstu valstspiederīgie, kas apprecējušies ar Latvijas pilsonēm, ļoti labprāt atbalsta to, ka fiktīvās laulībās dzimst bērni (viņi izvairās arī no kontracepcijas lietošanas), jo tās ir noturīgas saites un šo trešo valstu valstspiederīgo nevar deportēt no ES:

Ja ir bērns, tad tā sieviete vairs nav vajadzīga. Viņš var uzturēties Eiropā, pamatojoties uz to, ka bērns ir Eiropas pilsonis. Saskarsmes tiesības abiem vecākiem ar bērnu ir vienādas. Bērna dēļ viņš var palikt šeit. (Intervija ar sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēju)

Viens no iemesliem, kādēļ sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēji cenšas atbalstīt vervētāju sodīšanu un fiktīvo laulību līgavaiņu izraidīšanu no ES, ir tas, ka ir bijuši vairāki gadījumi, kad ekspluatatīvu fiktīvo laulību upuri atkārtoti nonāk ekspluatācijas situācijā, un tiem atkārtoti ir jāsniedz palīdzība.

Cilvēku tirdzniecības ar mērķi iesaistīt fiktīvās laulībās novēršana

Preventīvie informatīvie pasākumi

Eksperti varēja norādīt daudzus virzienus, kur jāpilnveido darbs, lai samazinātu ekspluatatīvu fiktīvu laulību gadījumu skaitu Latvijā. Viens no būtiskākajiem darbības virzieniem, kuru nepieciešams pilnveidot, ir regulāru preventīvu pasākumu organizēšana:

Prevencei ir jābūt regulārai. Ja prevence nav regulāra, tad vervētāji vienmēr izdomās kādu jaunu veidu, kā savervēt cilvēkus, un kādu citu mērķa grupu, kuru var izmantot cilvēku tirdzniecības dažādajās formās, tai skaitā, iesaistot fiktīvās laulībās. (Intervija ar sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēju)

Jāuzsver, ka Latvijā jau tagad daudz tiek darīts preventīvo pasākumu nodrošināšanai. Šeit kā piemēri jāmin šādi biedrības "Patvērums "Drošā māja" īstenotie projekti: projekts „Multidisciplināras iniciatīvas cilvēku tirdzniecības ierobežošanai”, kur 2014. gadā izglītoti jaunieši skolās un jauniešu centros (1347 skolēni/ jaunieši), kā arī apmācīti pašvaldību darbinieki (76); projekts „Veicinot inovatīvas cilvēku tirdzniecības novēršanas pieejas Latvijā” („Promoting Innovative Anti-Trafficking Approaches in Latvia”): apmācīti 1356 skolēni un 198 akadēmiskā personāla pārstāvji skolās un sociālās aprūpes institūcijās. Savukārt Resursu centrs sievietēm „Marta” 2014. gadā EK programmas “Noziedzības prevencija un apkarošana” finansētā projekta „Drošības kompass – efektīvi risinājumi cilvēku tirdzniecības novēršanai” ietvaros organizēja mācības ārkārtas tālruņu līniju operatoriem, kurās piedalījās 205 profesionāļi no visas Latvijas. Ārkārtas tālruņu līniju operatori tika iepazīstināti ar aktuālo cilvēku tirdzniecības, tiesiskā regulējuma, nacionālā konsultēšanas mehānisma jomā, guva ieskatu, vairojot izpratni par cilvēku tirdzniecības upura domāšanu un rīcību, kā arī post-traumatisko stresu (informācija šeit sniegta tikai par dažiem no projektiem un sasniegtajiem rezultātiem, kas īstenoti 2014. gadā). Jāatzīmē, ka visi īstenotie preventīvie pasākumi ir projekti, bet būtu nepieciešams regulārs, sistēmisks darbs, kas tiek nodrošināts no valsts līdzekļiem:

Sabiedrības izglītošana; to speciālistu izglītošanas, kas saskaras ar riska grupām. Bāriņtiesas, pedagogi, juristu grupas – speciālistu izglītošana. Uzturēt sabiedrības informētību ar regulāriem pasākumiem. Ar projektiem nepietiek, vajag valsts programmu. (Intervija ar sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēju)

Viens no preventīvo pasākumu galvenajiem mērķiem ir celt sabiedrības kopumā un arī noteiktu riska grupu informētību gan par riskiem, kas saistīti ar braukšanu uz ārzemēm, gan arī par riskiem, kas saistīti ar fiktīvām laulībām, īpaši, ja tās tiek slēgtas ar trešo valstu valstspiederīgajiem, kas nāk no ļoti atšķirīgas kultūras:

Prevence. Vairāk ir jārunā par to sabiedrībā kopumā, televīzijā, radio, reklāmas, lai cilvēki zinātu par to. Jo vairāk un vairāk meitenes brauc, domājot, ka tās ir laba peļņa, bet kādas ir sekas pēc tam... (Intervija ar policijas/ prokuratūras pārstāvi)

Visgrūtāk ir preventīvi novērst tās fiktīvās laulības, kurās upuriem tiek radīts priekšstats, ka tās ir īstas jūtas un īsta laulība, un savas ievainojamības dēļ noteikts cilvēku tips tam notic:

Informācija ir viens. Ar informēšanu jau cenšas nodarboties. Bet kā tu informēsi, ja meitene domā, ka attiecības un laulības ir pa īstam? Ir daudz ievainojamības faktoru, kāpēc viņa tur nonāk - nelabvēlīga ģimene, garīgie traucējumi, persona pārāk uzticas, vai viņai ļoti gribas ģimeni, tāpēc pakļaujas. Šos apstākļus ir grūti novērst. (Intervija ar sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēju)

Eksperti uzsver, ka ir jāstrādā ar informēšanu visdažādākajos veidos, lai sabiedrība kopumā un īpaši riska grupas pārstāvji, būtu piesardzīgāki un uzmanītāki tajos gadījumos, kad var būt aizdomas par fiktīvām laulībām, ņemot vērā jau zināmās fiktīvo laulību pazīmes: laulības pēc iepazīšanās tiek ļoti steidzinātas, laulības ir saistītas ar trešo valstu valstspiederīgā uzturēšanās ES atļauju un citas.

Par informēšanu – ne tikai kampaņveidīgi, bet iestādes varētu painformēt tos, kuri plāno izbraukšanu no Latvijas, ka ir tāda iespēja atstāt savus kontaktus Konsulārajā reģistrā. Informēt par riskiem ievainojamākās mērķa grupas, kas varētu plānot aizbraukšanu. (Intervija ar sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēju)

Jāstrādā ar potenciālajiem upuriem, lai spēj izvērtēt riskus, pieņemt pareizu lēmumu. (Intervija ar sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēju)

Sievietes, kas pašas kļuvušas par ekspluatatīvu fiktīvo laulību upuriem, atzīst, ka viņu gadījumā liktenīga ir bijusi uzticēšanās pazīstamiem cilvēkiem un melīgiem solījumiem. Tādēļ viņu galvenais ieteikums ir pārbaudīt informāciju pirms izbraukšanas no Latvijas un pirms aizbraukšanas noskaidrot, kur var griezties pēc palīdzības:

Iesaku neuzticēties solījumiem, jo pēc tam ir ļoti lielas problēmas. (Intervija ar fiktīvās laulības upuri)

Nepiekrīst mājīgiem mīlestības apliecinājumiem un laimīgas dzīves solījumiem. (Intervija ar fiktīvās laulības upuri)

Iesaku neuzticēties pat tuviem draugiem, pārbaudīt informāciju pirms izbraukšanas no Latvijas, ievākt informāciju, kur griezties pēc palīdzības, ja nu tāda būtu nepieciešama. (Intervija ar fiktīvās laulības upuri)

Tās sievietes, kas pašas ir piekritušas iesaistīties fiktīvās laulībās, atzīst, ka tā ir bijusi muļķīga rīcība, kas rada daudz problēmas, tādēļ nepieciešams informēt sabiedrību par šādiem gadījumiem, lai citi neizdarītu līdzīgu kļūdu:

Daudz par to ir jārunā, cilvēki ir jāinformē, lai neizdara tādas muļķības, kā es. [...] Es ļoti nožēloju, šo savu rīcību, otrreiz vairs nekad tā nedarītu. (Intervija ar fiktīvās laulības upuri)

Jāsecina, ka sabiedrībā ir jāturpina stāstīt par fiktīvo laulību gadījumiem, par tām raksturīgajām pazīmēm, par fiktīvo laulību negatīvajām sekām, kā arī – kur un kā meklēt palīdzību, ja esi nokļuvis nelaimē.

Apmācības speciālistiem

Būtisks virziens, kur jāturpina darbs, ir arī speciālistu izglītošana, un nepieciešamība izglītēt attiecas uz dažāda veida speciālistiem:

Ļoti daudz jārunā ar speciālistiem. Speciālistu izglītošanai ir jābūt regulārai. (Intervija ar sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēju)

Vērtējot dažādu speciālistu kompetenci cilvēku tirdzniecības un ekspluatatīvu fiktīvo laulību jautājumā, ekspertu vērtējumā vislabāk apmācītie speciālisti Latvijā šobrīd ir sociālie darbinieki, bet noteikti nepieciešams nodrošināt skolu pedagogu, tiesnešu, prokuroru un policistu apmācības, diemžēl daļa tiesnešu un prokuroru nelabprāt piedalās dažādās apmācībās:

Situācija ar sociālo darbinieku izglītošanu ir vislabākā, jo viņi ir pietiekami labi apmācīti. [...] Tiesneši. [...] Ar viņiem strādāt ir ļoti sarežģīti. Pagājušajā gadā seminārs notika tiesneša amata kandidātiem. Diemžēl tiesneši vispār nevienā seminārā nebija, arī Latvijas Tiesnešu mācību centrs apmāca tikai tiesnešu palīgus jeb tos, kuri gatavojas kandidēt uz tiesneša amatu. (Intervija ar sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēju)

Vienā no intervijām ar sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēju atklājās, ka ne vienmēr parastā policijas iecirknī tiek atpazīts cilvēku tirdzniecības gadījums, kurā sieviete piespiesta stāties fiktīvās laulībās. Te gan jāuzsver, ka šo gadījumu nevar vispārināt, jo nav zināmas situācijas detaļas, un arī sociālo pakalpojumu sniedzēji pieļauj, ka sieviete pati, iespējams, nemācēja izsmeļoši informēt par konkrēto gadījumu. Vienlaikus tas tomēr ir būtiski nepalaist šo informāciju garām neievērotu, jo tas ir pamats secināt, ka nepieciešams veikt policijas darbinieku apmācības, lai viņi varētu identificēt cilvēku tirdzniecības vai varmācības ģimenē upurus un būtu gatavi sniegt upuriem informāciju, kur vērsties pēc sociālās un psiholoģiskās palīdzības. Šajā konkrētajā gadījumā, kad tika konstatēts, ka tas ir cilvēku tirdzniecības gadījums, sieviete savas negatīvās pieredzes dēļ atteicās sadarboties ar policiju, lai ierosinātu krimināprocesu:

Cilvēku tirdzniecība ir specifisks noziegums – nav tā, ka cilvēku paņēma, nozaga, aizbēga. Ir vairāki aspekti. Un, nereti vērstoties parastā policijas iecirknī, tur šādu gadījumu pat iespējams neatpazīst, varbūt pat neiedomājās, ka tā varētu būt cilvēku tirdzniecība. Otrs moments – policijas iecirkņos ir lietu kalni. To arī policisti neoficiāli atzīst, ka viņiem ir par daudz skatāmo lietu, pārāk liela noslodze. Tieši tāpēc, ja klienta iesniegumā nav kaut kas acīmredzami drausmīgs, atsaka pat pieņemt šo iesniegumu. [...] Svarīgi ir arī tas, kā upuris paskaidro iesniegumā rakstīto. Pat runājot ar mums, upuris turpina mīkstināt varmākas vainu. Varbūt rakstura dēļ vai emocionālas atkarības no varmākas dēļ nevar paskaidrot visus faktus. (Intervija ar sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēju)

Jāuzsver, ka, vērtējot policijas darbu, ir ļoti pozitīvas atsauksmes par ONAP speciālistu izpratni un ieguldījumu cilvēku tirdzniecības gadījumu izmeklēšanā, izpratnes trūkums dažkārt ir attiecināms uz pašvaldības policijas darbiniekiem:

Ja cilvēktirdzniecības gadījums policijā nonāk līdz konkrētajai nodaļai, kura ikdienā strādā ar šādiem gadījumiem, tur visu saprot, identificē un izmeklē lietu. Cita attieksme ir parastos iecirkņos – tur lietas būtībā neiedziļinās. (Intervija ar sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēju)

Ļoti pozitīvi ekspertu vidū tiek vērtēts Latvijas pārstāvniecību ārvalstīs darbs un sadarbība ar tām. Ļoti daudz fiktīvu laulību ierobežošanai un informēšanai par tām dara Latvijas vēstniecība Īrijā, bet ne tikai. Piemēram, sociālo pakalpojumu sniedzēji informē par Latvijas vēstniecības Grieķijā sniegto atbalstu, kur Latvijas vēstniecība sadarbībā ar Grieķijas policiju palīdzēja Latvijai pilsoni tikt prom no ekspluatatora:

Vienā gadījumā veiksmīgu atbalstu sniedza vēstniecība Grieķijā. Radinieki sazinājās ar vēstniecību, kuras darbiniece piezvanīja meitenei un palūdza iedot telefonu kādam garāmgājējam, lai izsauca policiju, līdz ar ko meitene nokļuva policijas iecirknī un aizsardzībā. Tur gan bija viena problēma, jo meitene nerunāja ne angļu, ne krievu valodā, bet mēs radām risinājumu komunikācijai, piesaistot vēstniecības un savus darbiniekus kā tulkus. Savukārt policija bija pretimnākoša – viņi bija gatavi ar meiteni aizbraukt uz pagaidu dzīvesvietu, lai meitene varētu paņemt savas personīgās lietas. (Intervija ar sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēju)

Lai šāda veida sadarbība īstenotos, ir ļoti būtiski, ka visas iesaistītās puses ir informētas par ekspluatatīvu fiktīvo laulību problēmu un rīcības veidiem – ko darīt šādā gadījumā, kā sniegt palīdzību, un pieredze Latvijā liecina, ka daudzas iestādes ļoti sekmīgi sadarbojas. Lai to arī turpmāk nodrošinātu, ir ļoti būtiski, ka visi speciālisti, kam var iznākt saskare ar fiktīvo laulību upuriem - policisti, sociālie darbinieki, vēstniecību, migrācijas dienestu un dzimtsarakstu nodaļu darbinieki, pie vismazākajām aizdomām par ekspluatatīvu fiktīvo laulību gadījumu (piemēram, laulātie nerunā vienā valodā, spēj sazināties tikai ar starpnieku) sniegtu potenciālajam upurim informāciju par fiktīvo laulību riskiem un kur vērsties pēc palīdzības. Kā liecina ekspluatatīvo fiktīvo laulību upuru lietas un intervijas, varbūt tieši dzimtsarakstu nodaļa vai migrācijas dienests var būt tā vieta, kur upuris cer saņemt palīdzību, jo atrodoties ekspluatatora kontrolē baidās par savu drošību un tādēļ nemeklē palīdzību. Lai sniegtu konkrētajam cilvēkam nepieciešamo informāciju, ir jāprot atpazīt gan aizdomīga situācija, gan arī iespējama upuris, un šī iemesla dēļ ir nepieciešamas apmācības:

Cilvēku tirdzniecības gadījumus ir jāmeklē saskaņā. Sociālais darbinieks ne vienmēr spēs saskaņā specifiskas norādes uz cilvēku tirdzniecības faktu, tas ir jāiemāca. Un tas ir liels atbalsts, ka sociālajā dienestā ir profesionālis, kas ir dzirdējis par cilvēku tirdzniecību. Tādos gadījumos sadarbība sociālo gadījumu risināšanā ir daudz veiksmīgāka. (Intervija ar sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēju)

Nepieciešams izglītēt speciālistus, piemēram, bāriņtiesu un pašvaldības policiju darbiniekus, kuri spētu atpazīt cilvēku tirdzniecības gadījumus. Savukārt mācībās

jāpiedalās arī prokuroriem, papildus iegūstot informāciju par upuru psiholoģisko stāvokli, jo izpratne par to var palīdzēt lēmuma pieņemšanā. Cilvēku tirdzniecības lietas tomēr nav ikdienišķas lietas. (Intervija ar sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēju)

Normatīvais regulējums, cilvēku tirdzniecības jēdziena un ievainojamības jēdziena izpratne

Daudzi eksperti uzskata, ka šobrīd Latvijā izveidotais normatīvais regulējums ir labs, īpaši pozitīvi tiek vērtētas izmaiņas, kas veiktas pēdējos gados – Krimināllikuma 285.² pants un ievainojamības jēdziens Krimināllikuma 154.² pantā:

Manuprāt, Latvijai ir ļoti labs šis likums, tikai jābūt pielietot. [...] Piemēram, KL 154.² pantā tagad ielika ievainojamības jēdzienu. Tas ir ļoti labi. Tagad var pierādīt, ka meitene tikusi piespiesta, ja viņai ir garīgā atpalcība. (Intervija ar sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēju)

Par to ievainojamību. Jau braukājot pa semināriem uzzināju, tiesnesis no Lietuvas stāstīja, ka Lietuvā likumdošanā ir tāda pazīme kā ievainojamība. Visu laiku gaidīju, kad pie mums būs. Man bija viena krimināllieta, kur es mēģināju pierādīt, ka meitenes, kuras brauca uz ārzemēm, ir bezpalīdzības stāvoklī, viņas nevarēja saprast, nevarēja rīkoties, kā vajadzēja. Ļoti labi, ka mums ir pieņemts šāds jēdziens. Es uzskatu, ka tas ir liels atvieglojums mūsu darbā. (Intervija ar policijas/prokuratūras pārstāvi)

Attiecībā uz ievainojamības jēdziena izmantošanu praksē daži eksperti atsauca ļoti pozitīvi, bet citi ir skeptiski, un norāda, ka vēl ir jāiemācās šo jauno regulējumu izmantot, un ir jāskatās un jāanalizē, kāda ir tiesu prakse, kā tiek interpretēta personas ievainojamība:

Ja tiek izmantots ievainojamības stāvoklis, būs jāskatās, kā praktiķi iedos to tvērumu šim jēdzienam. Tas vēl ir netverams. Mums nav tāds izsmeļošs saturs šim jēdzienam likumā, tas vēl tikai ar tiesu praksi tiks veidots. Ka tiek izmantota viņas bezpalīdzība. (Intervija ar ekspertu - juristu)

Kopumā ievainojamības jēdziena iekļaušana Krimināllikuma pantā par cilvēku tirdzniecību turpmāk ļaus vairāk gadījumus attiecināt uz KL 154.² pantu par cilvēku tirdzniecību, jo līdz šim, ja sievietē bija labprātīgi stājusies fiktīvās laulībās, lai arī pēc tam apkrāpta un pakļauta ekspluatācijai, tās lietas skatīja, pamatojoties uz Krimināllikuma 285.² pantu par ļaunprātīgu personas nodrošināšanu ar iespēju likumīgi iegūt tiesības uzturēties Latvijas Republikā, citā Eiropas Savienības dalībvalstī, Eiropas Ekonomikas zonas valstī vai Šveices Konfederācijā:

Redzēs, kā šī ievainojamība, ko mēs ielikām cilvēku tirdzniecībā, kā līdzeklis, tas varētu iedot vairāk situācijas, ka aiziet no KL 285.² panta uz cilvēku tirdzniecību. Bet tur jāskatās par to ekspluatāciju, kā praktiķi uzskata. (Intervija ar ekspertu - juristu)

Vairāki eksperti uzsver, ka šobrīd vēl nevar izvērtēt, kā jaunais regulējums par personas ievainojamību strādā, jo nav tiesu prakses. Tikai ar tiesvedību, pārsūdzībām un Augstākās tiesas spriedumiem veidosies prakse, kā šo ievainojamības jēdzienu interpretēt, jo sākumā ir diezgan liela neziņa un atšķirīgas interpretācijas:

Par ievainojamību. Tas ir ļoti strīdīgi. Kad izveidosies prakse, tad būs zināms. Visi gaida, kad būs pirmās lietas un pirmie spriedumi. Jo viens prokurors saskata noziegumu, bet cits nē. Līdz brīdim, kad tiek veikts Augstākās tiesas apkopojums par problēmu. Jo tā ir, ka policijai ir viens skatījums, prokuroram cits skatījums, tiesnesim – vēl cits skatījums. (Intervija ar ekspertu - juristu)

Lai veidotos vienota prakse, un nebūtu tik daudz pretrunu un atšķirīgu interpretāciju policijas, prokuroru un tiesnešu darbā, nepieciešamas kopīgas mācības, semināri, lai izdiskutētu dažādi interpretētos jautājumus un zinātu, ko ir nepieciešams pierādīt un kādus pierādījumus ir jāvāc:

Jebkurš jauns pants, kad ir pieņemts, ir nepieciešamas mācības, semināri. Lai zinātu, ko ir nepieciešams pierādīt, kādus pierādījumus ir jāvāc. (Intervija ar policijas/ prokuratūras pārstāvi)

Ekspertu intervijas liecina, ka normatīvais regulējums attiecībā uz cilvēku tirdzniecību tiek atšķirīgi interpretēts policijas, prokuroru un tiesnešu darbā. Policistu pieredzē ir gadījumi, kur policijas veiktie pasākumi, lai atklātu vervētāju tīklus, netiek interpretēti kā noziegums, jo nav cietušo. Tiesneši lietas, kas uzsāktas, pamatojoties uz vervēšanas identificēšanu, neklasificē kā noziedzīgu nodarījumu, bet tikai kā nozieguma nodarījuma mēģinājumu, un tās ir arī grūti klasificēt kā cilvēku tirdzniecības gadījumu (tādēļ tās ir lietas pēc KL 285.² panta), netiek ņemts vērā personas ievainojamības aspekts.

2009.-2010. gadā bija gadījumi, ko policija izmeklējusi veselu gadu, vācot materiālus, bet prokurors pieņēmis lēmumu, ka šeit nav nozieguma sastāva. Atšķirīgās cilvēku tirdzniecības normatīvā regulējuma interpretācijas bija viens no faktoriem, kas veicināja Krimināllikuma 285.² panta izstrādi un virzīšanu, jo līdzšinējais regulējums ierobežoja policistus kaut ko pasākt, lai apkarotu ekspluatatīvas fiktīvas laulības, kuras nevar klasificēt par piespiedu laulībām.

Problēma, kas tika identificēta 2009.-2010. gadā: bija izmeklēšana, apjomīga, sarežģīta, kur tiešām bija ievainojamība, garīgā atpalcība iesaistītajām meitenēm. Prokurors vienkārši pateica, ka viņš šo lietu izbeidz, jo šajā lietā nav nozieguma sastāva, un nekur Krimināllikumā nav minētas fiktīvas laulības. Arguments, ka ir noziedzīgas darbības, netika ņemts vērā. Lieta bija ārkārtīgi apjomīga. Gadu strādāja, milzīga lieta, bet izrādās, ka Krimināllikumā nav rakstīts, nav šāda jēdziena. [..] Ļoti nepatīkami, ka policisti strādā, un prokurors pasaka, ka te nav pamata ierosināt lietu. (Intervija ar ekspertu - juristu)

Saskaņā ar šobrīd spēkā esošo regulējumu, tajos gadījumos, kad ir piespiedu fiktīvās laulības, tiek inkriminēta cilvēku tirdzniecība (Krimināllikuma 154.² pants), bet ja laulības slēgtas brīvprātīgi, tad tiek piemērots Krimināllikuma 285.² pants:

Manā krimināllietā ir epizodes, kur ir iesaistītas fiktīvās laulībās brīvprātīgi un kur ir piespiedu kārtā. Kur ir piespiedu kārtā, es inkriminēju cilvēku tirdzniecību. Ja būtu atrunāts par piespiedu fiktīvām laulībām KL 285.² pantā, tad mums nevajadzētu inkriminēt cilvēku tirdzniecību. (Intervija ar policijas/ prokuratūras pārstāvi)

Domstarpības policistu un prokuroru vidū, kā arī nepārtrauktie palīgā saucieni no Latvijas pārstāvniecības Īrijā, veicināja gan Krimināllikuma 285.² panta izstrādi, gan arī normatīvā regulējuma par cilvēku tirdzniecību pilnveidošanu, un 2014. gada 25. septembrī tika pieņemti grozījumi Krimināllikuma 154.² pantā par ievainojamību.

Vienam tas ir noziegums, citam nav. Policijas viedoklis ir, ka, ja šis cilvēks ierodas un saka, ka viņu piespieda, tad jā – te varētu būt ievainojamības stāvoklis. Bet - ja viņu noķēra, un tikai tad viņš sāka stāstīt, ka mani piespieda, biju bezpalīdzīgs, tas vairs nav ievainojamības stāvoklis. [...] Tad jau mums neviens vairs cietumā nebūs, jo visi zagļi un slepkavas teiks, ka viņus piespieda, viņiem draudēja. Tātad jābūt praksei, kur šo var piemērot un kur nevar. Primārais jautājums: kas būs pierādījums? (Intervija ar ekspertu - juristu)

Salīdzinot ar prokuratūras darbinieku un policijas izpratni, sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēju vidū ir sastopama vēl plašāka cilvēku tirdzniecības definīcijas izpratne. Viņi cenšas pierādīt, ka arī brīvprātīgas fiktīvas laulības, ja persona ir tikusi apkrāpta vai ir izmantota personas ievainojamība, viņuprāt, būtu jāuzskata par cilvēku tirdzniecību:

Mums ir strīds ar policiju par to, jo viņi pieturās pie definīcijas un vārdiem. Mēs ierosinām, lai atzīšanas kritēriji modernizētos. Ņemt vērā, ka piespiedu elements lēnām pazūd, un biežāk ir krāpšana. (Intervija ar sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēju)

Vienlaikus arī sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēji atzīst, ka ne visas laulības ar trešo valstu valstspiederīgajiem ir jāuzskata par fiktīvām un saistāmas ar ekspluatāciju, bet ir jāskatās, vai ir bijusi vervēšana, vai ir bijusi krāpšana, vai ir izmantota personas ievainojamība un vai laulības ir saistītas ar uzturēšanās atļaujas iegūšanu.

Ne katra laulība ar trešo valstu pilsoni ir fiktīva, tā var būt arī patiesa, taču arī tādā laulībā var būt vardarbība. Tāpēc šie jautājumi ir šaubīgi – pēc pazīmēm izskatās, ka jā – tur ir vervēšana, izmantojot ievainojamības stāvokli, viltu un nolūkā dabūt uzturēšanās atļauju. (Intervija ar sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēju)

Fiktīva laulība, kas nav uzskatāma par ekspluatatīvu fiktīvu laulību, saskaņā ar ekspertu viedokli, ir tāda, kurā pāris dzīvo atsevišķi un nav nekādas vardarbības un draudu:

Tīra fiktīva laulība, kur nepiekauj, fiktīvi laulātie dzīvo atsevišķi, bet tikko parādās ekspluatācijas elementi, vardarbība – to var identificēt kā cilvēku tirdzniecību. (Intervija ar sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēju)

Eksperti arī atzīst, ka situācijas, kas Latvijā sociālo pakalpojumu sniedzēju vidū tiek uzskatītas par cilvēku tirdzniecību, citās valstīs tiek uzlūkotas kā kultūru atšķirības un nesaskaņas ģimenē, nesaskatot laulību saistību ar uzturēšanās atļauju iegūšanu un migrācijas normatīvā regulējuma ļaunprātīgu izmantošanu:

Katrā valstī uz šādu laulību skatās savādāk. Īri vai angļi to uzskata par kultūru atšķirībām, nesaskaņas ģimenē – ko var darīt, ka nespēj sadzīvot; kāda tur cilvēku tirdzniecība. Latvijā to atpazīst, jo mērķis nav bijis dibināt ģimeni, bet uz noslēgto laulību pamata iegūt uzturēšanās atļauju ES valstīs. (Intervija ar sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēju)

Kopumā galvenā problēma un izaicinājums, kas saistīts ar normatīvo regulējumu, ir tas, ka policistu, prokuru un tiesnešu vidū vēl nav skaidras izpratnes par to, kā piemērojams punkts par ievainojamību, trūkst tiesu prakses, tādēļ likumā paredzētais pants par ievainojamību šobrīd netiek pilnībā izmantots.

Izpratnes paaugstināšana ES mērogā

Intervijas ar Latvijas ekspertiem atklāj, ka viņi vairākkārtīgi saskārušies ar citu valstu speciālistu ES izpratnes trūkumu par cilvēku tirdzniecības veidiem un nepieciešamību cīnīties ar fiktīvām laulībām, kas noslēgtas, lai nodrošinātu trešo valstu valstspiederīgajiem uzturēšanās atļaujas. Daži eksperti ļoti tieši norāda, ka ir valstis, kas ļoti liberāli izturas pret migrācijas regulējuma pārkāpumiem (trešo valstu valstspiederīgo atrašanos valstī bez likumīga pamata), kā arī īsti nesaskata cilvēku tirdzniecības pazīmes ekspluatatīvu fiktīvo laulību gadījumā, un uzskata, ka, ja jau Latvijas pilsones slēdz šādas laulības, tad tā ir Latvijas problēma. Salīdzinoši kā aktīvākās valstis, kas centušās pievērst citu valstu uzmanību šai problēmai, tiek minētas Latvija un Portugāle:

Ir valstis, kas vispār nevēlas šo jautājumu risināt, bet Latvija un Portugāle cenšas iekustināt citas valstis. [...] Eiropa ir ārkārtīgi inerta. Tur ir tā lielākā nelaime. (Intervija ar ekspertu - juristu)

Tomēr zināmas izmaiņas attiekmē un uzlabojumi ir vērojami tieši pēdējos gados, un tas ir attiecināms arī uz HESTIA projekta atbalstīšanu un īstenošanu:

Cita izpratne ir: Kamēr nesprāgs kāds dvīņu tornis, visiem būs vienalga. [...] Kamēr nebūs kritiskais punkts, tikmēr nekas nenotiks. Tomēr pēdējie divi gadi - šim jautājumam Eiropā pieskaras arvien nopietnāk. (Intervija ar ekspertu - juristu)

Tieši pēdējā gada laikā veiksmīga sadarbība veidojas ar Īrijas iestādēm, tai skaitā Īrijas Gardu, jo no Īrijas puses tiek izteikti piedāvājumi strādāt pie kopīgas izmeklēšanas. Ņemot vērā to, ka Latvijas pārstāvniecība Īrijā un ONAP 3. nodaļa centās pievērst Īrijas uzmanību šīm problēmām jau kopš 2006. gada, var teikt, ka ilggadējās pūles ir vainagojušās panākumiem. Ļoti būtiski, ka Īrijā ir izveidota specializēta nodaļa darbam ar fiktīvām laulībām, kas daudz mērķtiecīgāk var strādāt tieši ar šo problēmu. Latvijā sekmīgākam darbam cilvēku tirdzniecības novēršanā būtu vēlams izveidot arī specializēto nodaļu prokuratūrā, kuras prokuru darbs būtu saistīts tikai ar cilvēku tirdzniecības apkarošanu:

Tagad mēs saņemam piedāvājumu no Īrijas kolēģiem veidot kopīgas izmeklēšanas komandas [angliski JIT - Joint Investigation Team] par fiktīvām laulībām kopā ar viņiem. [..] Viņi ir izveidojuši speciālo nodaļu, kas strādās tikai un vienīgi uz virzienu: fiktīvas laulības, iespējams, saistībā ar cilvēku tirdzniecību, specializētā nodaļa. [..] Ne tikai pie mums, bet arī ārzemēs parasts policijas darbinieks ir mazāk aktīvs cilvēku tirdzniecības noziegumu izmeklēšanā. [..] Latvijas policijai efektīvai cilvēku tirdzniecības noziegumu atklāšanai un izmeklēšanai pietrūkst gan cilvēku un tehnisko resursu, gan finansējuma. Iekams tas nav – nevar sagaidīt pārsteidzošus rezultātus. (Intervija ar policijas/ prokuratūras pārstāvi)

Viens no ekspertiem fiktīvo laulību apkarošanas nepieciešamību pamato ar terorisma riskiem, jo viņš ir informēts par gadījumu, kad bijis terorakta mēģinājums Edinburgā, Lielbritānijā, kur divi Pakistānas izcelsmes vīrieši, kas precējušies ar Latvijas pilsonēm, mēģinājuši īstenot spridzināšanu Edinburgas lidostā.

Daudzi Latvijas eksperti intervijās uzsver, ka saskārušies ar to, ka citu valstu sadarbības partneri ļoti labticīgi izturas pret trešo valstu valstspiederīgajiem, un reālas pārbaudes, lai noskaidrotu patieso situāciju, netiek veiktas. Viens tāds piemērs ir saistīts ar gadījumu, kad tika mēģināts piedzīt ekspluatatīvās fiktīvās laulības dzimušam bērnam uzturlīdzekļus caur Uzturlīdzekļu garantijas fondu, bet Īrijas atbildīgie ierēdņi bez pierādījumiem vienkārši ticēja uz vārda vīrietim, ka viņš nodrošina savu bērnu ar uzturlīdzekļiem:

Bija gadījums, kad mēs pieprasījām caur Uzturlīdzekļu garantiju fondu bērnam pabalstus. Bērna tēvs dzīvo Īrijā. Aizsūtījām Īrijas varas iestādēm pieprasījumu. Tiekoties ar bērna tēvu, Īrijas iestāžu darbinieki saņēma vīrieša mutisku apliecinājumu, ka viņš reizi mēnesī sūta bērnam naudu. Mums tika atsūtīta ziņa, ka tēvs palīdz bērnam ar iztikas līdzekļiem. Diemžēl Īrijas iestādes nepārbaudīja, vai ir pierādāmi fakti, ka viņš tiešām to dara. Tic uz vārda. Uz iegūtās informācijas no Īrijas iestādes pamata sieviete šobrīd nevar saņemt nekādus pabalstus no Uzturlīdzekļu garantiju fonda. (Intervija ar sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēju)

Šo konkrēto gadījumu gan nevar vispārināt, bet kopumā tas ir vairāku ekspertu viedoklis, ka Latvijā, salīdzinot ar daudzām citām ES valstīm, stingrāk kontrolē trešo valstu valstspiederīgo likumīgu atrašanos Latvijas teritorijā un to, vai ārvalstnieki ievēro Latvijas normatīvo regulējumu. Eksperti, kas izsakās par šo jautājumu, ir vienisprātis, ka valsts un tās pilsoņu interesēs ir nodrošināt stingru migrācijas kontroli un aktīvi strādāt, lai mazinātu nelikumīgu migrāciju, kas pamatota ar fiktīvām laulībām, bet to nav iespējams īstenot Latvijai vienai pašai bez vienotas izpratnes ES līmenī.

Secinājumi un ieteikumi

Ekspluatatīvo fiktīvo laulību veidi un pazīmes

Pētījums atklāj trīs galvenos veidus, kā sievietes tiek iesaistītas **ekspluatatīvās fiktīvās laulībās**. Pirmkārt, var identificēt cilvēku tirdzniecības gadījumus, kur persona piespiesta stāties fiktīvās laulībās (piespiedu fiktīvās laulības). Otrkārt, ir cilvēku tirdzniecības gadījumi, kur, lai gan persona sākotnēji piekritusi stāties fiktīvās laulībās, tomēr pēc tam ir apkrāpta un pakļauta vardarbībai un līdz ar to arī pakļauta ekspluatācijai fiktīvām laulībām. Trešais ekspluatatīvo fiktīvo laulību veids ir fiktīvas laulības, kur personai sākotnēji radīts priekšstats, ka tā ir īsta laulība, bet pēc laika izrādās, ka tā ir krāpšana (vienpusējas fiktīvas laulības - laulības no vīra puses ir fiktīvas, no sievas puses – īstas).

Visu trīs ekspluatatīvo fiktīvo laulību veidu kopīgās pazīmes ir saistītas ar vervēšanas mehānismiem – visos gadījumos tiek izmantota krāpšana un manipulēšana ar upuri bezpalīdzības stāvoklī, tiek izmantota upura ievainojamības stāvoklis. Ja piespiedu fiktīvo laulību gadījumā krāpšana ir veids, kā upuri aizvilināt no Latvijas (visbiežāk tiek solīts darbs kaut kur ārzemēs, kur varēs labi nopelnīt), tad brīvprātīgu fiktīvo laulību gadījumā krāpšana ir novērojama attiecībā uz veidu, kā darījums notiks: upuri domā, ka pēc laulībām uzreiz saņems naudu un varēs braukt atpakaļ, bet realitātē nauda netiek samaksāta, ir jādzīvo ar „vīru” kopā, lai pārliecinātu migrācijas dienestus par īstām laulībām, un persona tiek pakļauta vardarbībai. Vienpusēju fiktīvo laulību gadījumā upurim tiek radīta ilūzija par īstām attiecībām.

Upura ievainojamība ir kopīga pazīme visos trīs gadījumos, un biežāk sastopamie ievainojamības aspekti ir: nabadzība, nelabvēlīgi ģimenes apstākļi (disfunkcionālas ģimenes), zems izglītības līmenis, diagnosticēta vidēji smaga vai smaga garīgās atpalcības pakāpe, vājas sociālās prasmes. Ekspluatācijas veidi dažādos gadījumos var būt atšķirīgi, bet visbiežāk sastopamie ir:

- 1) iesaistīšana noziedzīga nodarījuma izdarīšanā – fiktīvās laulībās, dažkārt arī citās nelikumīgās darbībās, piemēram, citu upuru vervēšanā, zagšanā;
- 2) piespiedu seksuālo pakalpojumu sniegšana fiktīvajam vīram, dažkārt arī viņa radiem vai draugiem;
- 3) verdzības stāvoklis – personas brīvību ierobežošana, pilnīga kontrole: nevar atstāt savu istabu, nevar kontaktēties ar tuviniekiem, draugiem, jāpieņem svešas tradīcijas u.c., psiholoģiskas un fiziskas vardarbības situācija, pilnīga ekonomiska atkarība, dzīve nepārtrauktu draudu ēnā.

Uz ekspluatatīvo fiktīvo laulību gadījumiem Latvijā ir piemērojams Austrālijas pētnieku (Lyneham & Richards 2014) pētījumā par cilvēku tirdzniecību un laulībām Austrālijā secinātais, ka šajos cilvēku tirdzniecības gadījumos raksturīgākā ekspluatācijas forma nav ne piespiedu darbs, ne seksuālā ekspluatācija, bet upura personības, patības ekspluatācija (angliski „the exploitation of the very personhood of the victim”), kas ietver gan upura ekspluatāciju darbā (kalpība mājās vai piespiedu darbs ārpus mājas), upura ķermeņa ekspluatāciju (seksuālo pakalpojumu sniegšana, reprodukcijas kontrole no izmantotāja puses, plašākā nozīmē kontrole pār upuru ķermeni); psiholoģiskā verdzība, brīvības zaudēšana.

Attiecībā uz Latvijā identificētajiem trīs ekspluatatīvo fiktīvo laulību gadījumiem atšķiras tas, cik lielā mērā eksperti ir vienprātis, ka tos var uzskatīt par cilvēku tirdzniecības gadījumiem. Ja vairums ekspertu atzīst, ka pirmie divi gadījumi Latvijā tiek uzskatīti par cilvēku tirdzniecību (attiecībā uz otro gadījumu gan jāpiemin, ka ne vienmēr to izdodas pierādīt, un arī citās valstīs šo gadījumu ne vienmēr uzskata par cilvēku tirdzniecību), tad vissarežģītākais ir trešais gadījums. Vienpusēju fiktīvo laulību gadījumā ļoti bieži ir grūtības pierādīt, ka tās ir fiktīvas laulības, kā arī to, ka tā būtu cilvēku tirdzniecība, jo, pirmkārt, paši upuri bieži vien ilgstoši nevēlas atzīt, ka viņu laulības nebija īstas un viņas ir tikušas apkrāptas. Otrkārt, šajās laulībās lielākoties dzimst bērni, kas it kā apliecina īstu attiecību pastāvēšanu. Treškārt, problēmas un vardarbība bieži vien tiek novērotas tikai vairākus gadus pēc laulībām, kas arī apgrūtina pierādīt to, ka sākumā, iespējams, ir bijusi vervēšana un krāpniecība, jo problēmas un vardarbība ir arī normālās laulībās, kas veidotas, lai patiešām dibinātu ģimeni, nevis tikai lai iegūtu uzturēšanās atļauju. Vienlaikus Latvijas ekspertu vidū ir speciālisti, kas uzsver, ka Latvijā ir pieredze arī šādās laulībās saskatīt krāpniecību un fiktīvās laulības pazīmes, no kurām būtiskākās ir šīs: trešo valstu valstspiederīgā uzturēšanās atļaujas vienīgais pamats ir laulība ar Latvijas pilsoni; piedāvājums precēties tiek izteikts uzreiz pēc iepazīšanās; trešo valstu valstspiederīgais visādi veicina grūtniecības iestāšanos un kopīga bērna piedzimšanu, jo kopīgs bērns ir pietiekošs pamats, lai pieprasītu uzturēšanās atļauju ES; laulības tiek organizētas ārpus Latvijas valstī, kur ir ļoti minimāla kontrole attiecībā uz laulību slēgšanas procedūru; laulību ceremonijā nepiedalās līgavas vecāki, radnieki, draugi; attiecības ģimenē (vardarbības cikls) ir pakārtotas nepieciešamībai apmeklēt migrācijas dienestus.

Galvenās problēmas un izaicinājumi ekspluatatīvo fiktīvo laulību novēršanā

Ņemot vērā to, ka palielinās tieši krāpniecisku ekspluatatīvo fiktīvo laulību skaits, kur sākotnēji upuris ir piekritis sadarboties, un samazinās piespiedu fiktīvo laulību skaits, viens no galvenajiem izaicinājumiem ir, izmantojot esošo cilvēku tirdzniecības definējumu, pierādīt, ka tas ir bijis cilvēku tirdzniecības gadījums.

Lai cilvēku tirdzniecības definējums normatīvajā regulējumā būtu sekmīgāk izmantojams, arī tika veiktas izmaiņas KL 154.² pantā, kas stājās spēkā 2014. gada 20. oktobrī. Tomēr vairāku ekspertu atziņas liecina, ka policistu, prokuroru un tiesnešu vidū vēl nav skaidras izpratnes par to, kā piemērojams ievainojamības jēdziens, trūkst tiesu prakses, tādēļ likumā noteiktais par ievainojamības stāvokli šobrīd netiek pilnībā izmantots.

Otrs aktuālākais izaicinājums Latvijā ir tas, ka līdz šim preventīvie pasākumi cilvēku tirdzniecības novēršanai, kas vērsti uz sabiedrības izglītošanu, ir īstenoti galvenokārt projektu veidā. Valsts programmā līdz šim nav bijis piešķirts pastāvīgs finansējums regulāras prevences nodrošināšanai.

Treškārt, jānorāda, ka gan normatīvā regulējuma izmaiņām, gan arī sabiedrības un atsevišķu riska grupu informēšanai būtu jābūt saistītai ar regulāru speciālistu apmācību, lai nodrošinātu vienotu izpratni par problēmu un darbību ar dažādām iestādēm. Lai šāda veida sadarbība īstenotos, ir ļoti būtiski, ka visas iesaistītās puses ir

informētas par ekspluatatīvu fiktīvo laulību problēmu un rīcības veidiem – ko darīt šādā gadījumā, kā sniegt palīdzību.

Ceturtkārt, vairāku ekspertu viedoklis ir, ka Latvijā, salīdzinot ar daudzām citām ES valstīm, atbildīgās iestādes stingrāk kontrolē trešo valstu valstspiederīgo likumīgu atrašanos Latvijas teritorijā un to, vai ārvalstnieki ievēro Latvijas normatīvo regulējumu. Daži eksperti norāda, ka ir valstis, kas ļoti iecietīgi izturas pret migrācijas regulējuma pārkāpumiem (trešo valstu valstspiederīgo atrašanos valstī bez likumīga pamata), kā arī laulību regulējumu, un nesaskata cilvēku tirdzniecības pazīmes ekspluatatīvu fiktīvo laulību gadījumā. To ļaunprātīgi izmanto trešo valstu valstspiederīgie, kas saredz iespēju izmantot laulību institūciju, lai iegūtu uzturēšanās atļauju ES. Ņemot vērā to, ka ES migrācijas kontroli var īstenot tikai visas ES valstis kopīgi sadarbojoties, lai mazinātu nelikumīgu migrāciju, kas pamatota ar fiktīvām laulībām, nepieciešama vienota izpratne par ekspluatatīvu fiktīvo laulību problēmu visas ES līmenī.

Ieteikumi

On national level

1. To examine the possibility of including the concept of “exploitative sham marriage” in the Latvian legal regulation. One of the solutions would be including this concept in the description of the concept of exploitation in the third part of CL Section 154².
2. To provide training seminars for prosecutors and judges in order to promote a uniform understanding of the concept of human trafficking, vulnerability and exploitative sham marriage, and the application of the Latvian legal regulations.
3. To establish a specialised department for combating human trafficking at the prosecutor’s office.
4. To increase the capacity of the State Police Main Criminal Police Board Organised Crime Combating Board (OCCB) 3rd Department for Combating Human Trafficking and Pimping and ensure all the modern technologies are available for their use.
5. To improve the capacity of the municipal police to identify victims of human trafficking and expand their knowledge about actions to take in such cases, by organising training for employees of municipal police.
6. To continue organising training for specialists, implementing systemic approach, to facilitate informing specialists of all regions and local governments.
7. To facilitate the capacity of all professional groups who potentially might come into contact with a victim of human trafficking so that they would be able to identify the victims more efficiently
8. To increase the awareness in the society in general, and among particular target groups about the risks that are linked to sham marriages with third party nationals. Ensure that information campaigns are systematic and conducted within the framework of implementing Guidelines on Human Trafficking, 2014–2020.

On international level

1. To facilitate recognition of the phenomenon “exploitative sham marriage” on all levels by organising international discussions, seminars, conferences, and cooperation projects.
2. To facilitate the understanding within the EU countries about the need to implement stricter control over marriages of EU citizens with third country nationals ensuring that it is impossible for third country nationals who reside in the particular country illegally to marry, requiring documents proving the marital status of the person (has or has not been married before).
3. To facilitate the understanding of the EU countries of the need to delay concluding of suspicious marriages in situations where there are grounds to consider that the marriage could be fictitious: those applying for registration of marriage are unable to converse among themselves, and they do not know anything about each other. To provide for the possibility that in the case of suspicious marriage the applicants are interviewed separately.
4. To criminalise concluding of sham marriages with third country nationals in all EU Member States.

Nacionālā līmenī

9. Izvērtēt iespēju iekļaut Latvijas normatīvajā regulējumā jēdzienu „ekspluatatīvas fiktīvas laulības”. Viens no risinājumiem ir šo jēdzienu iekļaut pie ekspluatācijas jēdziena raksturojuma KL 154.² pantā trešajā daļā.
10. Īstenot prokuroru un tiesnešu apmācības vai seminārus, lai veicinātu vienota cilvēku tirdzniecības, ievainojamības un ekspluatatīvu fiktīvu laulību jēdziena izpratni un Latvijas normatīvā regulējuma piemērošanu.
11. Izveidot specializēto cilvēku tirdzniecības apkarošanas nodaļu prokuratūrā;
12. Celt Valsts policijas Galvenās Kriminālpolicijas pārvaldes Organizētās noziedzības apkarošanas pārvaldes (ONAP) 3. nodaļas cilvēku tirdzniecības un sutenerisma apkarošanai kapacitāti un nodrošināt ar tehniskajiem līdzekļiem, lai būtu pieejamas modernās tehnoloģijas;
13. Paaugstināt pašvaldības policijas spēju identificēt cilvēku tirdzniecības upurus un pilnveidot viņu zināšanas, kā šajā gadījumā jārikojas, organizējot pašvaldības policijas darbinieku apmācības.
14. Turpināt organizēt speciālistu apmācības, īstenojot sistēmisku pieeju, lai sekmētu visu reģionu un pašvaldību speciālistu informēšanu.
15. Sekmēt to, ka visi speciālisti, kas potenciāli var saskarties ar cilvēku tirdzniecības upuri, prot to atpazīt un zina, kādu palīdzību var tam piedāvāt.
16. Celt sabiedrības kopumā un arī noteiktu riska grupu informētību par riskiem, kas saistīti ar fiktīvām laulībām ar trešo valstu valstspiederīgajiem un iespējamo krāpniecību. Nodrošināt informēšanas kampaņu sistēmiskumu Cilvēku tirdzniecības pamatnostādņu 2014.-2020.gadam īstenošanas ietvaros.

Starptautiskā līmenī

5. Veicināt fenomena „ekspluatatīvas fiktīvas laulības” atpazīšanu visos līmeņos, organizējot starptautiskas diskusijas, seminārus, konferences un sadarbības projektus.
6. Veicināt ES dalībvalstu izpratni par nepieciešamību stingrāk kontrolēt ES pilsoņu laulības ar trešo valstu valstspiederīgajiem, nodrošinot to, ka laulāties nevar trešo valstu valstspiederīgie, kas uzturas konkrētajā valstī nelegāli,

prasot dokumentus, kas apliecina personas statusu (ir vai nav iepriekš precējies).

7. Veicināt ES dalībvalstu izpratni par nepieciešamību aizkavēt aizdomīgu laulību slēgšanu situācijās, kad ir pamats domāt, ka laulība varētu būt fiktīva: laulību pieteicēji nespēj savā starpā sazināties, un viens par otru neko nezina. Paredzēt iespēju, ka aizdomīgu laulību gadījumā intervijas ar laulību pieteicējiem notiek ar katru atsevišķi.
8. Kriminalizēt fiktīvu laulību ar trešo valstu valstspiederīgajiem slēgšanu visās ES dalībvalstīs.

Izmantoto avotu un literatūras saraksts

Buša, Vija (2015): *Prezentācija: Fiktīvās laulības: cilvēku tirdzniecības forma?* Latvijas vēstniecība Īrijā. Prezentēta 03.06.2015. Briselē.

Cilvēku tirdzniecības pamatnostādnes 2014.-2020.gadam, apstiprinātas ar MK 2014.gada 31.janvāra rīkojumu Nr.29. Pieejams: www.iem.gov.lv/files/text/Pamatn.pdf (Skatīts 30.11.2015.).

Civillikums. *Valdības Vēstnesis*, Nr. 41, 20.02.1937.

Civiltāvokļa aktu reģistrācijas likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr.197 (4800), 14.12.2012.

Imigrācijas likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr.169, 20.11.2002.

Kārkliņa, Dace (2015): *Īrijas likumdošana vēršas pret fiktīvām laulībām*. Publicēts: 19.08.2015. Pieejams: <http://baltic-ireland.ie/2015/08/32868/> (Skatīts 30.11.2015.).

Krimināllikums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr.199/200(1260/1261), 08.07.1998.

Liholaja, Valentija (2014): Tiesu prakse krimināllietās par cilvēku tirdzniecību. Latvijas Republikas Augstākā tiesa, Krimināllietu departaments. Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/tiesu-prakses-apkopojumi/kriminaltiesibas/> (Skatīts 30.11.2015.).

Lyneham, Samantha; Richards, Kelly (2014): Human trafficking involving marriage and partner migration to Australia. Australian Institute of Criminology, Reports, Research and Public Policy Series, 124. Available: http://www.aic.gov.au/media_library/publications/rpp/124/rpp124.pdf. (Last viewed 30.11.2014)

Padomes 1997.gada 4.decembra Rezolūcija par pasākumiem fiktīvu laulību apkarošanai. *Oficiālais Vēstnesis*, Nr.382, 16.12.1997.

Papildu konvencija par verdzības, vergu tirdzniecības un verdzībai līdzīgu institūtu un paražu izskaušanu. Pieņemta Apvienoto Nāciju Organizācijas Eiropas mītnē Ženēvā 1956.gada 7.septembrī. Pieejams: <http://m.likumi.lv/doc.php?id=73632> (Skatīts 30.11.2015.).

Par Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas pret transnacionālo organizēto noziedzību Protokolu par cilvēku tirdzniecības, jo sevišķi tirdzniecības ar sievietēm un bērniem, novēršanu, apkarošanu un sodīšanu par to. *Latvijas Vēstnesis*, Nr.66(3014), 28.04.2004.

Par darba grupu Cilvēku tirdzniecības novēršanas pamatnostādņu 2014.-2020.gadam īstenošanas koordinēšanai. Ministru prezidenta rīkojums Nr.307. *Latvijas Vēstnesis*, Nr.167 (5227), 26.08.2014.

Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums. *Latvijas Vēstnesis*, Nr.168 (2743), 19.11.2002.

Vucāne, Astrīda (2015): Fiktīva laulība cilvēktirdzniecības kontekstā: terminoloģijas problēmas. *Jurista vārds*, Nr. 45 (897). 35-38. lpp.

1. Pielikums. Intervēto ekspertu saraksts

N.p.k.	Vārds, Uzvārds	Institūcija	Amats
1.	INGA GODMANE	Tieslietu ministrija	Krimināltiesību departamenta juriskonsultante
2.	JELENA KAMINSKA	Ģenerālprokuratūra	Organizētās noziedzības un citu nozaru specializētās prokuratūras prokurore
3.	INETA FJODOROVA	Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde	Uzturēšanās atļauju nodaļas vadītājas vietniece
4.	INGŪNA MEŽA IRĒNA DĪĶE	Rīgas pilsētas Ziemeļu dzimtsarakstu nodaļa	Nodaļas vadītājas vietnieces
5.	ALDIS STRAPCĀNS	Rīgas domes Labklājības departaments	Sociālās pārvaldes Sociālo pakalpojumu administrēšanas nodaļas Sociālo pakalpojumu sektora pilngadīgām personām galvenais speciālists-eksperts
6.	ZANE ZVIRGZDIŅA IRINA FROLOVA	Biedrība „Resursu centrs sievietēm „Marta””	Juriste Sociālā darbiniece
7.	SANDRA ZALCMANE	Biedrība “Patvērums “Drošā māja””	Valdes priekšsēdētāja
8.	GITA MIRUŠKINA	Biedrība “Patvērums “Drošā māja””	Juriste
9.	INTA POUDŽIUNAS	Biedrība “Patvērums “Drošā māja””	Klīniskā psiholoģe, psihoterapeite
10.	GUNDEGA RIEKSTIŅA	Ārlietu ministrija	Konsulārā departamenta Konsulārās palīdzības nodaļas padomniece
11.	VADIMS NAZAROVS	Valsts policija	Galvenās Kriminālpolicijas pārvaldes Organizētās noziedzības apkarošanas pārvaldes 3.nodaļas cīņai pret cilvēktirdzniecību un sutenerismu vecākais inspektors

12.	MAIJA AGATINA	Liepājas pilsētas dome	Dienas centra personām ar garīgās attīstības traucējumiem vadītāja
13.	INGA STRAZDIŅA	Madonas novada pašvaldība	Sociālā dienesta sociālā darbiniece darbam ar ģimenēm un bērniem
14.	INGA ČAMA	Beverīnas novads	Trikātas Sociālā dienesta sociālā darbiniece
15.	ARTURS VAIŠĻA	Biedrība "Par brīvu Vidzemi no cilvēku tirdzniecības"	Valdes loceklis